

JUUTALAISVALTION KANSALLINEN HISTORIANKIRJOITUS

Israelin itsenäisyys sodan ja Kuuden päivän sodan israelilainen

historiantutkimus kansakunnan rakentamisen välineenä vuosina 1988–2018

Simon Elo

Pro gradu -tutkielma

Poliittinen historia

Turun yliopisto, kevät 2022

Turun yliopiston laatuja järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos/
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

ELO, SIMON: Juutalaisvaltion kansallinen historiankirjoitus – Israelin itsenäisyys sodan ja Kuuden päivän sodan israelilainen historiantutkimus kansakunnan rakentamisen välineenä vuosina 1988–2018

Pro gradu -tutkielma, 94 s.
Poliittinen historia
Kevät 2022

TIIVISTELMÄ

Juutalaisten historia Palestiinan brittiläisen mandaatin ja myöhemmin Israelin valtion alueella on ollut täynnä sotilaallisia konflikteja. Juutalaisten vuosisatoja eri yhteiskunnissa kokema vaino ja sorto antoivat Palestiinassa asuville ja sinne muuttaville juutalaisille oikeutuksen tunteen tarttua tarvittaessa aseisiin kansansa hyvinvoinnin ja turvallisuuden puolesta.

Tutkielmassa selvitetään Israelin itsenäisyys sodan 1947–1949 ja Kuuden päivän sodan 1967 israelilaisen akateemisen historiantutkimuksen päälinjat, koulukunnat ja suurimmat historiantulkinnan kiistat. Tähänastisessa tutkimuksessa näitä asioita on selvitetty vain itsenäisyys sodan osalta. Tutkielmassa käsitellään englanninkielistä israelilaista akateemista historiantutkimusta vuodesta 1988 vuoteen 2018 asti.

Tutkielmassa käytetään historiografista metodologiaa, jossa ei tutkita suoraan menneitä tapahtumia, vaan niiden muuttuvia tulkintoja yksittäisten historioitsijoiden toimesta. On tarkasteltu, että millä tavoin kansallinen historiankirjoitus ilmenee kyseisten sotien israelilaisessa historiantutkimuksessa.

Keskeisiä lähde teoksia ovat *The Birth of the Palestinian Refugee Problem 1947–1949* (1988), *The Politics of Partition* (1990), *Fabricating Israeli History* (1997), *Six Days of War* (2002), *The Ethnic Cleansing of Palestine* (2006), *1967* (2006), *1948: A History of the First Arab–Israeli War* (2008), *Palestine Betrayed* (2010) ja *The Six-Day War: The Breaking of the Middle-East* (2017).

Tärkeä osa tutkielmaa on sen osoittaminen, että millaista on israelilainen kansallinen historiankirjoitus kansakunnan rakentamisen välineenä. Asiaa on todisteltu historiapolitiikan käsitteen avulla. Tutkielmassa päätellään, että Israelin historiakamppailun ytimessä on kaksi vakiintunutta koulukuntaa: klassinen sionistinen ja jälkisionistinen tulkinta. Koulukuntien välinen raja on häilyvämpi kuin voisi odottaa. Tämä tutkimus esittää, että sionistista teesiä seurasi uushistorioitsijoiden antiteesi, jonka jälkeen voi tulla uuden sukupolven synteesi.

ASIASANAT: Israel, Palestiina, sionismi, poliittinen historia, Israelin itsenäisyys sota, Kuuden päivän sota, Lähi-itä, Lähi-idän kriisi, juutalaisuus, juutalaiset, palestiinalaiset, historiantutkimus, historiankirjoitus, historiografia, historiapolitiikka

Sisällysluettelo

1 Johdanto	5
1.1 Tutkimustehtävä, käsitteet ja metodit	6
1.2 Lähdeaineisto ja aiempi tutkimus	10
2 Kansakunnan rakentaminen	13
2.1 Eurooppalainen ja israelilainen historiankirjoitus	14
2.2 Israelilaisen historian tutkimuksen koulukunnat	20
2.3 Historiallinen konteksti	36
3 Israelin itsenäisyysota 1947–1949	42
3.1 Palestiinalaisten pakolaisongelman synty	43
3.2 Deir Yassinin joukkomurha	50
3.3 Israelin ja arabimaiden väliset sotilaalliset voimasuhteet	52
3.4 Israelin, Transjordanian ja suurvaltojen toiminta	57
3.5 Sodanjälkeiset neuvottelut	60
3.6 Johtopäätökset Israelin itsenäisyysodasta	62
4 Kuuden päivän sota 1967	65
4.1 Israelin sisäpolitiikka ja yhteiskunnalliset jännitteet	66
4.2 Tiivistyvät suurvaltasuhteet ja kysymys sodan aloittajasta	67
4.3 Itä-Jerusalemin, Länsirannan, Gazan ja Golanin miehittäminen	74
4.4 Palestiinalaisten pakolaisongelman muuttuminen pysyväksi	77
4.5 Johtopäätökset Kuuden päivän sodasta	80
5 Tutkimustulokset: Kamppailu sionismin yhteiskunnallisesta asemasta	83
Lähdeluettelo	89

1 Johdanto

”Kansakunta on ryhmä ihmisiä, joita yhdistää väärä näkemys menneisyydestä ja viha naapureitaan kohtaan.” – Ernest Renan, ranskalainen filosofi (1823–1892)

Juutalaiset menettivät poliittisen itsenäisyytensä 70 jKr., jolloin roomalaiset juutalaisten kapinan vuoksi valloittivat Jerusalemin ja hävittivät Jerusalemin toisen temppelin.¹ Tapahtuneen jälkeen juutalainen kansa siirtyi diasporaan eli hajaannukseen eri valtioihin. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa juutalaiset olivat ympäri maailmaa levittäytynyt ja useissa valtioissa vahvasti kulttuuriset tapansa säilyttänyt uskonnollinen ja etninen ryhmä.

Vuonna 1948 Palestiinan brittiläisen mandaatin alueella asui noin 600 000 juutalaista, joka tarkoitti hieman yli 30 prosenttia alueen asukkaista.² Vielä 1800-luvun alussa juutalaisia oli Palestiinan alueella vain noin 6700.³ Suurin osa Palestiinan asukkaista oli 1800-luvulla ja vielä 1900-luvun puoleen väliin asti muslimeja tai kristittyjä, joista suurin osa arabeja.

Palestiinaan muutti juutalaisia vuosikymmenien ajan ja vähitellen pienistä maanviljelijöiden siirtokunnista syntyi vireä juutalaisyhteisö, Yishuv, joka katsoi juutalaisella kansalla olevan ikuinen oikeus elää isiensä mailla. Juutalaisten kansallisen myytin mukaan juutalaisyhteisö on Palestiinassa Israelin kuningaskunnan henkinen perillinen. Yishuvista syntyi lopulta Israelin valtio.

Juutalaisten historia Palestiinan brittiläisen mandaatin ja myöhemmin Israelin valtion alueella on ollut täynnä konflikteja. Juutalaisten vuosisatoja eri yhteiskunnissa kokema vaino ja sorto antoivat Palestiinassa asuville ja sinne muuttaville juutalaisille oikeutuksen tunteen tarttua tarvittaessa aseisiin oman kansan hyvinvoinnin ja turvallisuuden puolesta. Israelin valtio kävi itsenäisyytensä ensimmäisinä vuosikymmeninä eli vuosina 1947–1982 viisi merkittävää sotaa.

Tutkielmassani tarkastelen Israelin itsenäisyssodan 1947–1949 ja Kuuden päivän sodan 1967 israelilaisen akateemisen historiantutkimuksen koulukuntia ja historiantulkintoja.

Tutkimuskysymykseni on ”Israelin itsenäisyssodan ja Kuuden päivän sodan israelilainen historiantutkimus kansakunnan rakentamisen välineenä vuosina 1988–2018”.

Israelin valtion perustamista edelsi juutalaisten kansallisuusliikkeen syntyminen. Joissakin

¹ Juusola & Huuhtanen 2002, 26.

² Gilbert 2008, XIII.

³ Gorny 1987, 5.

valtioissa kuten Saksassa juutalaiset assimiloituivat eli sulautuivat laajemmin muuhun väestöön. Saksan keisarikunnan aikana vuosina 1871–1918 maassa asui yli 615 000 juutalaista, mutta varsinkin laaja kristinuskoon kääntyminen, eri uskontoryhmiä edustavien ihmisten väliset avioliitot ja ensimmäinen maailmansota vaikuttivat siihen, että Weimarin tasavallassa vuosina 1919–1933 juutalaisia oli tilastojen mukaan noin 564 000.⁴ Erityisesti natsi-Saksan toisessa maailmansodassa vuosina 1939–1945 toteuttaman juutalaisten kansanmurhan, holokaustin, jälkeen ympäri maailman voimistuivat juutalaisten vaatimukset saada elää rauhassa ja turvassa.

Vaatimus sai ymmärrystä jopa osalta aikansa poliittisesta eliitistä. Britannian virallinen ulkopoliittinen kanta juutalaisten vaatimuksiin oli kaksijakoinen, mutta esimerkiksi Winston Churchill oli sionistien asialle myötämielinen. Siirtomaa-alueista vastaavana ministerinä Churchill hyväksyi vuonna 1922 poliittisen linjauksen, joka johti 14 vuodessa 300 000 juutalaisen muuttoon Palestiinan brittiläiseen mandaattiin.

”Sionistinen ihanne,” Churchill julisti vuonna 1921, ”on erittäin hieno ihanne, ja tunnustan, että se saa vahvan henkilökohtaisen myötätuntoni.” Palestiinan juutalaisväestön määrä nousi noin 56 000 ihmisestä noin 600 000 ihmiseen vuosina 1917–1948, kun Britannia hallitsi Palestiinan mandaattialuetta. Toisen maailmansodan aikana Winston Churchill toimi Britannian pääministerinä, mutta Työväenpuolueen Clement Attlee valittiin pääministeriksi sodan jälkeen vuonna 1945. Historioitsija Martin Gilbertin mukaan ”juutalaisvaltion perustaminen Palestiinaan oli yksi Churchillin päätehtävistä ja haasteista sodan jälkeen [...]. Hänellä oli historiallinen oikeutus ja päättäväisyys sekä osaaminen valtion muodostamiseen”.⁵

Joidenkin vaikutusvaltaisten poliitikkojen antamasta tuesta huolimatta vaatimus juutalaisvaltiosta lähti liikkeelle ennen kaikkea ruohonjuuritasolta: juutalaisten yhteisöistä ympäri maailman.

1.1 Tutkimustehtävä, käsitteet ja metodit

Tavoitteeni on tutkimuksessani selvittää Israelin itsenäisyys sodan 1947–1949 ja Kuuden päivän sodan 1967 israelilaisen akateemisen historiantutkimuksen päälinjat, koulukunnat ja suurimmat historiantulkinnan kiistat. Oletan, että israelilaisten eri sukupolvien tekemät akateemiset historiantutkimukset ovat tuottaneet toisistaan eroavia tulkintoja sotien syistä ja seurauksista.

⁴ Räsänen & Tuomi-Nikula 2000, 381–383.

⁵ Gilbert 2007, 238, 308; Gordis 2016, 164.

Lisäksi haluan selvittää, että millä tavoin kansallinen historiankirjoitus ja historiapolitiikka ilmenevät näiden konfliktien israelilaisessa historiantutkimuksessa. Tutkimuksessani käsittelen israelilaista akateemista historiantutkimusta vuodesta 1988 vuoteen 2018 asti.

Tutkimuskysymykseksi muotoutuu näillä perusteilla ”Israelin itsenäisyys sodan ja Kuuden päivän sodan israelilainen historiantutkimus kansakunnan rakentamisen välineenä vuosina 1988–2018”.

Käytän historiografista metodia, jossa ei tutkita suoraan menneitä tapahtumia, vaan niiden muuttuvia tulkintoja yksittäisten historioitsijoiden toimesta.⁶ Mitä eroja ja mitä yhtäläisyyksiä on israelilaisten historiantutkijoiden tulkinnoilla? Käsittelen tutkimuksessani, että mitä yleistä ja mitä erityistä on israelilaisessa historiadebatissa, mitkä ovat keskeiset historialliset tapahtumat Israelin kansakunnan rakentamisen näkökulmasta ja millaista on israelilainen kansallinen historiankirjoitus.

Menneisyyden tutkiminen suojaa yhteiskunnalliselta likinäköisyydeltä. Tarvitsemme muistutuksen siitä, että nykyisyys on vain ohikiitävä hetki menneisyyden ja tulevaisuuden välissä. Historioitsija Hayden Whiten mukaan emme voi tarttua historiaan ilman välinettä, joka luo sillan meidän ja menneisyyden välille. Tuo väline on historioitsija. Koska historian kirjoittaa ihminen, se on väistämättä muokkautuvaa. Whiten mukaan kaikki historioitsijat toimivat metahistorian (henkilökohtainen käsitys siitä mitä historian tulisi olla) kautta. Silti voidaan väittää, että historian tulkintavaiheessa tarvitaan laajempi kertomus tapahtumista. Faktoja kuten päivämääriä on varmasti olemassa, mutta tarvitaan kertomus, jotta ne voidaan yhdistää ja saattaa ymmärrettävään muotoon.⁷

Tarkastelen Israelin kansakunnan rakentamista ja historiantutkimusta sen välineenä. Kansakunnan rakentaminen (eng. Nation-Building) tarkoittaa kansallisen identiteetin kehittämistä.

Historiantutkimuksella on ollut merkittävä rooli kansakunnan rakentamiseen aina 1700-luvun lopulta lähtien, kun modernin kansallisvaltion käsite luotiin Yhdysvaltojen ja Ranskan vallankumouksien jälkeen. Stefan Bergerin, Mark Donovanin ja Kevin Passmoren toimittamassa teoksessa *Writing National Histories* arvioidaan, että ammattimaiset historioitsijat ovat luoneet tieteellisesti legitimoituja kansallisia myyttejä palvelemaan nykyajan kansallisvaltioita.

Historioitsija Georg G. Iggersin mukaan avain sen ymmärtämiseen kuinka kansakunta näkee itsensä on tutkia kuinka kansakunta muistaa menneisyytensä ja kuinka kansakunta päättää olla muistamatta menneisyyttä.

⁶ Furay & Salevouris 1988, 223.

⁷ Hayden Whiten esitelmä ”History as Fulfillment” Interdisciplinary Scholars Network -verkoston tilaisuudessa 1999.

Historioitsija Benedict Andersonin mukaan kansallisvaltiot ovat ”kuviteltuja yhteisöjä”, tutkijoiden ja poliitikkojen tietoisia luomuksia. Anderson katsoo arvostetussa teoksessaan *Kuvitellut yhteisöt* (1983), että kansallisvaltiot ovat täyttäneet aukon, joka syntyi, kun uskontojen vaikutus kansainväliseen maailmanjärjestykseen heikkeni.⁸ Andersonin mukaan kansallisvaltioiden asukkaat kokevat yhteenkuuluvuuden tunnetta saman yhteisön jäseniksi mieltämiensä ihmisten kanssa vaikka eivät olisi koskaan tavanneet heitä. Tämä tunne vahvistaa yhteisön sosiaalista yhtenäisyyttä. Nationalismi korvasi Eric Hobsbawmin mukaan uskonnollisuuden sosiaalisen yhtenäisyyden välineenä, kun nationalismista tuli ”uusi maallinen uskonto”.⁹

Benedict Andersonin arviota uskontojen vaikutuksesta on arvioitava kriittisesti. *Kuvitellut yhteisöt* -kirja julkaistiin vuonna 1983, jonka jälkeen esimerkiksi World Trade Centerin terrori-iskut ja ääri-islamistien muu toiminta ovat osoittaneet, että uskonnoilla ja niihin vedoten tehdyillä teoilla on yhä merkittävä vaikutus kansainväliseen maailmanjärjestykseen. Uskontojen vaikutus koskee erityisesti Lähi-idän aluetta, johon myös Israel kuuluu. Tutkielmassani käsittelen myös juutalaisuuden suhdetta Lähi-idän alueeseen.

Arvioin lähdemateriaalini pohjalta, että esiintyykö israelilaisessa historian tutkimuksessa historiapolitiittista vaikuttamista. Käytän tutkielmassani työkaluna saksalaisen filosofin ja yhteiskuntateoreetikon Jürgen Habermasin historiapolitiikan käsitettä, sillä kansallinen historiankirjoitus ja historiapolitiikka limittyvät toisiinsa. Metodologisena lähdekirjallisuutena käytän keskeisiä kansallista historiankirjoitusta käsitteleviä teoksia: Stefan Bergerin, Mark Donovanin ja Kevin Passmoren toimittamaa *Writing National Histories* ja Eric Hobsbawmin *The Invention of Tradition*.

Lisäksi lähteenäni ovat esimerkiksi *Kosmopolis*-lehdessä julkaistu historian tutkijoiden Pertti Grönholmin ja Heino Nyysösen artikkeli ”Historian käyttö ennen ja nyt” sekä tutkija Suvi Kansikkaan artikkeli ”Menneisyys ulkopoliittikan välineenä: Venäjän muistilait ja historian politisoiminen” (2019), joissa käsitellään historian erilaisia käyttötarkoituksia ja historiapolitiikkaa. Heino Nyysösen tarkastelee aihetta myös saman lehden artikkelissa ”Natsipelle ja fillarikommunisti ovat nekin historian käyttöä”.

⁸ Berger, Donovan & Passmore 1999, 3, 5, 15.

⁹ Hobsbawm & Ranger 1983, 303.

Jürgen Habermas on käyttänyt käsitteitä ”historiapoliitikka” (saks. Geschichtspolitik) ja ”historian julkinen käyttö” (Öffentlicher Gebrauch der Geschichte) arvostellessaan kesällä 1986 syttyneessä Historikerstreit-keskustelussa eräitä saksalaisia historioitsijoita kolmannen valtakunnan juutalaisvainojen vähättelystä. Sirkka Ahosen mukaan historioitsijat kysyivät Historikerstreit-keskustelussa, voiko menneisyyttä ”hallita” vai ennemminkin vain ”työstää” keskustelun avulla.¹⁰ Historian tulkinnat ovat politiikkaa, jossa heijastuvat yhteiskunnan valtasuhteet ja muut rakenteet. Jenan yliopiston professori Norbert Frei käyttää puolestaan käsitettä ”menneisyyspolitiikka” (Vergangenheitspolitik).

Suomessa historiapolitiikasta on kirjoittanut erityisesti Helsingin yliopiston poliittisen historian emeritusprofessori Seppo Hentilä, jonka teoksista käytän lähteenä Suomen vuoden 1918 sisällissotaa ja sen historiantulkintaa käsittelevää kirjaa Pitkät varjot. Historioitsija ja Suomen Etyj-suurlähettiläs Vesa Häkkinen määrittelee, että ”yksinkertaistetusti historiapolitiikka tarkoittaa historian käyttämistä nykypoliitiikan pönkittämiseen orwellilaisesti”. Häkkisen mukaan orwellilaisuudessa se, joka hallitsee menneisyyttä, hallitsee myös tulevaisuutta. Se, joka hallitsee nykyisyyttä, hallitsee menneisyyttä. Usein kyse on historian väärinkäytöstä, joka voi olla menneisyyden tietoista vääristelyä, kuten historioitsija Ari Helo katsoo.¹¹

Sirkka Ahosen mukaan ”historiapoliitiikalla on sekä pystytetty yhteisöjen välisiä vastakkainasetteluja että otettu moraalista vastuuta menneisyyden pahoista teoista. Ahonen huomauttaa, että historiapolitiikalla ruokitaan konflikteja mutta myös sovitellaan niitä.¹²

Historiapoliitiikan käsitettä on pohdittu ja määritelty akateemisten kirjoitusten lisäksi myös suomalaisissa journalistisissa kirjoituksissa. Helsingin Sanomien politiikan ja talouden toimittaja Marko Junkkari arvioi, että jokainen ajanjakso historiassa tulkitsee menneisyyttä omista lähtökohdistaan vaikuttaakseen huomisen politiikkaan. Junkkarin mukaan historiapolitiikka tarkoittaa politiikassa sitä, että poliitikko valikoi menneisyydestä nykypoliitiikkaa tukevan tarinan.¹³

Esimerkiksi Venäjällä presidentti Vladimir Putinin hallinto on historiapolitiikkaa hyödyntäen valikoinut menneisyydestä nykypoliitiikkaa tukevan tarinan ja historiantulkintaa on rajoitettu lainsäädännöllä. Sirkka Ahosen mukaan Venäjän duuma on vahvistaakseen kansalaistensa lännenvastaisia tunteja säätänyt muistilain, jonka mukaan on rikos kiistää Neuvostoliiton voitto

¹⁰ Ahonen 2021, 64.

¹¹ Häkkinen 2017; Blåfield 2016, 174.

¹² Ahonen 2021, 66.

¹³ Junkkari 2015.

toisessa maailmansodassa. Kiinassa on kiellettyä muistella vuoden 1989 Tiananmenin aukion joukkomurhaa.¹⁴

Sirkka Ahonen luonnehtii Venäjän ja Kiinan linjaa retronationalismiksi, joka on itsevaltaisten johtajien historiapolitiittinen työkalu. Historiapoliittikka muuttuu yleisten politiikan suhdanteiden mukaan. Ahosen mukaan kylmän sodan tunnelmista on päädytty tällä vuosituhanella retronationalismin kauteen. Venäjän lisäksi Kiina, Ranska, Espanja, Puola ja Unkari ovat säätäneet muistilakeja, jotka suojelevat maita historiallisilta syytöksiltä.¹⁵ Israelissa on kiivaastikin keskenään kilpailevia historiantulkintoja ja historiantulkintaa rajoittavaa muistilakia ei ole säädetty.

Helsingin yliopiston poliittisen historian dosentin Suvi Kansikkaan mukaan historiapolitiikan tavoitteena on pyrkimys vakiinnuttaa itseä ja omaa yhteisöä tukevia näkemyksiä menneisyydestä. Kansikas katsoo, että historiapolitiikkaa on ”vaikea havaita ja kuvailla tarkasti, sillä mekanismit ja tehtävät on tarkoituksella piilotettu”. Historiankirjoittajien motiiveja hahmottamalla voidaan tunnistaa historiapolitiikkaa.¹⁶

Määrittelen tutkimuksessani historiapolitiikan Seppo Hentilän tavoin kannanotoiksi, päätöksiksi ja teoiksi, joilla menneisyyttä pyritään tilittämään ja siihen liittyviä traumoja yritetään purkaa.¹⁷ Katson lisäksi, että historiapolitiikkaa voidaan Häkkisen kuvailemalla tavalla pyrkiä käyttämään nykypolitiikan oikeuttamiseen.

1.2 Lähdeaineisto ja aiempi tutkimus

Tutkimukseni on ensimmäinen kattava suomenkielinen historiografinen esitys Israelin itsenäisyys sodan ja Kuuden päivän sodan englanninkielisestä israelilaisesta historiantutkimuksesta. Näitä sotia käsittelevää akateemista tutkimustietoa on heprean lisäksi saatavilla riittävästi myös englanniksi. Lähdeaineistoni koostuu pääasiassa Israelin vuosien 1947–1949 ja 1967 sotilaallisten konfliktien englanninkielisistä israelilaisista akateemisista tutkimuksista sekä lisäksi täydentävästi Israelin historian akateemisista yleisteoksista ja kyseisten sotien historiantulkintaa käsittelevistä akateemisista artikkeleista.

Rajaan käyttämäni lähdemateriaalin vuosien 1988 ja 2018 välisenä aikana julkaistuihin keskeisiin

¹⁴ Ahonen 2021, 64.

¹⁵ Ibid., 66.

¹⁶ Kansikas 2019, 30, 32.

¹⁷ Helsingin yliopiston poliittisen historian professorin Seppo Hentilän virkaanastujaisesitys 27.5.1995.

englanninkielisiin israelilaisiin historiantutkimuksiin, jotka käsittelevät Israelin itsenäisyysotaa ja Kuuden päivän sotaa. En käsittele tutkimuksessani muita merkittäviä Israelin käymiä sotia kuten Suezin kriisiä 1956, Jom Kippurin sotaa 1973, Libanonin sotaa 1982 tai vaikutukseltaan pienempiä sotilaallisia konflikteja kuten esimerkiksi Kuuden päivän sotaa seurannutta vuosien 1967–1970 näännetyssodaksi kutsuttuja sotilaallisia operaatioita Israelin, Egyptin, Jordanian, palestiinalaisten vapautusjärjestön PLO:n ja näiden liittolaisten välillä.

Perustelen lähdemateriaalin aikarajausta sillä, että Israelin itsenäisyys sodan uutta israelilaista historiantulkintaa esittävät teokset julkaistiin 1980-luvun lopulta ja Kuuden päivän sodan osalta 2000-luvun alusta lähtien. Itsenäisyys sotaan ja Kuuden päivän sotaan liittyviä historiantutkimuksia ja artikkeleita on julkaistu erityisen innokkaasti vuosipäivinä kuten vuosina 2008 ja 2017.

Israelin itsenäisyys sodan ja Kuuden päivän sodan uusi historiantulkinta käynnisti nykyisen israelilaisen akateemisen historiadebatin. Rajaan lähdeaineistoni israelilaiseen historiantutkimukseen, joten joidenkin palestiinalaisten historioitsijoiden tutkimukset korkeintaan täydentävät varsinaisessa lähdeaineistossani esitettyjä näkemyksiä.

Jos ja kun englanninkielisissä israelilaisissa historiantutkimuksissa otetaan kantaa Israelin valtion luonteeseen tai identiteettiin niin katson, että silloin tutkimuksen tavoitteena on vakuuttaa kansainvälistä yleisöä. Tästä syystä englanninkielisen lähdeaineiston arviointi on tutkimuskysymyksen kannalta hedelmällisempää kuin heprean- tai arabiankielisen lähdeaineiston. Lähdeaineistoni ei edusta kattavasti kaikkea israelilaista historiantutkimusta, vaan vuosina 1988–2018 julkaistua englanninkielistä Israelin itsenäisyysotaa ja Kuuden päivän sotaa koskevaa israelilaista historiantutkimusta.

Israelilaisesta historiankirjoituksesta ja historiadebatista on jonkin verran aiempaa tutkimusta, mutta niiden näkökulma on valitsemaani tutkimuskysymystä suppeampi. Avi Shlaim on kirjoittanut artikkelin, jossa käsitellään vuosina 1988–1995 julkaistua israelilaista historiankirjoitusta, joka käsittelee Israelin itsenäisyysotaa. Suomessa seemiläisten kielten ja kulttuurin dosentti Hannu Juusola on pitänyt esitelmän Israelin synnystä uudessa tutkimuksessa.¹⁸ Jerusalemin Heprealaisen yliopiston emeritusprofessori Raphael Israeli on kirjoittanut teoksen *Old Historians, New Historians, No Historians: The Derailed Debate on the Genesis of Israel* (2016), jossa ei kuitenkaan Israelin itsenäisyys sodan lisäksi käsitellä muiden Israelin käymien sotien historiantutkimusta.

18 Shlaim, Avi: The Debate about 1948. Artikkelin teoksessa *Making Israel*. Toim. Benny Morris, 2007; Juusola 2002.

Lähdemateriaalini koostuu ansioituneimpien israelilaisten uushistorioitsijoiden kuten Ben-Gurionin yliopiston emeritusprofessorin Benny Morrisin, Oxfordin yliopiston emeritusprofessorin Avi Shlaimin, Exeterin yliopiston professorin Ilan Pappén ja historioitsija Tom Segevin teoksista. Tuoreimmista historiantutkimuksista mainittakoon *The Politics of Partition* (1990, päivitetty painos 2004), *The Ethnic Cleansing of Palestine* (2006), *1967: Israel, the War, and the Year That Transformed the Middle East* (2006), *1948: A History of the First Arab–Israeli War* (2008), ja *The Idea of Israel* (2014).

Uushistorioitsijoiden tulkintaa ovat voimakkaasti kritisoineet israelilaisten historioitsijoiden klassisesta sionistisesta koulukunnasta muun muassa Bar-Ilanin yliopiston professori Efraim Karsh kirjoissaan *Fabricating Israeli History* (1997) ja *Palestine Betrayed* (2010) sekä Haifan yliopiston professori Yoav Gelber teoksissaan *Palestine 1948: War, Escape and the Emergence of the Palestinian Refugee Problem* (2001) ja *Israeli-Jordanian Dialogue 1948-1953: Cooperation, Conspiracy or Collusion* (2004).

Lisäksi täydentävän näkökulman israelilaiseen historiadebattiin antavat lehdistössä kuten Haaretzissa ja akateemisissa julkaisuissa julkaistut israelilaisten historioitsijoiden kirjoittamat artikkelit ja kolumnit. Mainiosti soveltuvaksi teokseksi on myös osoittautunut Benny Morrisin toimittama *Making Israel*, jossa on lyhyitä katsauksia israelilaiseen historiadebattiin.

Olettamukseni on, että israelilaiset uushistorioitsijat ja klassinen sionistinen koulukunta eroavat historiantulkintoiltaan selkeästi toisistaan. Lähdeaineiston analyysin perusteella osoittautui, että teemoittelu on järkevin ratkaisu tutkimuksen menetelmäksi. Jokainen tutkimuksen pääluku käsittelee yhtä sotilaallista konfliktia ja jokaisessa sen alaluvussa käsittelemäni kyseistä sotaa koskevan teeman historiantulkintaa. Alalukujen teemat nousevat käyttämästäni lähdeaineistosta eli englanninkielisistä israelilaisista historiantutkimuksista, jotka käsittelevät Israelin itsenäisyysotaa ja Kuuden päivän sotaa. Teemojen historiografisella analysoinnilla pyrin löytämään lähdeteoksista tulkinnat, joita Israelin itsenäisyys sodan ja Kuuden päivän sodan tapahtumat ovat israelilaisessa historiantutkimuksessa saaneet.

Israelilainen historiantutkimus on useilla tavoilla kytköksissä kansainvälisiin ilmiöihin, joten seuraavaksi on syytä käsitellä kansakunnan rakentamista ja israelilaista historiankirjoitusta koulukuntineen.

2 Kansakunnan rakentaminen

Kansakunnan rakentaminen on moniulotteinen ilmiö. Valtiojohtoisen toiminnan sijaan kansakuntaa voidaan rakentaa myös ilman valtiota tai itsenäistä valtiota. Nykypäivän esimerkkejä valtiottomasta kansakunnan rakentamisesta ovat skottien, katalaanien ja kurdien kansanliikkeet. Käytännössä yhteistä kansallista identiteettiä rakennetaan kansallisilla tunnuksilla kuten kansallisilla instituutioilla, lipulla, kansallislaululla, kansallisilla juhlapäivillä ja kansalliskielillä. Lisäksi kansallista identiteettiä rakennetaan kansallisilla myyteillä, joiden synnyssä historiankirjoituksella on merkittävä rooli.

Historioitsija Patrick Bahnersin mukaan sekä kansallisvaltio että kansallista historiaa kirjoittava historiantutkija joutuvat sisällyttämään ja rajaamaan pois asioita. Jokaista kerrottua historiallista tarinaa kohden on useita muita tarinoita. Ei ole olemassa ”historiallista todellisuutta”, vaan menneisyys on kaiken tapahtuneen summa. Riippuu historioitsijan valitsemasta näkökulmasta, että mistä tarina alkaa ja mihin se päättyy. Historioitsija tekee tutkimuksellaan historiaa. Voisi ajatella, että kansallisvaltio on ollut aina olemassa, mutta Patrick Bahners ja Eric Hobsbawm katsovat, että kyse on historioitsijan kirjoittamasta modernista luomuksesta, jossa kansallisilla myyteillä ja keksityillä traditioilla on keskeinen asema. Saksalaisen historioitsijan Leopold Ranken mukaan kertoakseen kansakunnan tarinan historioitsijan täytyy valita edustajansa, eräänlainen sankari, joka pitää tarinan kasassa.¹⁹

Kansalliset myytit vaikuttavat vahvasti siihen, miten Israelin tai jonkun toisenkin kansallisvaltion historian tapahtumia tulkitaan. Ranskalaisen filosofin Louis Althusserin mukaan perustavat myytit ovat sellaisia, jotka yhteisö helpoiten ottaa vastaan ja joiden mukaan yhteisön sosiaalista järjestystä sekä rakennetaan että ylläpidetään.²⁰ Suomen historiallisia myyttejä tutkineen emeritusprofessori Sirkka Ahosen mukaan ”menneisyys muuttuu myyteiksi, kun yhteisö liittää menneisiin tapahtumiin moraalisia merkityksiä ja samaistuu niihin”.²¹

Juutalaisten kansallisen myytin mukaan juutalaisyhteisö on Palestiinassa Israelin kuningaskunnan henkinen perillinen, mutta modernin Israelin kansakunnan rakentamisella on tuorempi historia.

¹⁹ Berger, Donovan & Passmore 1999, 57–58; Hobsbawm & Ranger 1983, 1, 11.

²⁰ Althusser 1984.

²¹ Ahonen 2017, 5.

2.1 Eurooppalainen ja israelilainen historiankirjoitus

1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa politiikka siirtyi Euroopan valtioissa eliitiltä laajojen kansanjoukkojen välineeksi. Länsi- ja Keski-Euroopan valtioissa käynnistyi kansakunnan luomisprosessi. Aiemmista alamaista tuli kansalaisia, jotka perustivat poliittisia puolueita ja ottivat osaa vaaleihin. Italian ja Saksan kansallisvaltioiden perustaminen vuosina 1861 ja 1871 osoittavat kuinka historiantutkijat kehittivät tai jopa loivat uudet kansallisvaltiot. Historioitsija Stuart Jonesin mukaan eurooppalainen kansallisvaltion rakentaminen ei tarkoittanut yhteiskunnan ruohonjuuritasolta lähtenyt kansallista yhteenkuuluvuuden rakentamista, vaan tarinoiden kertomista kansakunnasta, mikä vakuuttaisi kansan siitä, että se ei ollut vain ilmestynyt sattumalta.²²

Modernin Israelin kansakunnan rakentamisen varhaiset vaiheet sijoittuvat Eurooppaan 1800-luvun lopulle ja 1900-luvun alkuun. Historioitsija David N. Myersin mukaan 1800-luvulla eurooppalaisten juutalaishistorioitsijoiden parissa heräsi halu tutkia juutalaisuuden historiaa modernin historiantutkimuksen menetelmin. Saksanjuutalaisen historioitsijan Heinrich Graetzin vuosina 1852–1876 kirjoittama teos juutalaisuuden historiasta vahvisti Euroopan juutalaisten yhteisöjen tietoisuutta historiastaan. Graetzin tutkimuksen johtopäätös oli, että juutalaiset olivat kansa, jolla on eheä historia.²³ Graetzin tutkimus vaikutti myös 1800-luvun lopulla kasvaneeseen kiinnostukseen sionismia kohtaan. Sionismi on aate juutalaisten omasta valtiosta historiallisen Israelin paikalla. Sana sionismi on johdettu Raamatussa esiintyvistä Jerusalemin nimityksestä Siion. Käsitettä sionismi käytti ensimmäisenä kirjailija Nathan Birnbaum vuonna 1890 Wienissä, Itävallassa julkaisemassaan aikakauslehdessä nimeltään ”Selbstemanzipation”. Birnbaumille sionismi oli ennen kaikkea juutalaisten kulttuurinen liike eikä hän pitänyt sionismia varsinaisena kansallisuusaatteena.

Ensimmäisen maailmansodan kokemukset olivat historioitsija Heidi Huuhtasen mukaan vahvistaneet Länsi-Euroopan juutalaisten käsitystä siitä, ettei juutalaisten assimiloituminen ympäröiviin yhteiskuntiin ollut poistanut antisemitismia. Lukuisat juutalaiset osallistuivat ensimmäisessä maailmansodassa sotaponnisteluihin kotona ja rintamalla, mutta heitä kohdeltiin silti usein syrjivästi juutalaisuutensa vuoksi. Euroopan juutalaisälymystö koki, että juutalaista kulttuuriperintöä ei ollut mahdollista kehittää diasporassa. Sionismin voimakkain kannatus oli Itä-

²² Berger, Donovan & Passmore 1999, 83, 85.

²³ Gelber 2011, 100–101.

Euroopan juutalaisten parissa, jotka toivat sionismiin uskonnollisia piirteitä. Juutalaiset uskonnolliset myytit puettiin maalliseen asuun.²⁴

Sionismi on Benedict Andersonin ajattelua mukaillen ideologia, joka yhdistää Ranskan vallankumouksessa syntyneen nationalismin kansainväliseen uskonnolliseen ja etniseen yhteisöön, juutalaisuuteen. Lähi-idän tutkijan Heidi Huuhtasen mukaan sionismi syntyi reaktiona modernisaatioon. ”Vaikka sionismi oli korostetun sekulaari liike, myöskään juutalaisen kulttuurin piirissä uskonnollinen identiteetti ei täysin eronnut uudesta sekulaarista identiteetistä,” arvioi Huuhtanen. Hannu Juusola huomauttaa, että ”tuskin missään muussa uskonnossa yksittäinen konkreettinen maa on yhtä keskeisessä asemassa kuin Israel on juutalaisuudessa”. Juutalaisuuden opillisessa auktoriteetissa Mishnassa todetaan, että ”Israelin maa on pyhempää kuin mikään muu maa”. Raamatussa juutalaisia käsketään valloittamaan Kanaaninmaa, pitämään siitä huolta ja olemaan antamatta sitä toisille kansoille (4. Moos. 33:53). Tätä traditiota vahvistivat 1200-luvulla juutalaisen teologin Moses Nahmanideen kirjoitukset. Toisaalta juutalaisuudessa on historiallisesti hallitseva käsitys, jonka mukaan Messias kokoaa kaikki juutalaiset takaisin Jerusalemiin vasta aikojen lopussa eikä tätä pelastuksenomaista tapahtumaa sovi kiirehtiä maallisilla teoilla. Tämän tradition mukaan paluu Israeliin on kapina Jumalan säätämää järjestystä kohtaan, jolloin sionismin mukaan toimiminen tarkoittaa juutalaisesta uskonnosta luopumista.²⁵

Nykyajan sionistit ovat Israelin valtion juutalaisen erityisluonteen puolustajia. Sionismin keskeisimpänä määrittelevänä teoksena voidaan pitää itävalta–unkarilaisen toimittajan Theodor Herzlin (1860–1904) kirjaa Juutalaisten valtio (1896). Herzl esittää kirjassaan tavoitteeksi luoda juutalaisille oma valtio. ”Me olemme kansa, yksi kansa,” hän linjaa. Näin Herzl kansallisuusaatteen eli nationalismin periaatteen mukaisesti tunnistaa juutalaiset omaksi erilliseksi etniseksi ryhmäkseen ja kansakseen. Theodor Herzl oli alun perin vierastanut juutalaista nationalismia, mutta Venäjän juutalaisvainot eli pogromit ja Ranskassa tapahtunut Dreyfus-oikeudenkäynti, jossa ranskanjuutalainen upseeri tuomittiin maanpetoksesta, saivat hänen mielensä muuttumaan: Kansallinen kotimaa olisi ainoa toimiva ratkaisu antisemitismiin. Uuden valtion sijoituspaikkaa Juutalaisten valtio käsittelee vain ohimennen. Herzl esittää kirjassaan tasavahvoina vaihtoehtoina Palestiinan ja Argentiinan. Palestiinan osalta Israelin pelkkä nimi olisi Herzlin mukaan ”kansaamme voimakkaasti kokoon kutsuva taisteluhuuto”.²⁶

²⁴ Juusola & Huuhtanen 2002, 46–47.

²⁵ Ibid., 18, 25–28, 30.

²⁶ Herzl 1896, suom. 1981; 14, 38.

”Juutalaisuus tulkittiin nyt modernin kansallisuusaatteen hengessä kansakunnaksi, joka minkä tahansa muun kansan tavoin oli oikeutettu omaan valtioon. Tämä takaisi turvan, eivätkä juutalaiset enää olisi vähemmistönä ja muodostaisi ’ongelmaa’ (ns. juutalaiskysymys) muiden kansojen keskuudessa. Oma valtio poistaisi juutalaisuuteen liittyvän anomalian maattomana kansana, kun juutalaisista tulisi kansakunta kansakuntien joukossa,” arvioi Helsingin yliopiston seemiläisten kielten ja kulttuurien professori Hannu Juusola.²⁷

Ensimmäinen sionistikongressi vuonna 1897 määritteli sionismin tavoitteeksi ”kansallisen kodin” perustamisen Palestiinaan. Sionistien johto oli kuitenkin valmis jopa perustamaan valtion jonnekin muualle, mikä tuli ilmi, kun Britannia tarjosi ensin sionistiliikkeelle mahdollisuutta perustaa valtio Ugandaan. Britannia antoi tukensa sionistiliikkeelle Balfourin julistuksella vuonna 1917, jossa tunnustettiin juutalaisten oikeus ”kansalliseen kotiin” Palestiinassa. Vasemmistosionistit eivät olleet halukkaita määrittelemään liikkeen lopullisia tavoitteita Palestiinassa, mutta oikeistosionistien tavoitteena oli juutalainen valtio, johon kuuluivat Palestiinan lisäksi alueet molemmin puolin Jordanjokea. Tavoitettaan edistämään oikeistosionistit perustivat puolisoitilaallisia joukkoja taistelemaan Palestiinan mandaattialueen brittihallintoa ja arabiväestöä vastaan.²⁸ Sionistiliikkeen sisällä oli heti sen alkuvuosista lähtien kilpailevia käsityksiä juutalaisten tiestä kansalliseen itsenäisyyteen ja suhteesta arabivaltioihin. Vasemmistolaisesti ajattelevilla aktivisteilla oli alkuvuosikymmeninä hallitseva asema sionistiliikkeessä. Sionistiliikkeen vaikutusvaltainen johtaja David Ben-Gurion edusti vasemmistosionisteja.

Historioitsija Yoav Gelber arvioi, että sionistinen historiantutkimus alkoi Balfourin julistuksen antamisen jälkeen jo vuonna 1917, kun juutalaisvaltion perustamisesta tuli uskottava tavoite. Puolanjuutalaisen Nahum Sokolowin kirjoittama Sionismin historia julkaistiin vuonna 1919 ja saksanjuutalaisen Adolf Böhmin *Die Zionistische Bewegung* vuonna 1922, joista jälkimmäisessä Böhm perusteli juutalaisvaltion perustamisen oikeutusta juutalaisten tilanteella 1900-luvun Euroopassa. Euroopan valtioiden tapaan 1950-luvun Israelissa historiankirjoituksella rakennettiin kansallisvaltion tarinaa, mutta valtiojohtoisesti ei ole koskaan pyritty luomaan yhteistä israelilaista identiteettiä, johon etnisesti ja uskonnollisesti erillisiksi katsotut ryhmät kuten juutalaiset ja islaminuskoiset arabit inklusiivisesti kuulusivat. Jerusalemin Heprealaisen yliopiston professori Ben-Zion Dinur määritteli sionismin tärkeimmäksi tavoitteeksi juutalaisen kansan ja sen maan

²⁷ Juusola 2018.

²⁸ Juusola & Huuhtanen 2002, 47–48.

välisen yhteyden. Dinur erotteli toisistaan juutalaisten diasporan aikaisen sionismin, joka keskittyi ideologiaan, ja valtiollisen sionismin, joka keskittyi kansakunnan rakentamiseen.²⁹

Maailmansotien välisenä aikana juutalaisuuden historian tutkimus laajentui Euroopasta Yhdysvaltoihin ja Palestiinan mandaattialueelle. Useita historiantutkijan koulutuksen saaneita sionistisia historioitsijoita muutti Palestiinaan 1920- ja 1930-luvuilla. Jerusalemin Heprealaisen yliopiston juutalaisuuden historian tiedekunnan perustaneet Yitzhak Baer ja Ben-Zion Dinur keskittyivät uskonnollisuuden sijaan juutalaisuuden tutkimukseen kansallisuutena. Useat tiedekunnan ensimmäisen sukupolven tutkijoista olivat kotoisin ja saaneet koulutuksensa Saksasta.³⁰

Eric Hobsbawmin mukaan israelilainen tai palestiinalainen kansakunta ovat uusia riippumatta alueen juutalaisten tai muslimien historiallisesta jatkuvuudesta, sillä nykyaikaisten kansallisvaltioiden käsitettä ei edes tunnettu Lähi-idässä yli sata vuotta sitten. Kansallisvaltioista tuli Lähi-idässä varteenotettava vaihtoehto vasta ensimmäisen maailmansodan päätyttyä.³¹ Sosiologi Anthony D. Smith on useissa nationalismin teoriaa käsittelevissä teoksissaan kuten *The Ethnic Origins of Nations* (1986), *National Identity* (1991) ja *Nationalism* (2001) haastanut Hobsbawmin käsityksen kansakuntien historiasta. Smithin mukaan nationalismi on historiallisesti varsin moderni ilmiö, mutta kansakunnilla on juurensa esiteollisessa ajassa. Näin modernina aikana syntyneet kansalliset identiteetit osittain perustuvat vanhempiin etnisiin identiteetteihin. Smith nimesi ajattelunsa etnosymbolismiksi, ja on helppo nähdä, että kuinka ajattelutapa tukee sionistien käsitystä modernin Israelin valtion ja muinaisen Israelin kuningaskunnan yhteisestä historiasta.

Israelilaisessa yhteiskunnassa oli vuosikymmenien ajan tabu väittää, että Israelin poliittisella ja sotilaallisella johdolla olisi oma vastuunsa palestiinalaisten pakolaisongelman syntymisessä vuonna 1948. Israelilaisten historioitsijoiden klassinen sionistinen historiantulkinta syntyi Israelin vuonna 1948 tapahtunutta itsenäistymistä seuranneina vuosikymmeninä.

Historioitsija Antero Holmila arvioi, että sionistisen narratiivin mukaan ”juutalaisilla ei ollut aikomusta karkottaa arabeja Palestiinasta, mutta arabien itsepäisyys synnytti Lähi-idän konfliktin; Israelin julistauduttua itsenäiseksi keväällä 1948 arabit aloittivat sodan, jonka tavoitteena oli juutalaisten työntäminen mereen; Palestiinan pakolaisongelma syntyi arabien omista toimista, sillä

²⁹ Israeli 2016, 134–135.

³⁰ Gelber 2011, 102, 104, 106.

³¹ Hobsbawm & Ranger 1983, 13–14, 263.

arabien johtajat määräisivät heidät poistumaan; sodan jälkeen Israel on ollut valmis neuvottelemaan sovinnon löytämiseksi, mutta arabit eivät ole edes tunnustaneet Israelin valtion olemassaolon oikeutta”.³²

Sionistinen narratiivi on korostanut, että Palestiinan mandaatin alueella asuvilla juutalaisilla ei ollut vuosina 1947–1949 suunnitelmaa palestiinalaisten karkottamiseksi tai ettei siitä ole ainakaan kirjallisia todisteita. Historioitsija Hannu Juusolan mukaan ”taustalla on luonnollisesti se, että monet nuoren maan historioitsijoista olivat itse mukana osallisina valtion synnyssä, sekä se, että historiankirjoitus on pitkälti perustunut prosessissa mukana olleiden poliitikkojen ja sotilaiden muistelmiin”.³³ Israelin itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä israelilaiset historioitsijat eivät väitelleet keskenään siitä, että oliko palestiinalaisilla yhtäläinen historiallinen oikeus asua alueella kuin juutalaisilla. Palestiinalaisten historiallisista oikeuksista väiteltiin korkeintaan Walid Khalidin kaltaisten länsimaisissa yliopistoissa kouluttautuneiden palestiinalaisten historioitsijoiden kanssa.

Historiankirjoitus tukenaan Israelin poliittiset johtajat käyttivät sionistista narratiivisia valtion perustamiseen ja laajamittaiseen juutalaisten maahanmuuttajien vastaanottamiseen ulkomailta. Israelin valtiota edeltäneessä Palestiinan juutalaisyhteisössä Yishuvissa suurin osa asukkaista oli taustaltaan eurooppalaisia, mutta myöhemmistä maahanmuuttajista merkittävä osa tuli muista Lähi-idän maista. Vastasyntyneen Israelin keskeisin haaste oli, että kuinka tehdään kansakunta useista eri valtioista ja kulttuureista tulleista ihmisistä, joita yhdisti vain etnisyys ja uskonto.

Mary Fulbrook arvioi, että historioitsijat pettävät itseään, jos luulevat voivansa luoda kirjoituksillaan kansakuntia. Jos kansakunta on Benedict Anderssonin ajattelun mukaisesti ”kuvitteellinen yhteisö” niin Fulbrookin mukaan vaatii enemmän kuin muutaman hyvin kirjoitetun historian tutkimuksen, jotta pystyy luomaan käsityksen kansakunnasta miljoonien ihmisten mieliin. Juutalaisia ympäri maailman yhdistivät uskontoon pohjautuva yhteys muinaiseen Israelin kuningaskuntaan ja vuosisatainen kaipuu esi-isien maille. Fulbrookin esittämästä varaumasta huolimatta voi todeta, että israelilaisella historiankirjoituksella luotiin yhteistä kansallista tarinaa, joka ylitti Israelissa asuvien juutalaisten kielelliset ja kulttuuriset rajat. Kansanluonteen luominen sai israelilaiset historian tutkijat antamaan israelilaisille ”ikuisuuden piirteitä”, joka näkyy varsin konkreettisesti israelilaisten poliitikkojen kuten entisen pääministerin Benjamin Netanyahu:n puhuessa Jerusalemin asemasta ”juutalaisten ikuisena ja jakamattomana pääkaupunkina”.³⁴

³² Holmila 2008.

³³ Juusola 2002.

³⁴ Berger, Donovan & Passmore 1999, 10, 226.

Israelin historiantutkimuksen konventioiden muutosta voi verrata Eurooppaan. Saksan demokraattisessa tasavallassa (DDR) oli 1950-luvulta lähtien painostava akateeminen ilmapiiri ja marxilaisuutta kritisoivia historioitsijoita vainottiin. 1970- ja 1980-luvuilla historiantutkimuksen aihepiirien käsittely vähitellen vapautui DDR:ssä, mutta ero aidosti demokraattisen Länsi-Saksan historiantutkimukseen oli yhä selvä. Lännessä voitiin pääsääntöisesti väitellä avoimesti erilaisista historiantulkinnosta ilman pelkoa poliittisista seurauksista.³⁵

Länsi-Saksa muuttui 1960-luvulla moderniksi kulutusyhteiskunnaksi, mikä sai Georg G. Iggersin mukaan maan historioitsijat uudelleenarvioimaan kansankunnan olemusta. Historioitsija Fritz Fischer rikkoi vuonna 1961 saksalaisen yhteiskunnan tabun tutkimalla Saksan vastuuta ensimmäisen maailmansodan aloittamisesta. Iggersin mukaan saksalaisessa historiantutkimuksessa demokraattinen ajattelutapa valloitti vähitellen alaa autoritaariselta nationalismilta. Saksaan syntyi kolme historioitsijoiden koulukuntaa, jotka pitivät kukin omasta näkökulmastaan historiallisena vedenjakajana Berliinin muurin murtumista vuonna 1989 ja sitä seuraavana vuonna tapahtunutta Saksojen yhdistymistä. Ensimmäinen koulukunta on uusioikeisto, johon kuuluvat historioitsijat kuten Ernst Nolte, Andreas Hillgruber ja Joachim Fest pyrkivät uudelleenmäärittelemään saksalaisen kansallisen identiteetin nationalistiselta perustalta jo Länsi-Saksan aikana. Toinen koulukunta on liberaalikonservaativit, jotka katsovat kansallisen yhdistymisen tarjoavan Saksalle mahdollisuuden muuttua ”normaaliksi” kansallisvaltioksi. Kolmas koulukunta on vasemmistoliberaalit, jotka olivat hylänneet kansallisvaltiokeskeisen ajattelun, mutta löysivät sen jälleen Saksojen yhdistymisen myötä.³⁶

Poikkeuksena voi pitää kesällä 1986 syttynyttä Historikerstreitia, jossa eräitä saksalaisia historioitsijoita syytettiin julkisuudessa kolmannen valtakunnan juutalaisvainojen vähättelystä. Israelilaisen historiantutkimuksen akateemisen vapauden voi luonnehtia 1950–1970-luvuilla olleen Länsi-Saksan ja DDR:n välimaastossa. Israelin alkuvuosikymmenten historioitsijat noudattivat tiukasti sionistista narratiivia, mikä vaikuttaa olleen enemmän historioitsijoiden itsesensuuria kuin valtion DDR:n tapaan harjoittamaa ankaraa ohjausta.

Poliittisesti oikeaoppiset tutkimukset saattoivat edistää historioitsijoiden akateemista urakehitystä DDR:n yliopistoissa. Israelilaiset historioitsijat eivät kokeneet joidenkin itäsaksalaisten historioitsijoiden kaltaista tarvetta paeta ulkomaille, jotta voisivat harjoittaa ammattiaan. Länsi-

³⁵ Berger, Donovan & Passmore 1999, 219, 221.

³⁶ Ibid., 23, 252–253.

Saksan tapaan valtiojohto pyrki Israelissa ohjaamaan kansalaisten historiatietoisuutta kansallisen tarinan mukaiseksi koska ajateltiin, että näin voidaan vahvistaa uuden juutalaisvaltion identiteettiä.

Seuraavaksi käydään tarkemmin läpi nykyisen israelilaisen historiantutkimuksen koulukunnat ja niiden näkemyksiin vaikuttavat tekijät.

2.2 Israelilaisen historiantutkimuksen koulukunnat

Israelilainen historiantutkimus oli itsenäisyyden ajan ensimmäisenä vuosikymmenenä vahvasti valtiovallan alaisuudessa. Historioitsija Netanel Lorch perusti Israelin puolustusvoimien historiantutkimuksen osaston vuonna 1952. Lorch kirjoitti vuonna 1961 itsenäisyysotaa käsitelleen kattavan historiantutkimuksen *The Edge of the Sword*, jonka julkaisi hänen perustamansa puolustusvoimien historiantutkimuksen osasto.

Yksi Israelin valtion ensimmäisten vuosikymmenten vaikutusvaltaisimmista israelilaisista historioitsijoista oli amerikkalaisen Cornellin yliopiston yleisen historian professori Benzion Netanyahu, Benjamin Netanyahun isä. Benzion Netanyahun keskeinen tutkimuskohde oli juutalaisuuden historia ja hän toimi sionistijohtaja Ze'ev Jabotinskyn sihteerinä. Jabotinskyn johtama revisionistinen sionistinen liike haastoi David Ben-Gurionin johtaman sionistisen työväenliikkeen. Revisionistit vaativat juutalaisille täyttä itsemääräämisoikeutta koko Palestiinan mandaatin alueelle. Revisionistien ajattelu vaikutti ensin oikeistolaiseen Herut-puolueeseen vuosina 1948–1988 ja myöhemmin sen seuraajaan Likud-puolueeseen, jonka nykyinen puheenjohtaja on Benjamin Netanyahu. Israelin oikeiston kolmanteen sukupolveen kuuluvat ovat valtion perustajien poikia ja tyttäriä, kuten historioitsija Micah Goodman huomauttaa.³⁷

1960-luvun alkupuoliskolla sionismin ja Yishuvin tutkimus käynnistyi myös akateemisissa tutkimuslaitoksissa kuten Jerusalemin Heparalaisessa yliopistossa.³⁸ Toinen varhainen klassinen sionistinen historioitsija oli Israelin kuudes presidentti Chaim Herzog, joka kirjoitti teokset *Israel's Finest Hour* (1967), *Days of Awe* (1973) ja *The War of Atonement* (1975).

Historioitsija Uri Ram arvioi teoksessaan *Israeli nationalism*, että sionismi kehitti useiden muiden nationalistiliikkeiden tapaan oman historiallisen narratiivinsa, jossa luotu menneisyys palvelee

³⁷ Goodman 2018, 31.

³⁸ Gelber 2011, 119, 121.

nykyajan tarpeita. Nuori Israelin kansakunta sai ensimmäisinä vuosikymmeninään israelilaisten historioitsijoiden tekemästä klassisesta sionistisesta historiantulkinnasta vahvaa maata jalkojensa alle.

Amerikkalaiset ja eurooppalaiset historioitsijat olivat vastaanottavaisia sionistiselle narratiiville, joten Israelin itsenäisyssodan sionistisesta historiantulkinnasta tuli nopeasti maailmanlaajuisesti hyväksytty tulkinta. Israelin valtion perustamisen sionistinen narratiivi popularisoitiin Leon Urisin vuonna 1958 julkaistussa kirjassa Exodus ja muutama vuosi myöhemmin ilmestyneessä suosituksessa Hollywood-elokuvassa, jossa pääosaa näytteli Oscar-voittaja Paul Newman. Leon Uris kirjoittaa Exoduksessa, että ”on täysin todistettu tosiasia, että arabijohtajat halusivat siviiliväestön pakenevan Palestiinasta käyttäkseen tilannetta poliittisena ja sotilaallisena aseena”.³⁹ Israel nousi kansakunnaksi kansakuntien joukkoon. Amerikkalainen historioitsija Michael Walzer toteaa, että ”kun [sionistinen] liike on onnistunut, sen revisionistinen historiakritiikki on väistämätön”.⁴⁰ Täyttymyksellään eli Israelin valtion perustamisella sionismi loi itse tarpeen Israelin itsenäisyssodan erilaisille tulkinnoille.

Nimeä ”uushistorioitsijat” (hepreaksi hahistoryonim hachadashim) käytti ensimmäisenä Benny Morris vuonna 1988 amerikkalaiseen Tikkun-aikakauslehteen kirjoittamassaan esseessä The New Historiography. Morrisin kirjoitus julkaistiin muutama vuosi myöhemmin kirjana hänen esseekokoelmassaan. Käsite ”uushistorioitsijat” on vakiintunut israelilaiseen historiadebattiin ja kansainväliseen akateemiseen keskusteluun. Uushistorioitsijat pitävät ”vanhana historiana” Israelin itsenäisyssodan ja Kuuden päivän sodan klassista sionistista historiantulkintaa.

Benny Morris arvioi esseekirjoituksessaan vuonna 1988, että klassisen sionistinen historiantulkinta on jättänyt pois tai vääristellyt tietoja, jotka olisivat olleet epäsuotuisia nuorelle juutalaisvaltiolle.⁴¹ Historioitsija Ernest Renanin mukaan jopa historiallisen virheen unohtaminen on välttämätön osa kansakunnan rakentamista, joten historiantutkimuksen ja -opetuksen kehittyminen on usein vaarallista nationalismille.⁴² Uushistorioitsijat arvioivat sionistista narratiivia rikkoen, että Israelin valtion syntyminen ei ollut erityislaatuinen historiallinen tapahtuma, vaan verrattavissa muiden modernien valtioiden syntyyn. Uushistorioitsijat vaativat, että Israelin valtion syntymisen syytä,

³⁹ Remnick 2008.

⁴⁰ Shapira & Penslar 2002, 3.

⁴¹ Morris 1990, 6.

⁴² Berger, Donovan & Passmore 1999, 241, 261.

tapahtumia ja seurauksia on syytä verrata muiden kansallisvaltioiden rakentumiseen.

Uushistorioitsijoiden tulkinta Israelin itsenäisyysodasta perustuu pitkälti 1970-luvun lopulta alkaneeseen brittiläisten ja israelilaisten arkistojen avautumiseen, mikä myös antoi uudenlaisen pohjan historiantutkimuksille.⁴³ Israelissa on käytössä 30 vuoden sääntö virallisten arkistodokumenttien salassapidosta. Laki arkistoinnista hyväksyttiin vuonna 1955 ja sitä täydennettiin vuosina 1964 ja 1981. Uuden sukupolven israelilaisten historioitsijoiden suhtautuminen tietoiseen kansakunnan rakentamiseen oli erilainen kuin vanhemmalla sukupolvella. 1980-luvulta lähtien israelilaisessa historiantutkimuksessa vahvistui ajattelutapa, että juutalaisten historiaa täytyy käsitellä samoilla kriteereillä kuin muissakin demokratioissa käsitellään historiantutkimusta.

Uusi tulkinta Israelin itsenäisyysodasta syntyikin ennen kaikkea historioitsijoiden sukupolvenvaihdoksen myötä, kun vuoden 1948 jälkeen syntyneet tutkijat pääsivät uusien arkistolähteiden äärelle. Silti ensimmäisenä uushistorioitsijana voidaan pitää Simha Flapania (1911–1987), jonka teos *The Birth of Israel: Myths and Realities* (1987) nimesi seitsemän Israelin itsenäisyysotaa koskevaa myyttiä, jotka hän pyrki kirjassaan kumoamaan:⁴⁴

1. Sionistit hyväksyivät YK:n laatiman Palestiinan jakosuunnitelman ja suunnittelivat rauhaa.
2. Arabit hylkäsivät YK:n jakosuunnitelman ja aloittivat sodan.
3. Palestiinalaiset pakenivat vapaaehtoisesti ja aikoivat palata takaisin voitettuaan sodan.
4. Kaikki arabivaltiot liittoutuivat karkottaakseen juutalaiset Palestiinasta.
5. Arabivaltioiden hyökkäys teki sodasta väistämättömän.
6. Puolustuskyvyttöä Israelia uhkasi tuho.
7. Israel on aina pyrkinyt rauhaan, mutta arabijohtajat ovat kieltäytyneet.

Uushistorioitsijoiden kirjoituksissa Simha Flapania ei juurikaan mainita, minkä epäilen johtuvan kahdesta syystä. Flapan syntyi vuonna Puolassa vuonna 1911 eikä siten kuulu ensimmäiseen itsenäisyysodan jälkeen syntyneeseen sukupolveen, kuten useimmat uushistorioitsijat. Toisena syynä pidän sitä, että Flapan oli aktiivipoliitikko, joka toimi vasemmistolaisen Mapamin

⁴³ Shlaim, Avi: *The Debate about 1948*. Artikkeliteoksessa *Making Israel*. Toim. Benny Morris, 2007.

⁴⁴ Flapan 1987.

puoluesihteerinä vuosina 1954–1981. Osa uushistorioitsijoista on kaihtanut avointa poliittisuutta ja pyrkinyt pitäytymään vain historian tutkijan roolissa.

Kirjansa julkaisuvuonna menehtyneen Simha Flapanin sijaan Israelin itsenäisyyden 40-vuotisjuhla vuonna 1988 ja kolme uushistorioitsijaa nosti itsenäisyys sodan akateemiseen keskusteluun: Benny Morrisin *The Birth of the Palestinian Refugee Problem 1947–1949*, Avi Shlaimin *Collusion Across the Jordan* ja Ilan Pappén *Britain and the Arab-Israeli Conflict 1948–1951*. Raphael Israelin mukaan käänteentekevää Israelin historiadebatille oli myös historioitsijoiden konferenssi Tel Avivissa huhtikuussa 1989, jossa järjestettiin klassisen sionistisen koulukunnan ja uushistorioitsijoiden välinen väittely. Pääministeri David Ben-Gurionin elämäkerran kirjoittanut historioitsija Shabtai Teveth puolusti tuolloin perinteistä sionistista historiantulkintaa, jonka haastoivat uushistorioitsijat Benny Morris ja Avi Shlaim. Israelilainen akateeminen historiadebatti itsenäisyys sodan tapahtumista oli käynnistynyt.⁴⁵

Seppo Hentilän mukaan Suomessa vuoden 1918 sisällissota muovasi uuden suomalaisen yhteiskunnan, jota on kutsuttu Valkoiseksi Suomeksi sodan voittaneen osapuolen mukaan. ”Valkoinen Suomi” -käsitettä ovat käyttäneet erityisesti sellaiset historioitsijat ja yhteiskunnalliset keskustelijat, jotka suhtautuvat kriittisesti vuoden 1918 tapahtumista käytettyyn vapaussota-nimeen. Hentilä arvioi, että vuosien 1917–1918 tapahtumat kuuluvat Suomen historian tutkituimpiin.⁴⁶ Yhtä lailla vuosien 1947–1949 ja 1967 tapahtumat kuuluvat Israelin historian tutkituimpiin. Katson, että Israelin itsenäisyys sodan ja Kuuden päivän sodan tapahtumat antoivat israelilaiselle klassiselle sionistiselle historiankirjoitukselle pohjan, jolle rakentaa kansakuntaa.

Kuuden päivän sodasta julkaistiin ensimmäinen historiateos jo syksyllä 1967 vaikka sota oli käyty vasta edellisenä kesänä. Britannian pääministerinä toimineen Winston Churchillin pojanpoika Winston Spencer-Churchill työskenteli toimittajana Israelissa sodan aikaan. Spencer-Churchill kirjoitti teoksensa *Six Day War* (1967) yhdessä isänsä Randolph Churchillin kanssa. Kuuden päivän sodan jälkeistä palestiinalaisalueiden miehitystä seuranneen amerikkalaistoimittajan Donald Neffin *Warriors for Jerusalem: The Six Days That Changed the Middle East* (1984) ja Israelin kuudennen presidentin Chaim Herzogin *The Arab–Israeli Wars* (1982) kuvasivat myös sodan ulko- ja turvallisuuspoliittisia seurauksia.

⁴⁵ Israeli 2016, 107.

⁴⁶ Hentilä 2018, 11–12.

Israelilainen historiantutkija Guy Laron kuvaa Churchillien kirjaa ihailevaksi kuvaukseksi Israelin armeijasta, joka oli ”harvinainen esimerkki myönteisestä tarinasta aikana, jolloin Vietnamin sodassa tilanne oli menossa umpisolmuun”. Laronin mukaan Donald Neffin teoksessa on kriittisempi sävy, sillä Neff oli todistanut omin silmin Israelin pitkää valtakautta Länsirannalla ja Gazassa.⁴⁷

1990-luvun lopussa 30 vuoden salassapitomääräys päättyi ja sadat tuhannet Kuuden päivän sotaan liittyvät asiakirjat tulivat julkisiksi Israelissa, Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Tämä johti uuteen historiantutkimukseen, joista tunnetuimpia teoksia ovat amerikkalaisisraelilaisen historioitsijan Michael Orenin *Six Days of War* (2002) ja israelilaisen uushistorioitsijan Tom Segevin *1967* (2007). Oren arvioi kirjansa alkusivuilla, että ”pääasiassa israelilaisten revisionististen tutkijoiden aalto on pyrkinyt vahvistamaan Israelin syyllisyydentunnetta ja osoittavat tavoitteensa väittelemällä valtionrajoista tai jopa juutalaisvaltion oikeutuksesta. Tämä väittely on nyt kiihtymässä, sillä historioitsijat kääntävät katseensa vuoteen 1967 ja Israelin arabivaltioilta valtaamiin alueisiin, joista joitakin kuten Golanian ja Länsirantaa, se yhä hallitsee, ja joiden lopullinen järjestely vaikuttaa miljooniin ihmisiin”.⁴⁸ Oren mieltää itsensä klassiseksi sionistiksi ja osoittaa kritiikkinsä uushistorioitsijoita kohtaan. Uushistorioitsijoista Tom Segev on tunnettu nimenomaan Kuuden päivän sota koskevasta historiantutkimuksestaan. 2010-luvun uuden sukupolven historioitsijoiden teoksista mainittakoon Guy Laronin *The Six-Day War: The Breaking of the Middle East* (2017). Laron ei ole julkisesti lokeroinut itseään kumpaankaan koulukuntaan.

Israelin merkittävistä sotilaallisista konflikteista Israelin itsenäisyysota ja Kuuden päivän sota ovat aiheuttaneet eniten kansainvälistä akateemista keskustelua ja näiden sotien englanninkielisillä historiantutkimuksilla voi katsoa olevan historiapolitiittista vaikutusta. Keskeisimmät avainkysymykset israelilaisten historiantutkijoiden itseymmärrykselle ja heidän tekemälleen historiantulkinnalle ovat lähdeaineistoni perusteella seuraavat:

1. Sukupolvikokemukset
2. Yliopistokoulutus Israelissa vai ulkomailla
3. Suhtautuminen sionismiin ja juutalaisuuteen
4. Ratkaisuesitys Lähi-idän konfliktiin

Israelilaisten historioitsijoiden ensimmäisen sukupolven vaikutusvaltaisimmat tutkijat kuten Simha

⁴⁷ Laron 2017a.

⁴⁸ Oren 2002, 18.

Flapan (1911–1987), Shabtai Teveth (1925–2014), Yehoshua Porath (1938–2019) ja Zeev Sternhell (1935–2020) syntyivät ennen Israelin valtion perustamista. Heidän lapsuutensa ja nuoruutensa avainkokemuksia olivat holokausti Euroopassa, Britannian hallitsema Palestiinan mandaattialue, Israelin itsenäisyysota ja Kuuden päivän sota. Osa näistä historioitsijoista koki sodan omakohtaisesti rintamalla. Esimerkiksi Puolassa syntynyt Zeev Sternhell menetti äitinsä ja sisarensa natsien juutalaisvainoissa ja palveli Kuuden päivän sodassa Israelin armeijassa. Ensimmäisen sukupolven historioitsijat saivat tutkijan koulutuksensa israelilaisissa yliopistoissa. Israelilaisten historioitsijoiden toisesta sukupolvesta enemmistö on syntynyt Israelin itsenäistymisen jälkeen ja osa hieman ennen sitä. Toista sukupolvea yhdistää jatko-opinnot yliopistoissa Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Useat toisen sukupolven israelilaiset historioitsijat ovat myös tehneet akateemista uraa ulkomaisissa yliopistoissa.

Raphael Israeli arvioi, että kummankin koulukunnan historiantulkintaan vaikuttavat piilotetut motiivit. Osa klassisen sionistisen koulukunnan historioitsijoista olivat joko virkamiehiä tai olivat osallistuneet sotaan armeijan riveissä. Heille oli luontevaa puolustaa elämehistoriaansa myös akateemisissa väittelyissä ja olla lojaali aiemmille kollegoilleen. Osa uushistorioitsijoista asui ulkomailla, minkä vuoksi Israeli katsoi heidän välittävän vähemmän maansa maineesta ja menestyksestä. Yoav Gelberin mukaan 1980-luvulla uushistorioitsijat olivat ”akateemisen maailman ulkopuolisia,” mutta nykyään useilla heistä on vakituinen professuuri tai muu työtehtävä yliopistossa Israelissa tai ulkomailla.⁴⁹

Israelilaiset klassisen sionistisen koulukunnan historioitsijat kuuluvat joko keskittien vasemmistoon tai oikeistoon. Tunnetuin klassista sionistista koulukuntaa edustava historioitsija on Bar-Ilanin yliopiston professori Efraim Karsh (s. 1953). Karshilla on myös ollut akateemisia työtehtäviä Harvardin, Columbian ja Helsingin yliopistoissa. Karsh toimi ennen historiantutkijan uraansa tutkimusanalytikkona Israelin puolustusvoimissa. Hän on myös perustanut aikakauslehti Israel Affairsin ja kirjoittanut analyysin Suomen silloisen ulkoministerin Erkki Tuomiojan suhteesta Lähi-idän konfliktiin.⁵⁰

Klassisen sionistiseen koulukuntaan kuuluva historioitsija Michael Oren (s. 1955) syntyi New Yorkissa, Yhdysvalloissa, konservatiiviseen juutalaisperheeseen, mutta on ollut myös Israelin kansalainen vuodesta 1979 lähtien. Oren valmistui valtiotieteiden tohtoriksi Princetonin yliopistossa ja on toiminut vierailevana professorina Yalen, Harvardin ja Georgetownin yliopistoissa. Oren

⁴⁹ Israeli 2016, 132; Gelber 2011, 142.

⁵⁰ Karsh 2005b.

palveli Israelin armeijassa laskuvarjojääkärimiehenä Libanonin sodassa. Hän on tehnyt merkittävän uran diplomaattina toimien pääministeri Benjamin Netanyahuun nimittämänä Israelin Yhdysvaltain suurlähettiläänä vuosina 2009–2013.

Haifan yliopiston emeritusprofessori Yoav Gelber (s. 1943) on erikoistunut Israelin puolustusvoimien historiaan ja kuuluu sekulaariin oikeistolaiseen Tzomet-puolueeseen. Gelber on toiminut Texasin yliopiston vierailevana professorina Austinissa, Yhdysvalloissa. Gelber vastusti kiivaasti uushistorioitsija Pappén palkkaamista Haifan yliopistoon.⁵¹ Calgaryn yliopiston professori David Tal (s. 1964) on Israelin turvallisuus- ja diplomaattisen historian asiantuntija.

Uushistorioitsijat ovat valtaosin vasemmistolaisia, mutta poikkeuksen tekee tunnetuin uushistorioitsija Benny Morris (s. 1948), joka on ensimmäisten Israelin itsenäisyysotaa käsitelleiden tutkimustensa jälkeen siirtynyt poliittisella kartalla vasemmalta oikealle, mutta joistakin israelilaisista oikeistolaisista poiketen tukee suunnitelmaa erillisestä valtiosta palestiinalaisille. Benny Morrisin isä oli israelilainen diplomaatti ja historioitsija Ya'akov Morris. Benny Morrisin lapsuuden ja nuoruuden avainkokemuksiin kuuluvat elämä ulkomailla ja osallistuminen sotiin Israelin armeijassa. Isän diplomaattiuran vuoksi nuori Benny asui useita vuosia New Yorkissa, Yhdysvalloissa. Morris palveli Israelin armeijassa Kuuden päivän sodassa Golanin kukkuloilla ja Libanonin sodassa Beirutin piirityksessä.

Benny Morris valmistui valtiotieteiden tohtoriksi Britanniassa Cambridgen yliopistosta. Morrisilla oli vaikeuksia saada Israelissa tutkijan töitä kirjoitettuaan ensimmäisen historiantutkimuksensa itsenäisyys sodan tapahtumista ja puhuttuaan uushistorioitsijoiden puolesta. Morris kertoi haastattelussa vuonna 1996 aikovansa jättää Israelin. Presidentti Ezer Weizman, joka oli itsenäisyys sodan veteraani, pyysi Morrisin tapaamiseen luettuaan hänen haastattelunsa. Weizman kysyi Morrisilta, että kannattaako hän Israelia juutalaisvaltiona. Sionistina Morris vastasi myöntävästi, ja sai vuotta myöhemmin professuurin Ben-Gurionin yliopistosta.⁵² Kansakunnan rakentamiseen historiankirjoituksen avulla on Israelissa suhtauduttu vakavasti, ja jotkut ovat pyrkineet suitsimaan vahingolliseksi katsomaansa historiantulkintaa. Israelin ensimmäisen pääministerin David Ben-Gurionin poika yritti aikanaan saada Benny Morrisin erotettua yliopiston professuurista, mutta tuloksetta.

Uushistorioitsijoista eniten kohua on aiheuttanut Ilan Pappé (s. 1954), joka syntyi Haifassa,

⁵¹ Segev 2005.

⁵² Remnick 2008.

Israelissa saksanjuutalaiseen perheeseen. Pappén perhe pakeni Saksasta 1930-luvulla natsien juutalaisvainoja. Nuorena Pappé palveli Israelin armeijassa Jom Kippurin sodassa vuonna 1973. Pappé on ollut ehdolla Knessetiin kommunistien listalla ja kannattaa ajatusta israelilaisten ja palestiinalaisten yhteisvaltiosta.

Ilan Pappén tutkimuksia on vuosien varrella kritisoitu vahvasti Israelin parlamentissa Knessetissä ja maan opetusministeri vaati Pappén eroa yliopiston tehtävistä. Pappé tuki Israelin akateemikkoja vastaan tehtyä kansainvälistä boikottia, mikä sai Haifan yliopiston erottamaan hänet tehtävistään. Pappé toimii nykyisin Britanniassa Exeterin yliopiston professorina. Guardian-lehden haastattelussa Pappé kertoo saaneensa Israelissa tappouhkauksia ja koki, että hänet haluttiin ”vaientaa” myös akateemisessa maailmassa. Pappé koki luontevaksi muuttaa Britanniaan, sillä hän teki 1980-luvun alkupuolella väitöskirjansa Oxfordin yliopistossa.⁵³

Oxfordin yliopiston professori Avi Shlaim (s. 1945) syntyi Bagdadissa irakinjuutalaiseen perheeseen, mutta varttui Israelissa ja opiskeli 16-vuotiaasta lähtien Britanniassa. Hän valmistui valtiotieteiden tohtoriksi Readingin yliopistossa. Shlaimilla on sekä Israelin että Britannian kansalaisuus ja hän on asunut Britanniassa vuodesta 1966 lähtien. Shlaimin päätutkimusalana Lähi-idän konflikti, josta hän kiinnostui, kun Israelin valtion arkistot koskien itsenäisyysotaa avautuivat vuonna 1982. Shlaim määrittelee itsensä maltilliseksi vasemmistolaiseksi ja on Britannian Työväenpuolueen jäsen. Uushistoriotsija Tom Segev (s. 1945) syntyi Israelissa saksanjuutalaiseen perheeseen, joka pakeni 1930-luvulla Saksasta natsien juutalaisvainoja. Segevin isä kuoli palvellessaan armeijassa Israelin itsenäisyysodassa. Segev valmistui valtiotieteiden tohtoriksi Bostonin yliopistossa, Yhdysvalloissa. Hän on työskennellyt vierailevana professorina Rutgersin ja Kalifornian yliopistoissa.

Historioitsija Raphael Israeli huomauttaa, että Morris ja Segev työskentelivät toimittajina ennen historiantutkijan uraansa, minkä Israeli katsoo vaikuttaneen heidän tapaansa tehdä mahdollisimman yleistajuista historiantutkimusta.⁵⁴ Morris toimi Jerusalem Postin toimittajana 1980-luvulla ja Segev Maarivin toimittajana 1970-luvulla. Morris on kertonut, että toimittajana toimiessaan hän tutustui Israelin historiallisiin arkistoihin ja kiinnostui Israelin itsenäisyysodan historiasta.

Benny Morrisin, Avi Shlaimin ja Ilan Pappén teoksissa on huomattavaa, että jokaisen on kirjoittanut englannin kielellä israelilainen historioitsija, joka on kouluttautunut Britanniassa korkeatasoisissa

⁵³ Arnot 2009; Traubman 2005.

⁵⁴ Israeli 2016, 11.

yliopistoissa. Suurin osa edeltävästä Israelin itsenäisyysotaa koskevasta historiankirjoituksesta oli julkaistu vain hepreaksi, mutta nyt israelilaisesta historiadebatista tehtiin kertaheitolla kansainvälisen akateemisen keskustelun kiistanalainen aihe. Joidenkin vuosien hiljaiselon jälkeen historiadebatti nousi jälleen tapetille, kun Morrisin tutkimustuloksia kritisoivan historioitsijan Efraim Karshin *Fabricating Israeli History* julkaistiin vuonna 1997. Karshin teoksen jälkeen Israelin itsenäisyysotaan liittyviä historiantutkimuksia tai historiadebattia käsitteleviä teoksia on julkaistu useita. Keskeisin ja urauurtavin israelilainen historiantutkimus on julkaistu myös englanniksi.

Israelilaisen kansakunnan rakennuspuissa on syvällisiä kerrostumia. Lundin yliopiston yleisen historian professori Klas-Göran Karlsson, Maastrichtin yliopiston politiikan kulttuurin apulaisprofessori Meike Wulf ja Turun yliopiston yleisen historian dosentti Pertti Grönholm ovat laatineet typologian historian käytön tasoista ja muodoista. Historian moraalinen ulottuvuus tarkoittaa menneisyyden kokemusten näkemistä yhteiskunnallisten ratkaisujen oikeuttajana tai velvoittajana. Ilmiö on tuttu erityisesti ajalta ennen nykyaikaista historiantutkimusta, jolloin historian kertomukset olivat usein moraalisia opetuksia.⁵⁵ Tänäkin päivänä erityisesti poliittisessa keskustelussa käytetään erilaisia historian tapahtumia varoittavana tai kannustavana esimerkkinä, joka on syytä ottaa huomioon nykyisessä päätöksenteossa.

Israelilaisessa historiadebatissa on piirteitä historian moraalisen ulottuvuuden käytöstä. Klassinen sionistinen koulukunta katsoo, että juuri syntyneen Israelin valtion joutuminen usean arabivaltion hyökkäyksen kohteeksi vuosina 1947–1949 osoittaa arabijohtajien epäluotettavuuden. Tämä koetaan perustelluksi näkemykseksi tilanteesta, jossa viisi naapurivaltiota hyökkää vasta perustetun valtion kimppuun. Uushistorioitsija Ilan Pappé kutsuu Israelin itsenäisyys sodan tapahtumia ”alkuperäiseksi synniksi” koska arvioi, että palestiinalaisia karkotettiin suunnitelmallisesti Israelin itsenäisyys sodan aikana. ”Historiantutkimusta käytettiin, jotta [sionismin] ideologinen ja poliittinen projekti saataisiin näyttämään hyvältä,” kuten Ilan Pappé kuvaa uushistorioitsijoiden moralistista näkökulmaa israelilaiseen historiankirjoitukseen.⁵⁶ Klassisilla sionisteilla katse on enemmän arabivaltioiden teoissa ja uushistorioitsijoilla uuden juutalaisvaltion omissa teoissa.

1980-luvulta lähtien sekä saksalaisessa että israelilaisessa historiantutkimuksessa vahvistui perustuslaillinen isänmaallisuus (*Verfassungspatriotismus*), kuten Jürgen Habermas on kutsunut maailmankuvaa, jossa poliittista yhteisöä ei katsota etnisyyttä, vaan yhteisiä sosiaalisia arvoja ja asenteita korostavasta näkökulmasta. Uusi lähestymistapa historiantutkimukseen on

⁵⁵ Grönholm & Nyssönen 2019, 17–18, 20.

⁵⁶ Pappé 2014, 19.

uushistorioitsijoiden mielestä niin erilainen, että Benny Morris arvioi uushistorioitsijoiden olevan Israelin ensimmäisiä ammattitaitoisia historioitsijoita. Morris ei pidä klassisen sionistisen koulukunnan ensimmäisiä edustajia todellisina historioitsijoina. Useat uushistorioitsijoiden argumenteista eivät kuitenkaan ole uusia, vaan niitä ovat käyttäneet muut israelilaiset, palestiinalaiset ja länsimaalaiset tutkijat, minkä uushistorioitsijat kirjoituksissaan myöntävät. Uushistorioitsijat kuitenkin väittävät esittämiensä tietojen ja tulkinnan olevan objektiivisempia kuin aikaisempien israelilaisten historiantutkijoiden.⁵⁷

Historiantutkimuksessa on tavanomaista kehityskaari, jossa historiantulkinta muuttuu lähtökohtaisesti objektiivisemmaksi, kun ajankulu tuo perspektiiviä tutkittavaan ajanjaksoon. Poikkeuksellista israelilaisessa historiadebatissa on historioitsijoiden vanhemman sukupolven ammattitaidon niin jyrkkäsanainen kyseenalaistaminen historioitsijoiden uuden sukupolven toimesta.

Saksalaiset vasemmistoliberaalit historioitsijat ovat katsoneet, että Berliinin muurin murtuminen antoi saksalaiselle historiankirjoitukselle mahdollisuuden uudelleen määrittää kansakunnan käsitteen vastaamaan käsitystä demokraattisesta ja liberaalista valtiosta.⁵⁸ Israelilaisilla vasemmistolaisilla uushistorioitsijoilla vaikuttaa olevan samansuuntainen tavoite koskien heidän esittämäänsä uutta historiantulkintaa. Ilan Pappé arvioi, että ”Israelin ideasta” eli Israelin valtion olemassaolon oikeutuksesta ei voi puhua neutraalisti, objektiivisesti tai puhtaan tieteellisesti.⁵⁹

Uushistorioitsijoiden narratiivi vahvistui Israelissa 1990-luvulla, kun käynnissä oli Oslon rauhanprosessi Israelin ja palestiinalaisten vapautusjärjestön PLO:n välillä. Osapuolten välisen väkivallan kierteen jatkuessa 2000- ja 2010-luvuilla klassisten sionistien narratiivi on saanut jälleen hallitsevan aseman israelilaisessa politiikassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa. Kansalaisten mielialan voi nähdä heijastuvan parlamenttivaalien tuloksiin, joissa oikeistolaiset puolueet ovat menestyneet hyvin erityisesti 2010-luvulla ja Likudin puheenjohtajasta Benjamin Netanyahu tuli Israelin pitkäaikaisin pääministeri. Klassisen sionistisen koulukunnan ja uushistorioitsijoiden välisen väittelyn kiihkeys ei selity vain siihen osaa ottavien israelilaisten tutkijoiden ammatillisella kiinnostuksella, vaan vastapuolen katsotaan käyttävän historiantutkimusta moraalittoman ideologisen tavoitteen edistämiseen. Vastaavasti oman historiantulkinnan katsotaan edustavan oikeamielistä moraalista linjaa.

⁵⁷ Morris 2007, 5, 14, 15, 115.

⁵⁸ Ibid., 257.

⁵⁹ Pappé 2014, 3.

Karlssonin, Wulfin ja Grönholmin esittämässä historian käytön typologiassa katsotaan, että historian poliittiseen ulottuvuuteen vetoamalla voidaan pyrkiä oikeuttamaan tietyt valtasuhteet ja vallankäyttö yhteiskunnassa. Kyse on historiapolitiikasta, jota Karlsson, Wulf ja Grönholm kutsuvat historian poliittiseksi ulottuvuudeksi. Tällaisella historian ideologisella ulottuvuudella voidaan vahvistaa oman opin keskeisiä teesejä ja dogmeja. Pertti Grönholm ja Heino Nyyssönen katsovat, että historian ideologista ulottuvuutta käytettäessä ideologia määrittelee sitä, miten menneisyyttä pitää tulkita ja miten ei.⁶⁰

Israelilaisen historiantutkimuksen koulukunnat syyttävät toisiaan historiankirjoituksen valjastamisesta ideologisiin tarkoituksiin. Uushistorioitsijat katsovat israelilaisten historioitsijoiden enemmistön edustavan historiantulkinnaltaan klassista sionismia tai radikaalimpaa tulkintaa edustavaa uussionismia. Historioitsija Yoav Gelber kutsuu uushistorioitsijoita jälkisionisteiksi, jotka haastavat 1980-luvulta lähtien juutalaisuuden, sionismin ja Israelin historiantutkimuksen. Gelberin mukaan jälkisionistit eivät vain esitä uusia historiantulkintoja, vaan myös hyökkäävät sionististen israelilaisten historioitsijoiden arvoja, uskomuksia, metodologiaa ja objektiivisuutta vastaan. ”Historiallinen muisti synnyttää kansakuntia, jälkihistoriallinen muisti murskaa niitä,” arvioi Gelber viitaten uushistorioitsijoiden historiantutkimukseen.⁶¹ Gelber kuuluu klassisiin sionisteihin historiantutkijoihin, joiden nationalismille myönteistä linjaa voi verrata saksalaisiin uusoikeistolaisiin historioitsijoihin.

Ilan Pappé kutsuu Yoav Gelberin tapaan uushistorioitsijoiden tekemää historiantulkintaa jälkisionistiseksi ja erottelee kolmanneksi israelilaisten historioitsijoiden koulukunnaksi uussionistit. Pappén mukaan uussionistien tavoitteena on vahvistaa klassisen sionismin nationalistista historiantulkintaa ja varmistaa, että sille ei nouse enää haastajia. Ilan Pappé kutsuu toista uushistorioitsijana pidettyä tutkijaa, Ben-Gurionin yliopiston emeritusprofessoria Benny Morrisia, uussionistiksi. Pappé perustelee väitettään esimerkiksi Haaretz-lehdessä vuonna 2004 julkaistulla haastattelulla, jossa Morris kommentoi palestiinalaisten pakolaisongelmaa: ”Ilman palestiinalaisten karkottamista ei olisi syntynyt juutalaisvaltiota”. Raphael Israeli luonnehtii uushistorioitsijoita ”vasemmistolaisiksi jälkisionisteiksi”, joiden tavoitteena on huolellisen historiantutkimuksen sijaan Israelin kritisointi.⁶² Ilan Pappé pitänee Raphael Israelia uussionistina, joten voi todeta, että uushistorioitsijoiden ja uussionistien välit ovat

⁶⁰ Grönholm & Nyyssönen 2019, 21–22.

⁶¹ Gelber 2011, 129–130.

⁶² Pappé 2014, 8, 37, 282; Israeli 2016, 11.

parhaimmillaankin viileät.

Mordechai Bar-Onin mukaan jälkisionistien ensimmäinen koulukunta katsoo sionismin täyttäneen tehtävänsä, kun Israelin valtio perustettiin. Sionismille ei yksinkertaisesti ole ollut enää tarvetta Israelin valtion perustamisen jälkeen Bar-Onin mukaan jälkisionistien toinen koulukunta vastustaa perusteiltaan sionismia, sen uskomuksia ja kieltää tarpeen juutalaisvaltiolle. Jacob Katz katsoo, että jälkisionismi johtuu siitä, että nuoremmat historiantutkijat ovat vieraantuneet nationalismista ja erityisesti juutalaisesta nationalismista. Uri Ramin mukaan uussionismi syntyi 1970-luvulla, kun Israelin miehittämille alueille siirtokuntien perustamista edistänyt Gush emunim -liike perustettiin Kuuden päivän sodan jälkeen. Ram kutsuu uussionismia sionismin ”oikeistolaiseksi kritiikiksi” erotuksena vasemmistolaisesta jälkisionismista.⁶³

Grönholmin ja Nyssösen mukaan ”ideologisoidun historian käytön taustalla on usein yhteisön jakama ja ylläpitämä kertomus tai myytti”. Sirkka Ahosen mukaan myytit iskostuvat yhteisön muistiin niin lujasti, etteivät ne enää tarvitse tuekseen todistusaineistoa. Myytteihin uskotaan, koska ne ovat kansakunnalle elintärkeitä.⁶⁴ Myytit muistuttavat riittävästi todellisuutta, jotta ne tuntuvat uskottavilta. Israelilaista historiantutkimusta ja yhteiskuntaa tarkastelemalla huomaa, että Israelin itsenäisyys sodan ja Kuuden päivän sodan klassinen sionistinen historiantulkinta on yhteiskunnassa laajalti jaettava historiakulttuuria, jopa myyttinen kertomus.

Israelilaisessa historiaväittelyssä jälkisionismille on käynyt niin kuin uushistorioitsija Tom Segev ennusti Haaretz-lehdessä vuonna 2001: ”[Jälkisionismi on] lähetetty maanpakoon, ja siitä voi tulla siellä varsin suosittu”.⁶⁵ Israelilaiset historioitsijat ymmärtävät, että heidän väittelynsä Israelin käymien sotien historiantulkinnosta kiinnostavat maailmanlaajuista yleisöä. Tämän vuoksi keskeiset israelilaiset historiantutkimukset on käännetty englanniksi tai jopa kirjoitettu suoraan englanniksi.

Yoav Gelberin mukaan on perusteltuja syitä uudelleenarvioida ja päivittää sionismin alkuperäisiä ajatuksia, mutta juutalaisuuden historian ja identiteetin näkökulmasta katsoen jälkisionistien edistämä moniarvoisuus ja individualismi voivat johtaa vain kansalliseen itsetuhoon. Yli kahdenkymmenen vuoden ajan jälkisionistit ovat Gelberin mielestä epäonnistuneet saamaan

⁶³ Gelber 2011, 130–132.

⁶⁴ Grönholm & Nyssönen 2019, 22, 50.

⁶⁵ Pappé 2014, 258.

israelilaisten enemmistöä puolelleen, joten he toimivat ennen kaikkea länsimaissa, joissa heidät otetaan avosylin vastaan yliopistoissa ja mediassa.⁶⁶ Gelber arvioi, että uushistorioitsijat ovat onnistuneet ainakin osittain muuttamaan Israelin valtion syntyyn liittyviä historiantulkintoja, mutta ”heidän omakuvansa, jonka mukaan he ovat vapaita ideologisista sympatioista ja lojaliteeteista, on täysin perusteeton”.⁶⁷

Historioitsija Micah Goodmanin mukaan Israelin oikeisto uskoo, että vasemmiston esittämät ajatukset eivät ole vain vääriä, vaan vaarallisia: miehityiltä alueilta vetäytyminen tekisi Israelista pienemmän ja heikomman sekä johtaisi kansalliseen tuhoon. Israelin vasemmisto uskoo, että oikeiston esittämät ajatukset eivät ole vain vääriä, vaan vaarallisia: jatkuva sotilaallinen läsnäolo miehityillä alueilla tekee Israelista moraalisesti rappeutuneen ja kansainvälisesti eristäytyneen valtion sekä johtaa väistämättä väestöpohjan muutokseen.⁶⁸ Suhtautuminen vuosien 1948 ja 1967 tapahtumiin ja niiden seurauksiin ovat keskeisiä kysymyksiä nykypäivän israelilaisessa politiikassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Historioitsija Raphael Israelin mukaan sekä klassisen sionistisen koulukunnan historioitsijat että uushistorioitsijat tekevät pätevää historiantutkimusta. Historiaan liittyvät tulkintaerot johtuvat ennen kaikkea israelilaisten historioitsijoiden erilaisista elämänvaiheista, sukupolvieroista ja sosiaalisista paineista. Israeli korostaa, että israelilaisten historioitsijoiden tulkintaerot eivät johdu historian väärinkäytöstä. Erilaiset koulukunnat voivat Israelin mukaan täydentää toisiaan.⁶⁹

Palestiinalaisille historioitsijoille Israelin historiadebatti näyttää erilaiselta. Columbian yliopiston kirjallisuuden professorina toiminut Edward Said kuvaili israelilaisten ja palestiinalaisten historioitsijoiden välistä suhdetta Al-Hayat-sanomalehdessä julkaistussa kirjoituksessaan. Said kertoo kirjoituksessa historioitsijoiden symposiumista Pariisissa toukokuussa 1998, jossa hän keskusteli uushistorioitsijoiden Benny Morrisin ja Ilan Pappén kanssa. Saidin mukaan israelilaiset historioitsijat olivat korostetun objektiivisia ja halusivat etäännyttää itsensä Lähi-idän konfliktiin liittyvistä tunteista. Palestiinalaiset historioitsijat nostivat esiin tunteensa ja tarpeen nostaa esiin uusia historiantulkintoja. ”Israel ja israelilaiset ovat osapuoli, jolla on voima, he hallitsevat konfliktia. Heillä on hallussaan kaikki maa ja sotilaallinen voima. Tämä johti heidän toiveeseensa

⁶⁶ Gelber 2011, 277.

⁶⁷ Gelber 2011, 136.

⁶⁸ Goodman 2018, 4.

⁶⁹ Israeli 2016, 9.

rauhallisesta ja ystävällisestä keskustelusta,” Said kuvasi kokemaansa.⁷⁰

Raphael Israeli ei usko, että israelilaisten historioitsijoiden väittely vaikuttaisi myönteisesti juutalaisten ja palestiinalaisten väleihin. ”Se vain vahvistaa kielteisiä ennakkoluuloja, sillä arabit katsovat uushistorioitsijoiden myönnytyksien olevan todiste kaikesta siitä vääryydestä, josta he ovat juutalaisia aina syyttäneet,” arvioi Israeli. Hänen mukaansa arabit saavat uushistorioitsijoiden historiantulkinnasta itsevarmuutta, mutta on merkittävä riski, että kummatkin Lähi-idän konfliktin osapuolet jäävät nuolemaan näppejään.⁷¹

Israelin historiadebatti on leimallisesti israelilaisten historioitsijoiden välinen akateeminen väittely, jossa palestiinalaisilla historioitsijoilla on korkeintaan sivurooli, kun klassiset sionistit syyttävät uushistorioitsijoita palestiinalaisten historianarratiivin myötäilystä. Raphael Israeli huomauttaa, että jako ”uusiin” ja ”vanhoihin” israelilaisiin historioitsijoihin on keinotekoinen. Historiantutkimuksen arvo ei ole koskaan kiinni sen iästä, vaan tutkimuksen pätevyydestä, totuudenmukaisuudesta, kattavuudesta, lähteistä ja analyysin uskottavuudesta.⁷²

Israelilaiset historiantutkijat vaikuttavat olevan ennen kaikkea juutalaisia historiantutkijoita, joiden historiantutkimus on alisteista sille, kuinka he kokevat juutalaisuutensa ja Israelin valtion suhteessa sionismiin. Israelilainen historiantutkimus on eräänlainen ”historiantutkimuksen erillissota”, joka noudattaa omia lainalaisuuksiaan. Israelilaiset historioitsijat valitsevat puolensa maansa historiantulkinnan isoissa kysymyksissä, jotka voivat tuntua ulkomaalaisille varsin vierailta jakolinjoilta. Palestiinalainen historioitsija Abdo Al-Asadi katsoo israelilaisten ottaneen käsitteen ”uushistorioitsija” Euroopasta, jossa ”uudella historialla” on tarkoitettu useiden akateemisten tutkimusalojen historiantutkimuksellista yhteistyötä. Al-Asadi katsoo israelilaisten uushistorioitsijoiden ”juuttuneen poliittiseen historiaan” ja perinteisten sionistien luomiin tutkimuksellisiin perustuksiin.⁷³

Klassisen sionistisen koulukunnan suhtautumisen israelilaisuuteen voi määritellä etnosymbolismiksi tai etniseksi nationalismiksi. Israelilaisuus määrittyy koulukunnan edustajille ennen kaikkea yhteisen etnisen ja uskonnollisen ryhmän eli juutalaisuuden kautta. Tämä käsitys kansalaisuudesta näkyy Israelin uudessa peruslaissa ja jo vuonna 1950 hyväksytyssä laissa, joka takaa kaikille

⁷⁰ Morris 2007, 302–303.

⁷¹ Israeli 2016, 204, 211.

⁷² Ibid., 9, 13.

⁷³ Morris 2007, 305.

maailman juutalaisille oikeuden muuttaa Israeliin. Uushistorioitsijoiden suhtautuminen israelilaisuuteen on kulttuurista nationalismia, jossa keskeistä ei ole juutalaisuus, vaan kaikkien israelilaisten yhtäläiset kansalaisoikeudet ja kulttuurinen yhteenkuuluvuus. Koulukuntiin liitettyjen historioitsijoiden välillä on kuitenkin henkilökohtaisia eroja, sillä esimerkiksi uushistorioitsijat Benny Morris ja Ilan Pappé suhtautuvat eri tavoin sionismiin. Morris määrittelee itsensä sionistiksi, mutta Pappé ei. Klassisen sionistisen koulukunnan historioitsija Yoav Gelber korostaa, että uushistorioitsijat eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaan yksilöitä, joilla on erilaiset taustat.⁷⁴ Uushistorioitsijoihin kuuluu eri ikäisiä ja eri tasojen akateemisissa tehtävissä toimivia israelilaisia historiantutkijoita, mutta voi kuitenkin todeta, että yhdelläkään heistä ole omakohtaista kokemusta Israelin itsenäisyysodasta.

Itsenäisyysjulistuksessaan Israel sitoutui kahteen periaatteeseen eli olevansa olemukseltaan ”juutalainen valtio”, mutta toisaalta myös antamaan ”arabiasukkaille” oikeuden osallistua valtion poliittisiin elimiin sekä täydet ja yhtäläiset kansalaisoikeudet. Jälkisionistit katsovat, että uusi valtio antoi selvän sitoumuksen demokratian peruseriaatteisiin. Theodor Herzl julistaa teoksessaan Juutalaisten valtio, että juutalaisvaltion ei pitäisi olla teokratia, uskonnon hallitsema valtio:

”Jokaisen usko tai epäusko on yhtä vapaa ja rajoittamaton kuin kansallisuuskin. Jos toisuskoisia tai muita kansallisuuksia asuu joukossamme, suojelemme heitä kunniallisesti ja suomme tasa-arvon lain edessä. Olemme oppineet suvaitsevaisuutta Euroopassa.”⁷⁵

David Ben-Gurionin suhtautuminen uskontoon ja juutalaisuuteen oli samankaltainen kuin Herzlin. Molempien tavoitteena oli ”juutalaisen valtion” sijaan ”valtio juutalaisille”.⁷⁶ Theodor Herzl ei ehtinyt viedä ajatteluaan käytäntöön, mutta poliitikkona David Ben-Gurionin piti tehdä kompromissi perustaessaan Israelin valtiota ja saadakseen perustamiselle sionistien laajan tuen. Israelista tuli demokraattinen ”juutalainen valtio”.

Uushistorioitsijat vetoavat Theodor Herzlin ja David Ben-Gurionin ajatuksiin vaatiessaan juutalaisvaltion antavan kaikille kansalaisille yhtäläiset demokraattiset oikeudet. Ze’ev Jabotinskyn hengessä klassiset sionistit katsovat seuraavansa Herzlin alkuperäistä sionistista ideologiaa raamatullisen Israelin asuttamisesta. ”Siitä, mitä juutalaisella valtiolla tarkoitetaan, ei ole koskaan

⁷⁴ Gelber 2011, 134.

⁷⁵ Herzl 1896, suom. 1981, 115.

⁷⁶ Juusola & Huuhtanen 2002, 49.

päästy yhteisymmärrykseen. Varhaisten sionistien ajatus juutalaisuudesta normaalina kansakuntana ei ole koskaan toteutunut, sillä uskonnon ja sekulaarin nationalismin ristiriitaa ei ole pystytty ratkaisemaan,” arvioi Hannu Juusola. Israelin vasemmisto, johon uushistorioitsijat pitkälti kuuluvat, jakaa maan historian aikaan ennen 1967 sotaa ja sen jälkeiseen valloitetujen alueiden miehityshallintoon. Israelissa vasemmisto ei ole 1970-luvulta lähtien unelmoinut enää sosialistisen järjestelmän luomisesta, vaan miehityshallinnon lopettamisesta ja rauhasta arabivaltioiden kanssa.⁷⁷

Israelin parlamentissa Knessetissä hyväksyttiin 19. heinäkuuta 2018 uusi laki, joka on viralliselta nimeltään ”Peruslaki: Israel – juutalaisen kansan kansallisvaltio”. Israelissa ei ole perustuslakia, vaan vähitellen on säädetty niin sanottuja peruslakeja, jotka lopulta muodostaisivat varsinaisen perustuslain. Uuden perustuslain mukaan vain juutalaisilla on kansallinen itsemääräämisoikeus Israelin valtiossa. Uuden perustuslain hyväksymistä edelsi Israelissa paikoin kiivas julkinen keskustelu valtion luonteesta. Israel on vuonna 1948 tapahtuneesta perustamisestaan lähtien ollut virallisesti juutalaisvaltio, mutta uusi lainsäädäntö painottaa aiempaa vahvemmin yhden kansanryhmän oikeuksia. Perustuslain mukaan ainoastaan heprean kielellä on virallisen kielen asema ja arabialla on vain ”erityisasema”. Arabien osuus Israelin kansalaisista on noin 20 prosenttia. Kansalaisuutta edustaa israelilaisuus, mutta de facto ja uuden perustuslain nojalla vahvemmin myös de jure israelilaista kansakuntaa edustaa juutalaisuus.

Klassisen sionismin ja uussionismin kannattajille vuonna 2018 säädetty Israelin uusi peruslaki on osa Ze’ev Jabotinskyn alkuperäisten tavoitteiden täyttymystä. Peruslaki on jälkisionistien näkökulmasta maan itsenäisyysjulistuksen vastaista, sillä he haluavat uudelleen määrittää juutalaisen kansakunnan käsitteen vastaamaan käsitystä liberaalista demokratiasta. Toisin kuin jälkisionistit ovat toivoneet niin uushistorioitsijoiden historiantutkimus ei ole muuttanut Israelia peruuttamattomasti uudenlaiseksi yhteiskunnaksi. Israelilainen kansakunta on rakennettu sionistisen narratiivin perustalle, mikä näkyy poliittisina päätöksinä 2010- ja 2020-luvuilla. Uskonnollisten puolueiden painostus vaikutti Israelin valtion ensimmäisinä vuosikymmeninä olennaisesti siihen, että Israelissa ei saatu eikä vieläkään ole saatu säädetyksi varsinaista perustuslakia. David Ben-Gurion julisti, että Israelin valtion tulee perustua maalliseen lainsäädäntöön, mutta vielä vuosikymmeniä myöhemmin kiistely uskonnon ja juutalaisuuden asemasta yhteiskunnassa jatkuu.⁷⁸

⁷⁷ Juusola 2018; Goodman 2018, 39–40.

⁷⁸ Juusola & Huuhtanen 2002, 42–43.

2.3 Historiallinen konteksti

Israelin kansakunnan rakentamisen näkökulmasta keskeisimmät historian tapahtumat ovat sotilaallisia konflikteja ja merkittäviä poliittisia muutoksia. Keskityn tutkimuksessani Israelin itsenäisyysodasta ja Kuuden päivän sodasta tehtyihin israelilaisten tutkijoiden historiantulkintoihin, mutta seuraavaksi on syytä tarkastella yleisellä tasolla Israelin valtion käymiä sotilaallisia konflikteja. Näin saa tarvittavat taustatiedot Israelin itsenäisyysotaan ja Kuuden päivän sotaan liittyvän israelilaisen historiantutkimuksen arvioinnille.

Israelin itsenäisyysota viittaa arabien ja juutalaisten väliseen konfliktiin, joka alkoi Palestiinan mandaattialueella sisällissotana Yhdistyneiden kansakuntien Palestiinan jakoäänestyksestä 30. marraskuuta 1947 ja päättyi heinäkuuhun 1949.⁷⁹ Sodan kiistanalaisesta luonteesta kertovat juutalaisten sille antama nimi Israelin itsenäisyysota, brittien nimitys vuoden 1948 Arabien ja Israelin sota (eng. 1948 Arab–Israeli War) ja palestiinalaisten antama nimi katastrofi (arab. al-Nakba). Israelilaisille kysymys on itsenäisyysodasta, sillä häviö olisi tarkoittanut vasta julistetun kansallisen itsenäisyyden menetystä ja vieraan valtion valtaa. Brittien nimitys kuvaa osuvasti maan virallisesti neutraalia suhtautumista konfliktin osapuoliin ja palestiinalaisten antama nimi kertoo tyhjentävästi heidän tuntemuksensa konfliktin seurauksista. Käytän tutkimuksessani professori Hannu Juusolan Israelin vuosien 1947–1949 sotilaallisesta konfliktista käyttämää nimeä Israelin itsenäisyysota.⁸⁰

Palestiinan juutalaisyhteisön Yishuvin johto päätti Tel Avivissa 12. toukokuuta 1948 julistautua itsenäiseksi äänin 6–4. Konflikti laajeni Lähi-idän alueelliseksi sodaksi 14. toukokuuta 1948, kun Britannian mandaattihallinto päättyi Palestiinassa ja Israel oli julistautunut itsenäiseksi. Kun moderni Israelin valtio valitsi nimekseen Israel, valinta symboloi pyrkimystä edustaa kaikkia juutalaisia, ei vain maan varsinaisia kansalaisia. ”Rabbiinisessa kirjallisuudessa juutalaiset ovat asuinpaikasta riippumatta ’Israel’ vastakohtana ei-juutalaisille (’kansat’),” kertoo Hannu Juusola.⁸¹

Seuraavana päivänä arabimaat Transjordania (nykyinen Jordania), Egypti, Syyria, Libanon ja Irak sekä arabien puolisolitaalliset joukot hyökkäsivät vastamuodostetun Israelin valtion alueelle. Vastassaan heillä oli ensin juutalaisten puolisolitaalliset joukot ja myöhemmin myös Israelin puolustusvoimat, joka perustettiin David Ben-Gurionin päätöksellä 31. toukokuuta 1948.

⁷⁹ Tämä perustuu viimeisten sotatilassa olleiden osapuolien Syyrian ja Israelin välisen aselevon solmimiseen 20. heinäkuuta 1949. Joidenkin tutkijoiden mielestä sota päättyi viimeiseen tulitaukoon 8. tammikuuta 1949.

⁸⁰ Juusola 2002.

⁸¹ Gordis 2016, 165; Juusola & Huuhtanen 2002, 25.

Palestiinan sota oli juutalaisten ja arabien näihin päiviin asti jatkuneen Lähi-idän konfliktin ensimmäinen sota Israelin ja arabivaltioiden välillä.

Israelin itsenäisyys sodan myötä syntyivät pitkittyneen Lähi-idän konfliktin keskeiset kiistakysymykset kuten palestiinalaisten pakolaisongelma ja kysymys Jerusalemin asemasta. Lähi-idän konfliktin ydinkysymys eli kiista Palestiinan alueen oikeutetusta ja laillisesta hallinnasta oli toki syntynyt juutalaisten ja arabien välille jo Palestiinan brittiläisen mandaatin aikana. Israelilaisten historioitsijoiden klassisen sionistisen koulukunnan tulkintaa voi karrikoidusti luonnehtia Raamatun tarinaa mukaillen: Israelin itsenäisyys sodassa heikko Daavid (Israel) voittaa vahvan Goljatin (arabivaltiot), ja juutalaisvaltio lunasti itsenäisyytensä. 1950- ja 1960-luvuilla varhainen israelilainen historiantutkimus piti Israelin itsenäisyys sodan tapahtumia ”ihmeenä”.⁸²

Israelin toinen merkittävä sotilaallinen konflikti sai alkunsa, kun Egyptin presidentti Gamal Abdel Nasser kansallisti Suezin kanavan 26. heinäkuuta 1956. Ranskalaiset ja britit, jotka olivat kanavayhtiön suurimpia osakkeenomistajia, eivät tätä hyväksyneet. Ranska ja Britannia tekivät salaisen sopimuksen sotatoimista Israelin kanssa, joka piti Egyptiä suurimpana uhkana kansalliselle turvallisuudelleen. Israelin joukot ylittivät Egyptin rajan 29. lokakuuta 1956 ja valtasivat nopeasti Siinain autiomaan ja myös Gazan kaistaleen, joka oli Egyptin miehittämä. Siinain niemimaa oli pinta-alaltaan kolme kertaa suurempi kuin Israelin silloinen valtio.

Britannia ja Ranska pommittivat Suezin kanavan varrella olevia sotilas- ja siviilikohteita 5. marraskuuta 1956 ja valtasivat alueita kanaalin läheltä, kunnes YK:n vaatima tulitauko käynnistyi keskiyöllä 6. marraskuuta. Yhdysvallat ja Neuvostoliitto tuomitsivat Ranskan ja Britannian sotilaallisen toiminnan. Kansainvälinen painostus sai Israelin, Ranskan ja Britannian vetämään joukkonsa. Israel vetäytyi Egyptiltä valtaamaltaan Siinain niemimaalta. Lopulta YK:n yleiskokous päätti rauhanturvajoukkojen asettamisesta Suezille. Ensimmäinen, pohjoismaalaisista sotilaista koostunut joukko saapui Port Saidiin 21. marraskuuta 1956. Nasser hävisi sodan, mutta voitti arabikansojen sydämet nousten arabinationalismin keulakuvaksi.

Kolmas sota leimahti hieman yli vuosikymmenen päästä. Toukokuussa 1967 Neuvostoliiton tiedustelupalvelut saivat tiedon, että Israel suunnitteli hyökkäystä Syyriaan. Tieto sai Egyptin presidentin Gamal Abdel Nasserin tekemään päätöksen tukea Syyriaa sotilaallisesti. Toukokuun 18. päivä Egyptin armeija määräsi liikekannallepanon ja joukkoja siirrettiin Israelin vastaiselle rajalle Siinain niemimaaalle. Egypti sulki Akabanlahden, joka esti laivaliikenteen Israelin Eilatin satamaan.

⁸² Gelber 2011, 170.

Jordania ja Irak liittyivät pian Israelin-vastaiseen liittoumaan.

Kuuden päivän sota alkoi 5. kesäkuuta 1967, kun Israelin ilmavoimat tekivät yllätyshyökkäyksen Egyptin ilmavoimia vastaan tuhoten niistä valtaosan suoraan kentille. Samana päivänä Israel aloitti myös maaoperaation Egyptiä vastaan Siinailla ja Jordaniaa vastaan Länsirannalla. Israel valtasi Gazan kaistaleen, Siinain niemimaan ja Länsirannan (ml. uskonnollisesti merkittävä Itä-Jerusalem) vain kahdessa päivässä. Sodan viimeisinä päivinä Israel valtasi myös Golanin kukkulat Syyrialta. Yli miljoona arabia asui näillä Israelin valloittamilla alueilla, mikä syvensi vuoden 1948 tapahtumien synnyttämää palestiinalaisten pakolaisongelmaa. Guy Laron korostaa, että Länsirannan ja Gazan miehitys toi juutalaiset ja arabit, jotka olivat kansanryhminä olleet toisistaan erillään ennen vuotta 1967, suoraan yhteyteen toistensa kanssa.⁸³ Israelin sotatoimet päättyivät 10. kesäkuuta 1967 ja tulitauko solmittiin sodan osapuolten kesken päivän sen jälkeen.

Kuuden päivän sodan tapahtumien osalta israelilainen historiadebatti keskittyy siihen, että mitkä päätökset johtivat sotaan ja millainen vaikutus sodan seurauksilla on ollut Lähi-idän konfliktiin. Useat ihmiset kummallakin puolella Lähi-idän konfliktia ja sen ulkopuolella pitävät vuoden 1967 tapahtumia nykyisen Lähi-idän konfliktin synnyttäjänä. ”Ymmärsin niinä vuosina, kun toimin Jerusalemissa BBC:n Lähi-idän kirjeenvaihtajana, että paras tapa ymmärtää [Lähi-idän] konfliktia on ymmärtää vuotta 1967,” arvioi brittitoimittaja Jeremy Bowen.⁸⁴

”50 vuotta tapahtuneen jälkeen kesäkuun 1967 sota on yhä uutisissa. Israelin siirtokunnat Länsirannalla, vihamieliset suhteet Gazaan hallitsevaan Hamasiin ja Golanin kukkuloiden miehittäminen ovat kaikki Kuuden päivän sodan perintöä,” Jerusalemin Heprealaisen yliopiston dosentti Guy Laron kirjoittaa kolumnissaan The Nation -lehdessä kesäkuussa 2017.⁸⁵

Arabivaltiot odottivat ja suunnittelivat sitkeästi kosta Israelille vuonna 1967 kokemastaan nöyryytyksestä ja aluemenetyksistä. Arabivaltioiden valmisteleva koston hetki koitti 6. lokakuuta 1973. Israelin armeija nukkui Ruusun unta, kun Syyria ja Egypti käynnistivät sitä vastaan yllätyshyökkäyksen juutalaisten pyhimpäpäivänä, Jom Kippur -juhlan aikaan. Israelin pääministeri Golda Meir määräsi yleisen liikekannallepanon vasta muutamia tunteja ennen Egyptin ja Syyrian hyökkäystä. Ensimmäisten päivien aikana Israelin puolustuslinjat olivat vakavassa vaarassa murtua Golanin kukkuloilla syyrialaisjoukkojen paineen alla ja Egyptin joukot onnistuivat murtamaan Israelin puolustuslinjan Suezin kanavalla. Syyria ja Egypti saivat aseellista ja

⁸³ Laron 2017a, 310.

⁸⁴ Bowen 2003, 3.

⁸⁵ Laron 2017b.

materiaalista tukea Jordaniasta, Irakista ja Marokosta.

Israelin sotilaallisen tilanteen vakavuudesta kertoo, että puolustusministeri Moshe Dayan ehdotti sodan toisena päivänä Israelin poliittisen ja sotilaallisen johdon kokouksessa harkittavaksi ydinaseen käyttöä. Pääministeri Meir kieltäytyi asettamasta ydinaseita valmiustilaan.⁸⁶

Reservijoukkojen saavuttua rintamalle Israel sai vähitellen sodassa yliotteen ja valtasi viikko taisteluiden alkamisesta takaisin suuren osan menettämistään alueista. Lopulta Israelin armeijan menestys uhkasi jopa arabimaiden pääkaupunkien Kairon ja Damaskoksen turvallisuutta. Menestyksen hinta oli Israelille raskas, sillä armeija menetti kaatuneina yli 2700 sotilasta. Tulitauko solmittiin kolmen viikon taisteluiden jälkeen 25. lokakuuta 1973.

Poliittinen paine johti sodan jälkeen Golda Meirin hallituksen eroon. Sodan loppupuolen menestyksestä huolimatta Jom Kippurin sota riisti Israelin armeijalta voittamattomuuden sädekehän israelilaisten ja erityisesti miehitettyillä alueilla elävien palestiinalaisten silmissä. Jom Kippurin sodan lopputulos oli taustalla, kun Egypti solmi Camp Davidin rauhansopimuksen Israelin kanssa vuonna 1978. Israel palautti tuolloin Siinain niemimaan takaisin Egyptille. Camp Davidin rauhansopimus oli ensimmäinen rauhansopimus juutalaisvaltion ja arabivaltion välillä. Yhtäkkiä juutalaisten ja arabien rauhanomainen rinnakkaiselo näytti mahdolliselta. Jom Kippurin sotaa seurasi Israelin ja arabivaltioiden välisten taloudellisten ja poliittisen suhteiden solmiminen. Arabivaltioiden silmissä näytti epätodennäköiseltä, että Israel antaisi enää yllättää itsensä niin kuin oli käynyt talvella 1973.⁸⁷

1980-luvulle tultaessa Lähi-idän konfliktissa eivät enää olleet taisteluiden ensisijaisina osapuolina Israel ja eri arabivaltiot, vaan Israel ja palestiinalaiset sekä erilaiset puolisosotilaalliset järjestöt. Palestiinalaisten vapautusjärjestön PLO:n joukot olivat jo vuosikausia ampuneet Katjusa-raketteja Israeliin sen pohjoisen naapurivaltion Libanonin alueelta. Libanonia riivasi vuodesta 1975 verisenä jatkunut sisällissota, johon vaikutti ulkopuolelta myös naapurimaa Syyria. Rajanaapurin jatkuva rauhattomuus sai Israelin käynnistämään puolustusministeri Ariel Sharonin käskystä operaation Rauha Galileaan 6. kesäkuuta 1982. Etelä-Libanoniin kohdistuneen sotilasoperaation julkilausuttuna tavoitteena oli ajaa PLO:n joukot 40 kilometrin päähän Israelin rajasta.

14. kesäkuuta 1982 Israelin armeijan joukot piirittivät jo pääkaupunkia Beirutia, vaikka alkuperäisenä tavoitteena oli rajoittaa operaatio vain Etelä-Libanoniin. Länsi-Beirutissa Shabran ja

⁸⁶ Pugin 2013.

⁸⁷ Rabinovich 2017, 570–571.

Shatilan pakolaisleireillä syyskuussa tapahtunut verilöyly sai ensi kertaa sadat tuhannet israelilaiset osoittamaan mieltään sotaa vastaan.⁸⁸ Elokuussa saavutettiin neuvottelutulos PLO:n taistelijoiden vetäytymisestä ja kansainvälisten rauhanturvaajien asettumisesta Libanoniin. Erilaisten ääri-islamististen järjestöjen terroritoiminta Israelin joukkoja vastaan kuitenkin jatkui Libanonissa kesäkuuhun 1985 asti, jolloin Israelin joukot vetäytyivät Etelä-Libanonin turvavyöhykkeelle. Israel onnistui operaatiollaan virallisessa tavoitteessaan lopettaa PLO:n toiminta Libanonista, mutta sen tilalle syntyi radikaalimpi Hizbollah-järjestö. Puolustusministeri Ariel Sharon ei onnistunut tavoitteessaan luoda Libanoniin Israelille myötämielinen kristityistä koostuva hallitus.⁸⁹ Israel vetäytyi Etelä-Libanonin turvavyöhykkeeltä vasta vuonna 2000.

Israelilaiset historioitsijat Ilan Pappé ja Benny Morris pitävät Libanonin sotaa vedenjakajana, joka antoi israelilaisille historioitsijoille oikeutuksen tutkia kriittisesti myös Israelin aiemmin käymiä sotia. Suuret sodanvastaiset mielenosoitukset Israelissa rapauttivat kansallista yhtenäisyyttä, mikä sai Benny Morrisin mukaan Israelin kokemaan Vietnam-efektin.⁹⁰ Israelissa tapahtunut ilmapiirin muutos sai Jerusalem Postin toimittajana työskennelleen Morrisin ja muut uuden sukupolven israelilaiset historiantutkijat uudelleenarvioimaan klassista sionistista narratiivia ja kyseenalaistamaan Israelin itsenäisyysodasta syntyneen kansallisen myytin. Libanonin sodan aikana toiminut Israelin pääministeri, oikeistolaisen Likud-puolueen Menachem Begin puolusti hallituksensa politiikkaa vertaamalla sitä maan ensimmäisen pääministerin David Ben-Gurionin politiikkaan. Begin toimi Israelin itsenäisyysodan aikana puolisoitilaallisen Irgunin johtajana. Beginin väite käynnisti Israelissa laajan keskustelun sodankäynnin oikeutuksesta.

Ensimmäinen intifada eli palestiinalaisten kansannousu vuonna 1988 jäädettiin vuosiksi toiveet rauhasta israelilaisten ja palestiinalaisten välillä. Kulissien takana käytiin kuitenkin rauhanneuvotteluita ja vuonna 1993 solmittiin Oslon rauhansopimus Israelin ja palestiinalaisten vapautusjärjestön PLO:n välillä. Seuraavana vuonna Israel ja Jordania solmivat rauhansopimuksen. Tie laajaan rauhaan näytti olevan avoinna, mutta poliittisesti herkässä tilanteessa israelilaisen yhteiskunnan sisäiset ristiriidat tulivat esiin. Rauhansopimusta vastustanut juutalainen salamurhasi Israelin pääministerinä toimineen ja Työväenpuoluetta johtaneen Yitzhak Rabinin marraskuussa 1995. Vaikutusvaltaisen juutalaisen poliitikon murha toisen juutalaisen kädestä rikkoi klassisen sionistisen käsityksen yhtenäisestä ja yhteiset tavoitteet jakavasta juutalaisesta kansakunnasta.

Vasemmistopuolueet lupasivat israelilaisille turvallisuutta ja vakautta vastineeksi palestiinalaisten

⁸⁸ Pappé 2014, 116.

⁸⁹ Morris 1999, 551.

⁹⁰ Pappé 2014, 113–114; Morris 2007, 223.

kanssa tehtävistä myönnytyksistä, mutta äänestäjät kokivat, että lupauksia ei lunastettu. Israelilaiset äänestäjät kääntyivät seuraavaksi oikeistolaisten poliittisten puolueiden puoleen. Toukokuussa 1996 pidetyt Israelin parlamenttivaalit nostivat valtaan oikeistolaisen Likudin ja ensimmäistä kertaa pääministeriksi Benjamin Netanyahu. Seuraavissa parlamenttivaaleissa Netanyahu Likud kuitenkin hävisi suurimman puolueen aseman Työväenpuolueelle. Camp Davidin rauhanneuvottelut Israelin ja palestiinalaishallinnon välillä epäonnistuivat kesällä 2000, kun Työväenpuolueen Ehud Barak toimi pääministerinä. Seuraavien vuosien aikana Israelissa koettiin palestiinalaisten toinen intifada, mikä osaltaan nosti Likudin jälleen valtaan vuonna 2009. Pääministerinä toimi jälleen Likudin johtaja Benjamin Netanyahu.

Israelin poliittisen historian kaksi keskeisintä ja vaikutusvaltaisinta puoluetta ovat olleet vasemmistolainen Työväenpuolue (hepr. Ha'Avoda eli työväki), joka perustettiin vuonna 1968, ja oikeistolainen Likud (Ha'Likud eli yhtenäisyys, liitto tai kokoomus), joka perustettiin vuonna 1973. Vuoteen 1977 asti kaikki Israelin pääministerit tulivat Työväenpuolueen tai sitä edeltäneiden vasemmistopuolueiden piiristä. Vielä 1990-luvulla Työväenpuolueella oli jopa yli 40 tai 30 kansanedustajaa Israelin parlamentissa Knessetissä, mutta tällä hetkellä puolueella on seitsemän paikkaa. Likud on ollut vuodesta 1973 lähtien melkein kaikissa vaaleissa Israelin suurin tai toiseksi suurin puolue.

Israelin politiikassa puolueiden keskeisiä jakolinjoja ovat talouspolitiikka, sosiaalipolitiikka, arvot, sionismin määritelmä, uskuntoon liittyvät kysymykset ja suhtautuminen Lähi-idän konfliktiin. Sionismin osalta israelilaiset puolueet voi jakaa kolmeen ryhmään: vasemmistosionismi, revisionistinen oikeistosionismi ja uskonnollinen sionismi. Ennen Israelin valtion syntyä ja vuosikymmenien ajan valtion synnyn jälkeen uskonnolliset sionistit olivat syrjässä vallasta ja maallinen vasemmistosionismi oli sekä sionistisen liikkeen että israelilaisen yhteiskunnan hallitseva ideologia 1970-luvun loppuun asti, kunnes pääministeriksi nousi oikeistolaisen Likudin johtaja Menachem Begin.⁹¹

Perinteisesti Israelin politiikassa on toiminut erilaisia pieniä ortodoksijuutalaisten uskonnollisia puolueita ja arabivähemmistöä edustava puolue. 1990-luvun lopusta lähtien myös Israelissa asuvilla venäjänjuutalaisilla on ollut oma puolue, oikeistolainen Israel on kotimme (hepr. Yisrael Beiteinu), jota on johtanut jo yli 20 vuotta kansanedustaja Avigdor Lieberman. Israelilainen politiikka on ylipäätään erittäin henkilökeskeistä. Likud henkilöityy Benjamin Netanyahuon ja kulta-aikanaan Työväenpuolue henkilöityi Yitzhak Rabiniin ja Shimon Peresiin. 2000- ja 2010-luvuilla uudet

⁹¹ Juusola & Huuhtanen 2002, 32.

israelilaiset puolueet ovat syntyneet yhden vahvan henkilön ympärille.

Israelin työväenpuolue pyrki 1990-luvulla solmimaan palestiinalaisten kanssa rauhansopimuksen kahden valtion mallin pohjalta. Työväenpuolue on 1990-luvun jälkeen heikentynyt merkittävästi ja erilaiset oikeistopuolueet ovat vahvistuneet. Oikeistolaista Likudia edustavasta pääministeri Benjamin Netanyahu tuli Israelin pitkäaikaisin pääministeri heinäkuussa 2019.

Historioitsija Micah Goodman arvioi, että useimmat israelilaiset ovat menettäneet uskonsa politiikkaan. ”He eivät enää samaistu vasemmiston tai oikeiston ideologiaan,” katsoo Goodman, jonka mukaan parempi keskustelukulttuuri Israelissa voi auttaa ratkaisemaan Lähi-idän konfliktin. Goodmanin mukaan Israelin vanhat vasemmistolaiset ja oikeistolaiset ideologiat ovat saaneet israelilaiset menettämään itseluottamuksensa.⁹² Periaatteessa sionismi yhdistää Israelin juutalaisia, mutta käytännössä yhden juutalaisen sionismi on toiselle sionismin irvikuva. ”Voidakseen olla sionisti ei tarvitse olla hullu, mutta se auttaa,” kuten Israelin ensimmäinen presidentti Chaim Weizmann ilkkurisesti luonnehti.

Seuraavissa luvuissa käsitelen Israelin itsenäisyys sodan ja Kuuden päivän sodan israelilaista historiantutkimusta eri teemoista käsin.

3 Israelin itsenäisyys sota 1947–1949

Israelin itsenäisyys sodan israelilaisen historiadebatin keskeiset teemat ovat lähdeostien perusteella:

1. Palestiinalaisten pakolaisongelman synty
2. Deir Yassinin joukkomurha
3. Israelin ja arabimaiden sotilaalliset voimasuhteet
4. Israelin, Transjordanian ja suurvaltojen toiminta
5. Sodanjälkeiset neuvottelut

Näiden teemojen historiografisella analysoinnilla pyrin seuraavissa alaluvuissa löytämään lähdeostista tulkinnat, joita Israelin itsenäisyys sodan tapahtumat ovat israelilaisessa historiantutkimuksessa saaneet.

⁹² Goodman 2018, XIII.

3.1 Palestiinalaisten pakolaisongelman synty

Klassisen sionistisen käsityksen mukaan palestiinalaisten pako Palestiinan mandaatin alueelta vuosina 1947–1949 johtui arabijohtajien kehotuksista ja suoranaisista määräyksistä, joiden tarkoituksena oli oikeuttaa arabivaltioiden hyökkäys ja tehdä sille tilaa.⁹³ Vuosikymmenien ajan niin israelilaisilla historiantutkijoilla kuin poliitikoillakin oli asiasta syvä konsensus, joka perustui sionistiseen narratiiviin – arabijohtajat saivat palestiinalaiset pakenemaan, joten Israel voi kutakuinkin pestä kätensä koko asiasta.

Benny Morrisin *The Birth of the Palestinian Refugee Problem* julkaistiin ensi kerran vuonna 1988 ja päivitetty uusintapainos vuonna 2004. Teoksessa Morris irtautuu selkeästi itsenäisyys sodan sionistisesta narratiivista. Morrisin keskeinen väite kirjassaan on, että Palestiinan alueen juutalaistaminen kuului sisäänrakennettuna sionismiin jo vuosikymmeniä ennen itsenäisyys sotaa, mikä vaikutti juutalaisten poliittisten ja sotilaallisten johtajien päätöksiin sodan aikana. Palestiinalainen historioitsija Muhammad Hamzah Ghanayim huomauttaa, että useat nuoret israelilaiset historioitsijat tutkivat lähdearkistoja niiden avauduttua 1980-luvulla. Ensimmäisiä israelilaisia tutkimuksia näiden uusien lähteiden pohjalta julkaistiin 1980-luvun alkupuolella akateemisissa tutkimusjulkaisuissa kuten ”Cathedra”, ”Ha-Tziyonut” ja ”Tutkimuksia sionismista”.⁹⁴ Lopulta arvostetut ja tunnetut brittikustantajat kuten Cambridge University Press julkaisivat israelilaisia historiantutkimuksia englanniksi.

The Birth of the Palestinian Refugee Problem julkaistiin ensin englanniksi ja sitten hepreaksi sekä arabiaksi. Palestiinalaiset historioitsijat kiinnostuivat Benny Morrisin kirjassa esittämistä väitteistä. Israelin avoimen yliopiston professorin Mustafa Kabhan mukaan Morrisin kirja on ollut useimpien arabi- ja palestiinalaishistorioitsijoiden akateemisten väittelyiden lähdeteoksena. Kabhan mukaan arabi- ja palestiinalaishistorioitsijoilla ei ollut 1980-luvulla pääsyä israelilaisiin lähdearkistoihin, mutta suurempi syy oli, että arkistoja ei ollut vielä avattu tutkijoille. Lisäksi useat arabi- ja palestiinalaistutkijat eivät osaa hepreaa. Kabha arvioi, että arabi- ja palestiinalaishistorioitsijoiden suhtautuminen Morrisin argumentteihin on ollut kahtiajakoinen: osan mielestä kaikki palestiinalaiselle historianarratiiville tullut tuki on tervetullutta, mutta toisten tutkijoiden mielestä uushistorioitsijoiden näkemykset eivät eroa klassisten sionistien näkemyksistä.⁹⁵

Uushistorioitsijoihin kuuluvan Ilan Pappén mukaan palestiinalaisten karkottaminen on elintärkeä

⁹³ Juusola 2002.

⁹⁴ Morris 2007, 304.

⁹⁵ Ibid., 300–301.

osa sionistista ajattelua: sionistien johto puhui tietoisesti palestiinalaisten vapaaehtoisen lähtemisen puolesta, mutta ajoi todellisuudessa palestiinalaisten vähittäistä poistumista, kunnes keväällä 1948 tuli tilaisuus massakarkotukseen. ”Vaikka hyväksyisi Benny Morrisin keskeisen väitteen, että lähteminen oli vähittäistä eikä laajamittaista niin tietyn määrän jälkeen tuloksena on joka tapauksessa laajamittainen etninen puhdistus,” Pappé toteaa.⁹⁶

Ilan Pappé esittää, että ajatus Palestiinan ei-juutalaisen väestön siirrosta kumpusi sionismin oppisältä Theodor Herzliltä, joka kirjoitti 12. kesäkuuta 1895 päiväkirjassaan ”hankkivansa [lähtijöille] työtä menomaasta ja samalla estävänsä työmahdollisuudet omassa maassa”. Benny Morrisin mukaan samanlaisia ajatuksia tai mitään niihin viittaavaa ei kuitenkaan löydy Herzlin muista teoksista.⁹⁷

Efraim Karsh syyttää uushistorioitsijoista erityisesti Benny Morrisia siitä, että tämä on vääristellyt Theodor Herzlin ajatuksia, kun on jättänyt lainaamatta merkittävän osuuden Herzlin kirjoituksista. Karsh huomauttaa, että Herzl piti 1800-luvun lopulla juutalaisten tulevana maana Etelä-Amerikkaa ja erityisesti Argentiinaa, ei Palestiinan aluetta. Herzl neuvotteli eri valtioiden hallitsijoiden ja diplomaattien kanssa juutalaisvaltion perustamisesta. Ennen Israelin valtiota toimineen juutalaisten hallintoelimen Yishuv (hepr. kirjaimellisesti siirtokunta) sodan aikana mahdollisesti toteuttaman karkotuspolitiikan ja 1800-luvun lopun Itävalta-Unkarin aikakauden ajattelijan pohdinnan rinnastaminen suoraan toisiinsa on Karshin mielestä keinotekoista. Morris ei Karshin mukaan siis huomioi aikakauden kontekstia, vaan siirtää Herzlin Etelä-Amerikkaan liittyvät puheet sellaisenaan Lähi-itään. Theodor Herzl ei ole ainoa, jota uushistorioitsijat tulkitsevat Karshin mukaan tarkoitushakuisesti.⁹⁸

Israelilaisten historiantutkijoiden suhtautuminen Juutalaisviraston (eng. Jewish Agency) johtajan, itsenäisyysjulistuksen lukijan ja maan ensimmäisen pääministerin David Ben-Gurionin tekoihin jakaantuu vahvasti. David Grün syntyi Plonskissa, Puolassa vuonna 1886. Kotikasvatus teki hänestä vahvan sionistin. Grün muutti Palestiinaan vuonna 1906, mutta joutui viettämään joitakin vuosia maanpaossa Yhdysvalloissa. Hän otti heprealaisen sukunimen Ben-Gurion ja taisteli brittijoukoissa ensimmäisessä maailmansodassa. Lopulta David Ben-Gurion johti Palestiinan sionistista liikettä 1920-luvulta aina 1960-luvulle asti.

Benny Morris väittää Ben-Gurionin olleen sillä kannalla, että palestiinalaiset tulee siirtää pois

⁹⁶ Pappé 2017, 53.

⁹⁷ Morris 2004, 588; Pappé 2006, 47–48.

⁹⁸ Karsh 2005a, 31; Morris 2004, 41.

Palestiinan alueelta. Morris nojaa väitteessään kirjeenvaihtoon, jota Ben-Gurion kävi poikansa Amoksen kanssa vuonna 1937: ”Ben-Gurion ymmärsi, että harvat, jos ketkään, arabeista lähtisivät vapaaehtoisesti. Pakottavat toimet on pantava täytäntöön: meidän on karkotettava arabit ja otettava heidän paikkansa”.⁹⁹

Efraim Karsh pitää lainausta vääristävänä. Alkuperäisessä kirjoituksessaan David Ben-Gurion todella sanoo, että ”meidän on karkotettava arabit ja otettava heidän paikkansa”. Ben-Gurion ei Karshin mukaan kuitenkaan halunnut toteuttaa palestiinalaisten karkotusta, vaan kirjoitti, että ”meidän päämäärämme on rakentunut oletukselle – josta todistuksena kaikki toimmemme – että Palestiinassa on tilaa sekä meille että arabeille”. Näin Morris Karshin mukaan lainaa Ben-Gurionin ajatuksista vain sen osuuden, jossa Ben-Gurion sanoo haluavansa karkottaa arabit. Morrisin tässä tapauksessa tekemää lähteen käyttöä Karsh kutsuu valikoivaksi, ellei jopa vääristeleväksi. Se myös vie hänen mielestään pohjaa uushistorioitsijoiden väitteeltä siitä, että he ovat objektiivisempia kuin aikaisemmat israelilaiset tutkijat.¹⁰⁰ Kyseistä Ben-Gurionia koskevaa lainausta ei ole enää Morrisin *The Birth of The Refugee Problem*in vuonna 2004 julkaistussa päivitettyssä versiossa.

David Ben-Gurionin käskystä juutalaisten puolisoitilaallisen järjestön Haganahin komentaja Yigael Yadin laati Suunnitelma Daletin (hepr. Tochnit Dalet), joka oli järjestön operatiivinen suunnitelma siirtyä puolustuskannalta hyökkäykseen keväällä 1948.¹⁰¹ Israelilaiset historioitsijat ovat yksimielisiä siitä, että siihen kuului Haganahin muuttaminen puolisoitilaallisesta organisaatiosta täysivoimaiseksi armeijaksi, mutta suunnitelman muusta sisällöstä väännetään kättä.

Benny Morris arvioi historiantutkimuksessaan vuonna 2004, että Yishuv oli maaliskuussa 1948 puun ja kuoren välissä – pelkona oli arabimaiden hyökkäys ja valtion tuhoutuminen. Suunnitelma Daletin tarkoituksena oli ennen arabimaiden hyökkäystä turvata tulevalle juutalaisvaltiolle alueet, jotka YK oli sille varannut. Suunnitelma laadittiin sotilaallisten tavoitteiden saavuttamiseksi eikä siinä mainita palestiinalaisten karkottamista, mutta sodan luonteen ja väestöryhmien sekoittumisen vuoksi suunnitelma käytännössä johti karkotuksiin. Morrisin mukaan Israelin poliittinen tai sotilaallinen johto eivät tehneet huhti-kesäkuussa 1948 päätöstä karkottamisesta. Lähdeaineisto osoittaa, että sellaisesta ei edes keskusteltu korkeimmissa päättävissä elimissä. Morris kuitenkin arvioi, että Israelin silloinen poliittinen ja sotilaallinen johto ymmärsi sanomattakin, että ”mitä vähemmän arabeja valtion on alueella, sen parempi”.¹⁰²

⁹⁹ Morris 1988, 25.

¹⁰⁰ Karsh 1999, 46–48.

¹⁰¹ Karsh 2010, 120.

¹⁰² Morris 2004, 162, 163, 592, 593.

Sodan pitkittyessä juutalaisten sotilasjoukkojen linja Morrisin mukaan tiukentui – arabikylät tuli tuhota, vaikka ne eivät osoittaisi halua vastarintaan. Heinäkuussa 1948 Yishuv julkaisi muistion, jossa palestiinalaisten pako nähtiin ratkaisuna arabikysymykseen. Kyliä tulisi tuhota mahdollisimman paljon, ja Israel halusi estää pakolaisten paluun ainakin niin kauan kuin sota jatkui.¹⁰³

Efraim Karshin mukaan Benny Morrisin väitteiden ongelma ovat hänen lähteensä. Vaikka Morris syyttää Israelin puolustusvoimia ja sen edeltäjää Haganahia arabiväestön karkottamisesta, hän ei ole Karshin mukaan tutkinut näiden arkistoja, joihin kuuluu satoja tuhansia, ellei miljoonia käyttökelpoisia asiakirjoja. Karsh syyttääkin Morrisia lukuisten aineistojen käyttämättä jättämisestä ja lähteiden oleellisten tietojen vääristelystä.¹⁰⁴

Benny Morris palasi uudelleen suunnitelma Daletiin kirjassaan 1948: A History of the First Arab-Israeli War (2008). Morrisin mukaan suunnitelma Dalet antoi juutalaisten sotilasyksiköille vapaat kädet valloittaa arabikyliä ja käytännössä päättää jokaisen kylän kohtalosta: Tuhottaisiinko vai miehittäisiinkö kylä ja ajetaanko sen asukkaat pois kodeistaan. Morrisin mukaan suunnitelma Daletissa käsketään erikseen israelilaisjoukkoja tuhoamaan vastarintaan nousevat arabikylät ja karkottamaan asukkaat. Suurempien kaupunkien osalta esitettiin, että vastarintaan nousevien asuinalueiden asukkaat karkotetaan muille arabien hallitsemille alueille Palestiinan mandaatin sisällä. Morrisin mukaan suunnitelman asiakirjoissa ei missään kohdassa kirjoiteta halusta tai linjauksesta karkottaa Palestiinan mandaatin arabiasukkaat naapurimaihin eikä missään kohdin määrätä sotilaita karkottamaan arabeja, jos nämä eivät tee vastarintaa.¹⁰⁵

Palestiinalaiset historioitsijat kuten Walid Khalidi ovat jo 1960-luvulta lähtien pitäneet suunnitelma Daletin tarkoituksena palestiinalaisten järjestelmällistä karkottamista. Uushistorioitsijoista pisimmälle tulkinnassaan menee Ilan Pappé, joka pitää suunnitelma Daletin päämääränä Palestiinan maaseudun ja kaupunkien tuhoamista sekä palestiinalaisten järjestelmällistä ja täydellistä karkottamista Palestiinasta. Klassisen sionistisen koulukunnan historiankirjoitus on hänen mukaansa luonut palestiinalaisista epäinhimillisen kuvan, joka oikeuttaa heidän tuhoamisensa ja karkotukset. Pappé toisin sanoen arvioi klassisten sionistien käyttävän historiapolitiikkaa työkalunaan. Pappé pitää mahdottomana sitä, että Haganah ja muut puolisoitilaalliset järjestöt olisivat voineet toimia ilman juutalaisten poliittisen johdon virallista hyväksyntää. 1990-luvun

¹⁰³ Morris 2004, 232, 313, 331.

¹⁰⁴ Karsh 1999, 196, 206–231.

¹⁰⁵ Morris 2008, 120–121.

lopussa julkaistut Israelin puolustusvoimien lähteet hänen mukaansa osoittavat, että suunnitelma Dalet annettiin prikaatikomentejille selkeinä operatiivisina ohjeina eikä epämääräisinä suuntaviivoina, kuten Benny Morris on kirjoissaan väittänyt. Haganah ei myöskään ollut vaikeassa tilanteessa maaliskuussa 1948, vaan päinvastoin voimansa tunnossa toteuttamassa etnistä puhdistusta sekä vastaamassa arabimaiden asettamaan uhkaan.¹⁰⁶

Ilan Pappén mukaan David Ben-Gurion halusi määrätietoisesti juutalaisten olevan selkeänä enemmistönä tulevassa valtiossa, mikä sai Ben-Gurionin organisoimaan Palestiinan etnisen puhdistuksen vuonna 1948. ”Kyseessä oli rikos ihmisyyttä vastaan,” Pappé syyttää Yishuvia johtaneita ihmisiä. Pappé myös kritisoi Benny Morrisia siitä, että tämä ei pidä palestiinalaisten paluun estämistä osana etnistä puhdistusta. Morris näkee palestiinalaisten kaupungistuneen keskiluokan lähden ”vapaehtoisenä pakona”. Pappén mukaan on Israelin ulkoministeriön sodan jälkeen luoma myytti, että palestiinalaisjohto olisi pyytänyt väkeään lähtemään kodeistaan.¹⁰⁷ Pappé on ajatuksiltaan lähempänä vuosien 1947–1949 tapahtumien palestiinalaista tulkintaa kuin yleistä israelilaista historiantulkintaa.

Klassinen sionistinen koulukunta ei kiistä, etteivätkö juutalaisten sotilasjoukot olisi paikoin karkottaneet palestiinalaisia. Tämä käsitys saa vahvistuksen myös suomalaiselta historiantutkijalta. Israelin syntyä käsittelevässä kirjoituksessaan historioitsija Antero Holmila toteaa olevan ”kiistämätöntä, että juutalaiset hävittivät yli 400 kylää karkottaen arabit joko maanpakoon tai arabikyliin vuosina 1948–49”.¹⁰⁸

Efraim Karshin mukaan palestiinalaisten joukkopako kuitenkin yllätti Yishuvin ja Haganahin johdon. Karkotukset vastasivat vain murto-osaa palestiinalaisten paosta, ja ne eivät tapahtuneet suunnitelmallisen työn tuloksena, vaan taistelun sotilaallisten tavoitteiden sivutuotteena. Haganahin esikuntapäällikkö Yisrael Galili määräsi joukot toiminnassaan huomioimaan arabien vapauden ja täydet kansalaisyhteisöt juutalaisvaltiossa.¹⁰⁹

Efraim Karsh ja Benny Morris ovat yhtä mieltä siitä, että lukuisat palestiinalaiset pakenivat kotikylistään jo marras-joulukuussa 1947. Karshin mukaan palestiinalaisten paikallisjohto käski ihmisiä lähtemään. Karshin mukaan 300 000–340 000 palestiinalaista oli paennut kodeistaan 14. toukokuuta 1948 mennessä kun Israelin valtio perustettiin, sillä arabijohtajat suostuttelivat

¹⁰⁶ Khalidi 1961, 22–28; Pappé 2006, XII, 28, 80–85, 89.

¹⁰⁷ Pappé 2006, 53, 54; Pappé 2017, 54, 61, 63.

¹⁰⁸ Holmila 2008.

¹⁰⁹ Karsh 2002, 89, 90.

palestiinalaisia ”tarpeettomasti” lähtemään kodeistaan. Karshin arvion mukaan juutalaisten sotilasjoukkojen voitot huhti-toukokuussa 1948 ”avasivat padot” palestiinalaisten joukkopaolle. Israelin ja ympäröivien arabimaiden välinen sota nosti kesään 1949 mennessä palestiinalaispakolaisten määrän 600 000 ihmiseen. Efraim Karsh väittää, että vasta 1950-luvulla palestiinalaisten paon narratiiviksi muodostui, että pako oli pääosin Israelin toimien syytä. Karshin mukaan palestiinalaisten historioitsijoiden Edward Saidin ja Walid Khalidin narratiivia jatkaneet israelilaiset uushistorioitsijat ovat ”politisoituneita historioitsijoita”.¹¹⁰ Näin Efraim Karsh käytännössä syyttää esimerkiksi Ilan Pappéa historiapolitiittisesti värittyneestä historiantutkimuksesta.

Yoav Gelber näkee paon taustalla kulttuurisia syitä – Lähi-idän kansat olivat vuosisatojen ajan kärsineet maataan miehittävien vieraiden valtojen tai alueellisten sotapäälliköiden välisistä kahakoista. Kansa ei niissä tilanteissa samaistunut kumpaankaan osapuoleen ja oli tottunut pakenemaan kodeistaan ja palaamaan sitten, kun tilanne on rauhoittunut. Palestiinan vuosien 1936–37 kapinan aikana noin 25 000 palestiinalaista pakeni lähimaihin. Israelin itsenäisyys sodan aikana pakenijat eivät ymmärtäneet muuttunutta historiallista tilannetta, vaan luulivat pääsevänsä takaisin väkivaltaisuuksien päätyttyä. Juutalaiset taas olivat pääasiassa eurooppalaisia, jotka olivat tottuneet erilaiseen sodankäyntiin. Sotaa paenneita ei yleensä oteta takaisin, vaan heidän paluunsa estetään voimakeinoin. Israel oletti arabivaltioiden hoitavan pakolaiset kuten Saksa hoiti naapurimaista paenneet Saksan ulkopuoliset etniset saksalaiset (saks. volksdeutsche) toisen maailmansodan jälkeen. Gelber väittääkin, että selittääkseen pakolaisongelman Israel keksi argumentteja, joista tuli varhaisen israelilaisen historian kirjoituksen rakennuspalikoita. Yoav Gelber on klassinen sionisti, mutta siitä huolimatta hän toteaa, että arkistolähteistä ei löydy todisteita, joiden mukaan arabijohto olisi varsinaisesti rohkaissut joukkopakoa.¹¹¹

Efraim Karsh sen sijaan pitää arabiosapuolta syyllisenä. Näkemystään hän perustelee aikalaisten kirjoituksilla. Palestiinalaisjohtaja Emile Ghuri syytti sanomalehti London Telegraphin haastattelussa arabivaltioita palestiinalaisten pakolaisongelmasta. Britannian ulkoministeriön Lähi-idän osaston Sir John Troutbeck oli puolestaan yllättynyt Gazan vierailullaan vuonna 1949 siitä, että pakolaiset eivät ”osoita lainkaan katkeruutta juutalaisia (tai amerikkalaisia tai meitä kohtaan), vaan puhuvat äärimmäisen katkerasti Egyptistä ja muista arabimaista”.¹¹²

Efraim Karshin mukaan Haganah pyysi palestiinalaisia jäämään kotiseudulleen. Arabijohtajat

¹¹⁰ Karsh 2010, 2–5, 182, 184; Morris 2008, 94.

¹¹¹ Gelber 2001, 6–9, 74, 116.

¹¹² Karsh 2002, 91, 92.

kuitenkin halusivat omiensa lähtevän, sillä he odottivat arabivaltioiden sotilaallista vastaiskua, jonka jälkeen palestiinalaiset olisivat voineet palata koteihinsa alueen uusina hallitsijoina. Karsh kertoo esimerkkinä, että kahden suuren kaupungin Haifan ja Tiberiaksen arabiasukkaat pakenivat kodeistaan paikallisten juutalaisten pyynnöistä huolimatta. Haifassa arabit pyysivät jopa juutalaisilta ja briteiltä apua kaupungin evakuoinnissa. Karshin mukaan Lydda ja Morrisin mukaan Caesarea olivat ainoita merkittäviä kaupunkeja, joissa Israelin joukot ajoivat arabit kodeistaan.¹¹³ Benny Morrisin mukaan jotkut Palestiinan arabijohtajat pyysivät paenneita, erityisesti nuoria ja vahvoja miehiä, palamaan kotiseuduilleen. Toukokuun 1948 alussa arabien vapautusarmeija kielsi kylien asukkaita pakenemasta tai muuten heidän kotinsa tuhotaan ja omistamansa maa takavarikoidaan. Jo lähteneitä ihmisiä käskettiin palaamaan takaisin.¹¹⁴

Efraim Karsh katsoo, että suunnitelma Dalet ja Lyddan tapahtumat eivät edustaneet konfliktin juutalaisosapuolelta ”mitään uutta häätämispoliittikkaa”. Karshin keskeinen väite koskien mahdollista etnistä puhdistusta on itseasiassa täysin päinvastainen kuin Pappélla. Karshin mukaan Palestiinan mandaatin arabiyhteisöä edustanut Arabikomitea halusi tulitauon vastineeksi lopettaa juutalaisten maahanmuuton ja karkottaa Palestiinan mandaatin alueelta kaikki juutalaiset, jotka olivat tulleet maahan vuoden 1917 Balfourin julistuksen jälkeen. Karsh pitää arabiyhteisön asettamia tulitaukoehdotuksia haluna estää juutalaisen kansankodin perustaminen ja puhdistaa etnisesti suurin osa Yishuvista Palestiinan mandaatin alueelta.¹¹⁵

Klassinen sionistinen koulukunta ja Benny Morris ovat yhtä mieltä siitä, että suunnitelma Daletin tavoitteena ei ollut palestiinalaisten karkottaminen. Morris väittää, että se kuitenkin käytännössä johti karkotuksiin, mitä klassinen sionistinen koulukunta ei täysin kiistä. Ilan Pappé väittää kyseessä olleen tietoinen suunnitelma Palestiinan etniseksi puhdistamiseksi. Näin hän on ajatuksiltaan lähempänä palestiinalaista historiantulkintaa kuin yleistä israelilaista tulkintaa. Pappén mukaan vuoden 1948 aikana juutalaiset sotilaat tuhosivat 531 arabikylää ja tyhjensivät yksitoista kaupunkia arabeista. Yoav Gelber tunnustaa joitakin karkotuksia tapahtuneen, mutta arvioi, että nämä tapaukset eivät osoita olleen kyse suunnitelmallisesta toiminnasta.¹¹⁶ Klassiset sionistit ja uushistorioitsijat syyttävät toisiaan historiapolitiittisesti värittyneistä tulkinnoista.

Uussionistinen koulukunta korostaa, että jos enemmän palestiinalaisia olisi jäänyt Israelin valtion alueelle itsenäisyys sodan jälkeen niin silloin Israelissa olisi enemmän palestiinalaisia myös tänä

¹¹³ Karsh 2010, 123, 136–137, 140–141, 216.

¹¹⁴ Morris 2008, 155.

¹¹⁵ Karsh 2010, 192–193, 219.

¹¹⁶ Pappé 2017, 64; Gelber 2011, 235.

päivänä. Raphael Israeli ihmettelee, että eivätkö 1948 tehdyistä vääryyksistä puhuvat uushistorioitsijat ymmärrä, että tämä olisi tarkoittanut Israelin ”arabisaatiota”. Israeli tekee mielenkiintoisen havainnon: Benny Morris on haastattelussa todennut, että Israelin olisi kenties kannattanut karkottaa enemmän palestiinalaisia itsenäisyys sodan aikana, jolloin Israel olisi säästynyt useilta nykypäivän ongelmilta.¹¹⁷

3.2 Deir Yassinin joukkomurha

Yksi Israelin itsenäisyys sodan tunnetuimmista ja merkittävimmistä päivämääristä on 9. huhtikuuta 1948. Silloin 120 juutalaisten puolisoitilaallisten joukkojen Irgunin ja Lehin sotilasta hyökkäsi Jerusalemin lähellä Deir Yassinin arabikylään. Hyökkäystä on pidetty hätkähdyttävänä erityisesti siksi, että Deir Yassin oli tunnettu hyvistä suhteistaan läheisiin juutalaiskyliin. Eri lähteiden mukaan 93–245 kyläläistä tapettiin ja loput kylän asukkaista kyyditettiin pois.¹¹⁸

Juutalaisten puolisoitilaalliset joukot kertoivat surmanneensa 250 ihmistä, mistä tuli Yoav Gelberin mukaan pitkäksi aikaa israelilaisen historian kirjoituksen totuus. Ilan Pappén mukaan Deir Yassin tuhottiin, koska se kuului suunnitelma Daletissa määrättyihin tyhjennettäviin alueisiin. Kyseessä on siten Pappén mukaan osoitus palestiinalaisten karkotuksen järjestelmällisyydestä.¹¹⁹

Klassinen sionistinen koulukunta pitää väitettä liioiteltuna. Deir Yassin ei ole heidän mukaansa osoitus suunnitelmallisuudesta eivätkä edes sen tekijät olleet odottaneet tapahtuneen kaltaista lopputulosta. Yoav Gelberin mukaan verilöyly oli sisällissotiin kuuluvien yleisten menetelmien lähes luonnollista seurausta ja sen käyttäminen todisteena Israelin karkotusaikeista on perusteetonta.¹²⁰

Efraim Karsh arvioi, että Deir Yassinin valtauksessa kuoli ”noin sata ihmistä” mukaan lukien naisia ja lapsia. Karshin mukaan Deir Yassinin tapauksesta tuli seuraavina vuosikymmeninä arabipropagandan tehokkain työkalu Israelia vastaan.¹²¹ Benny Morris väittää, että Deir Yassinin kylään hyökänneille Lehin sotilaille annettiin käsky, jonka mukaan naisia, lapsia ja sotavankeja ei saa surmata, mutta sotilaat toimivat saamansa käskyn vastaisesti. Morris kertoo kylää taistelun jälkeen johtaneesta Haganahin tiedustelupalvelun komentajasta Yitzhak Levistä, jonka mukaan

¹¹⁷ Israeli 2016, 195.

¹¹⁸ Pappé 2006, 91; Karsh 2002, 44; Gelber 2001, 99; Shlaim 2004, 136.

¹¹⁹ Gelber 2001, 99; Pappé 2006, 91.

¹²⁰ Gelber 2001, 116.

¹²¹ Karsh 2010, 122.

”kylän valloitus tapahtui hyvin julmasti. Kokonaisia perheitä – naisia, vanhuksia, lapsia – surmattiin”. Morrisin mukaan kylässä surmattiin 100–120 ihmistä, mukaan lukien vastarintaa tehneet arabitaistelijat. Morris arvioi, että Lehi ja Haganah sekä arabi- ja brittiviranomaiset puhuivat 254 tai 245 kuolleesta propagandasyistä.¹²²

Efraim Karshin ja Benny Morrisin mukaan valtavirran juutalaisjärjestöt kuten Juutalaisvirasto ja Haganah tuomitsivat Deir Yassinissa tapahtuneet väkivallanteot, mutta juutalaisten puolisotilaalliset joukot liioittelivat tapahtunutta, jotta palestiinalaisten pako olisi mahdollisimman laajaa. Toisaalta arabien omistama media Palestiinassa ja sen ulkopuolella uutisoi verilöylystä Morrisin ja Karshin mukaan useimmiten karkeasti liioitellen. Propagandan tarkoitus oli saada arabien rivit yhtenäisiksi, mutta vaikutus oli täysin toinen. Deir Yassinin tapahtumien toistumisen pelossa palestiinalaisten joukkopako vain kiihtyi, vaikka Morrisin ja Karshin mukaan jotkut väitteet israelilaisten sotilaiden tekemistä väkivallanteoista kuten raiskauksista olivat vahvasti liioiteltuja. Morris katsoo useisiin lähteisiin kuten David Ben-Gurionin lausuntoon ja Haganahin toimintaan viitaten, että Deir Yassinin tapahtumat kiihdyttivät ratkaisevasti palestiinalaisten joukkopakoa.¹²³

Arabien sotilasjoukot kostivat tappamalla 80 juutalaista sairaanhoitajaa ja lääkäriä Jerusalemin Hadassan sairaalaan vievällä tiellä.¹²⁴ Benny Morrisin mukaan pelon ilmapiiri oli vaikuttanut jo ennen väkivallan aaltoa erityisesti palestiinalaisten ylempään ja alempaan keskiluokkaan, joiden pako laski palestiinalaisten halua vastarintaan. Osa pakenijoista kuului Palestiinan mandaattiajan viranomaisiin, jotka eivät uskoneet uramahdollisuuksiinsa juutalaisvaltiossa. Kuvaavaa on, että maaliskuussa 1948 Haifan satamakaupungin poliisijohto pakeni aseiden kera.¹²⁵ Eliitin pako synnytti Karshin mukaan dominoefektin maalaisväestön parissa, mikä vaikutti lopulta enemmän kuin Deir Yassinin tapahtumat.¹²⁶

Uushistorioitsijoiden näkemykseen palestiinalaisten pakolaisongelmasta vaikuttaa jälkisionistinen ajattelu, jota klassisen sionistisen koulukunnan historiantutkijat syyttävät pakolaisongelman palestiinalaisen näkökulman kritiikittömästä omaksumisesta. Jälkisionistit näkevät sionismin vahingollisena kolonialistisena ideologiana, joka on perimmäinen syy Lähi-idän konfliktiin.¹²⁷ Benny Morris irtisanoutuu jälkisionismista ja korostaa, että sionismi ei ollut virhe. Hänen mukaansa Israelin ”etninen puhdistus” oli itsenäisyysodassa ainoa tapa voittaa tilanteessa, jossa vasta

¹²² Morris 2008, 127.

¹²³ Karsh 2010, 122; Morris 2008 127–128.

¹²⁴ Morris 2008, 127, 132; Karsh 2002, 40, 41.

¹²⁵ Morris 2004, 109.

¹²⁶ Karsh 2002, 89.

¹²⁷ Sharan 2003, 10.

perustetun valtion tulevaisuus oli vaakalaudalla. Morris käyttää samaa termiä kuin Ilan Pappé, mutta myönteisessä merkityksessä. Pappé näkee Palestiinan etnisen puhdistuksen sionistien johtajien suorittamana tuomittavana sotarikoksena, mutta Morris pitää sitä tekona, jolle oli oikeutus vaikeassa tilanteessa.¹²⁸

Benny Morris määrittelee, että hänen tutkimuksensa “ei ole historiankirjoitus vuoden 1948 sodasta tai siitä, mitä arabit tekivät juutalaisille. Tämä on historiankirjoitus siitä, kuinka ja miksi palestiinalaisten pakolaisongelma syntyi. Tässä viitekehyksessä sillä, mitä juutalaiset tekivät arabeille, mukaan lukien joukkomurhat, on roolinsa, mutta se mitä arabit tekivät juutalaisille, on hädin tuskin oleellista”. Morrisin argumentointi etnisen puhdistuksen oikeutuksesta asettaa hänen historiantulkintansa ristiriitaiseen valoon. Jos arabien teot sodan aikana juutalaisia kohtaan eivät ole oleellisia asioita, miksi hän on sitä mieltä, että arabit tuli karkottaa turvallisuuden nimissä? Morris toteaa, että Israelin itsenäisyysota loi palestiinalaisten pakolaisongelman, mutta se oli sodan, ei suunnittelun tulosta. David Ben-Gurion halusi mahdollisimman vähän arabeja Israelin valtion alueelle, ja eräissä tapauksissa arabijohtajat rohkaisivat asukkaita pakenemaan, mutta mitään yksittäistä selitystä paolle ja pakolaisongelman synnylle ei Morrisin mukaan ole.¹²⁹ Yllättäen uushistorioitsija Benny Morrisin näkemys on varsin lähellä klassisen sionistisen koulukunnan tulkintaa, joskin Morris asettaa heitä enemmän vastuuta Israelille.

Israelin itsenäisyysota päättyi heinäkuussa 1949, minkä jälkeen palestiinalaispakolaisista tuli kansainvälisen politiikan pelinappuloita, joita he ovat vielä yli seitsemänkymmentä vuotta myöhemmin. Benny Morrisin mielestä Israelin syyttäminen palestiinalaisten pakolaisongelmasta palvelee ennen kaikkea arabimaiden Israel-vastaista politiikkaa.¹³⁰ Morrisin historiantulkinta palestiinalaisten pakolaisongelman synnystä perustuu historiallisiin lähteisiin, mutta tulkinnassa on vahva häivähdys historiapolitiikkaa.

3.3 Israelin ja arabimaiden väliset sotilaalliset voimasuhteet

Uushistorioitsijoiden mukaan israelilaisen historiankirjoituksen hallitseva kansallinen myytti on sotilaallisesti heikko vastasyntynyt juutalaisvaltio, joka voitti viisi sotilaallisesti ylivoimaista arabiarmeijaa epätoivoisen ja sankarillisen taistelun jälkeen.¹³¹ Historiantutkimuksessa esitetyt tulkinnat sodan tavoitteista ja voimasuhteista auttavat hahmottamaan, miten israelilaiset

¹²⁸ Shavit 2004; Tepperman 2004.

¹²⁹ Morris 2004, 7, 599.

¹³⁰ Morris 2008, 410.

¹³¹ Morris 2007, 133.

historioitsijat suhtautuvat tähän kansallisen historiankirjoituksen kannalta merkittävään väitteeseen.

Yishuvin sotilaallinen tavoite oli kummankin koulukunnan mukaan selvä – selviytyä ja vakiinnuttaa juutalaisvaltion asema entisen Palestiinan mandaatin alueella. David Ben-Gurion kiteytti ajatuksensa Israelin eristäytyneisyydestä seuraavasti vuonna 1952: ”Israel syntyi oman vahvuutensa ansiosta, ja se seisoo tukevasti jaloillaan ainoastaan, jos se ensi sijassa luottaa itseensä kasvavan mahtinsa lähteenä.” Noin 3500 vapaaehtoista saapui ulkomailta Israeliin auttamaan sotaponnisteluissa. Useat heistä eivät olleet juutalaisia, mikä tuntui israelilaisista yllättävältä. Benny Morris arvioi, että ulkomaalaiset vapaaehtoiset valoivat israelilaisiin uskoa, että ylivoimaiselta vaikuttaneista vihollisista huolimatta he eivät olleet yksin.¹³²

Klassisen sionistisen narratiivin mukaan arabimaiden tavoitteena oli tuhota vastasyntynyt juutalaisvaltio ja ajaa juutalaiset mereen. Uushistorioitsija Benny Morris on samaa mieltä tästä näkemyksestä. Morrisin mukaan viikkoa ennen arabimaiden hyökkäystä Arabiliiton pääsihteeri Azzam Pasha linjasi, että ”ei ole väliä, kuinka monta [juutalaista] siellä on. Me ajamme heidät mereen”. Efraim Karsh kertoo Azzam Pashan jatkaneen, että ”tämä on tuhoamissota ja verilöyly, josta puhutaan kuin Mongolian verilöylystä ja ristiretkistä [Palestiinaan]”. Morrisin ja Karshin mukaan arabimaiden tavoitteena oli yksinkertaisesti tuhota vastasyntynyt juutalaisvaltio. Länsimaille arabijohtajat kertoivat tavoitteen olevan Palestiinan tai palestiinalaisten pelastaminen, jota Morrisin mukaan pidettiin länsimaalaisten korviin soveliaammalta kuulostavalta tavoitteelta.¹³³

Arabijohtajien uhkailun voisi tulkita olevan vain kovaa retoriikkaa, jota esiintyy Lähi-idän politiikassa tänäkin päivänä. On kuitenkin otettava huomioon, että arabien joukossa oli Jerusalemin entisen suurmuftin Hajj Amin al-Husseinin kaltaisia natsi-Saksaa palvelleita johtajia. Juutalaisten vuonna 1948 tuntema pelko toisesta holokaustista näin ollen vaikuta perusteettomalta. Al-Husseinilla oli tunnetusti läheiset välit natseihin toisen maailmansodan aikana. Benny Morrisin mukaan useimmat Haganahin sotilasta olivat menettäneet sukulaisiaan natsien kynsissä, mikä antoi heille motivaatiota taistella, kun vastapuoli uhkasi heitä uudella tuholla.¹³⁴

Efraim Karshin mukaan huhtikuuhun 1948 mennessä noin 9000 arabitaistelijaa oli soluttautunut arabiyhteisöihin Palestiinan mandaattialueella, jossa he keräsivät tiedustelutietoa ja ottivat kylät sotilasvallan alle.¹³⁵ Arabivaltiot tekivät päätöksen hyökkäyksestä Palestiinan mandaattialueelle

¹³² Juusola & Huuhtanen 2002, 52; Gordis 2016, 177.

¹³³ Morris 2008, 187, 196, 396; Karsh 2010, 209.

¹³⁴ Morris 2008, 198; Karsh 2002, 29.

¹³⁵ Karsh 2010, 107.

vasta huhtikuun lopussa 1948. Benny Morrisin mukaan arabijohtajat ilmaisivat yksityisesti haluttomuutensa sotaan, mutta arabivaltioiden keskinäinen kilpailu ja kansalaisten yleinen mielipide painostivat sotatoimiin Israelia vastaan. Sodan vastustajia pidettiin pettureina, joiksi leimautumiseen arabijohtajilla ei mielestään ollut varaa. ”Arabijohtajat, minut mukaan lukien, todennäköisesti salamurhattaisiin, jos he eivät tekisi mitään”, kuten Arabiliiton ensimmäinen pääsihteeri Azzam Pasha totesi Morrisin mukaan.¹³⁶

Uskonnolla oli sodan syttymiseen oma osuutensa. Egyptin kuninkaan Faroukin sanoin ”koko arabimaailmalle” kyseessä oli ”juutalainen uskonto heidän omaa uskontoaan vastaan”. Farouk henkilökohtaisesti vihasi sionismia.¹³⁷ Sodanjulistusta lykättiin mahdollisimman pitkään, koska johtajat pitivät voitonmahdollisuuksia Israelia vastaan vähäisinä tai olemattomina. Aluksi turvaututtiin vain diplomatiaan ja propagandaan.¹³⁸ Historioitsija David Tal huomauttaa aiheellisesti, että arabimaiden arkistojen pysyessä suljettuina tutkijoiden käsitys sodanaikaisten arabijohtajien toimista on rajallinen. Emme voi siksi olla täysin varmoja heidän poliittisista tai sotilaallisista motiiveistaan, koska käsityksemme perustuvat israelilaisiin, brittiläisiin ja amerikkalaisiin arkistolähteisiin.¹³⁹

Ilan Pappén mukaan Transjordanian kuningas Abdullah valtasi ja miehitti Palestiinan mandaattialueeseen kuuluvan Länsirannan Yishuvien johtajien kanssa ennakkoon sopimallaan tavalla. Abdullahin ja juutalaisten yhteisymmärrys sai Arabilegioonan brittiläisen komentajan John Bagot Glubbin kutsumaan Israelin ja Transjordanian välillä syttynyttä sotaa ”tekaistuksi”.¹⁴⁰

Efraim Karshin mukaan vasta itsenäistynyt Israel oli alakynnessä niin demografisesti, alueellisesti, sotilaallisesti kuin taloudellisesti. 650 000 ihmisen juutalaisväestö oli puolet pienempi kuin Palestiinan alueen arabiväestö. Avi Shlaim syyttää klassisia sionistisia historioitsijoita Israelin vahvuuksien huomioimatta jättämisestä, mutta Karsh katsoo Israelilla olleen myös vahvuuksia, joihin hän pitää sen kansallista yhtenäisyyttä ja toimivaa organisaatiota, Yishuvia ja puolisolitaallisia joukkoja.¹⁴¹

Yoav Gelberin mukaan arabit olivat vahvempia sodan syttymispäivästä 14. toukokuuta ensimmäiseen tulitaukoon kesäkuussa 1948, mutta sen jälkeen juutalaisilla oli ylivoima

¹³⁶ Morris 2008, 181–182, 186–187.

¹³⁷ Shlaim 2004, 160; Morris 2008, 181–185; Gelber 2001, 127.

¹³⁸ Pappé 2006, 117; Gelber 2001, 118.

¹³⁹ Tal 2004, 2.

¹⁴⁰ Pappé 2006, 127–128.

¹⁴¹ Gelber 2001, 118; Pappé 2006, 117.

sotilasvahvuudessa, varustuksessa ja organisaatiossa. Israelin sotastrategisena vahvuutena Gelber pitää ennen valtioiden välistä sotaa tapahtunutta palestiinalaisten joukkopakoa Palestiinasta, mikä esti juutalaisten sotilasjoukkojen saartamisen ja hyökkäykset selustaan. Gelberin mukaan Israelilla oli parhaimmillaan noin 117 000 miestä aseissa, mutta tappioista johtuen aktiivipalveluksessa oli korkeintaan 90 000 miestä. Arabimaiden joukot pääsivät vain puoleen tuosta määrästä. Gelber ei pidä Israelin voittoa sionistisen narratiivin mukaisena ihmeenä, vaan yllättäen toteaa kuivasti sodankäynnissä vahvemman osapuolen voittavan. Merkittäviä muita tekijöitä olivat Gelberin mielestä modernin juutalaisen yhteisön ja perinteisen patriarkaalisen arabiyhteisön kulttuuriset erot.¹⁴²

David Talin mukaan sekä sodan aikalaiset että klassisen sionistisen koulukunnan historioitsijat olivat tietoisia sotilaallisista voimasuhteista, jotka olivat sodan aluksi joko tasavahvat tai arabivaltioille otolliset. Tilanne oli Talin mukaan kuitenkin monimutkaisempi. Tilastot eivät yksin pysty kertomaan sotilaallista vahvuutta, sillä kansaan ja armeijaan liittyy Talin mukaan useita muita vaikuttavia tekijöitä.¹⁴³

Kummankin koulukunnan mukaan arabimaiden suurin ongelma oli niiden armeijoiden riippuvuus siirtomaavalloista kuten Britannia ja Ranskasta. Efraim Karsh toteaa, että Britannia ”aseisti, koulutti ja johti” Transjordanian Arabilegioonaa. Benny Morris katsoo, että arabimaiden armeijoita ei ollut luotu sotaan ulkovaltoja vastaan, vaan ne olivat käytännössä siirtomaavaltujen Britannian ja Ranskan luomia tukijoukkoja ja siten edelleen täysin riippuvaisia entisistä isännistään. Armeijoilla ei myöskään ollut lainkaan taistelukokemusta, kun sen sijaan voidaan todeta, että Israelin puolella taisteli tuhansia motivoituneita toisen maailmansodan veteraaneja. Julkisuudessa arabijohtajat kuitenkin näyttäytyivät voitonvarmoina. Egyptin pääministeri Nuqrashi uhosi Morrisin mukaan, että luvassa olisi ”sotilaallinen piknik”.¹⁴⁴

Efraim Karshin mukaan Egyptillä ja Transjordanialla oli myös perusteita puhua kovia. Egyptillä oli alueen laajin armeija, jonka oli kouluttanut ja varustanut Britannia. Transjordanian arabilegioona oli alueen tehokkain armeija, jota Britannia ei vain varustanut, vaan jota sodan aikana Britannian upseerit johtivat. Syyrian ja Libanonin armeijat olivat selvästi heikommat kuin Egyptillä ja Transjordanialla.¹⁴⁵

¹⁴² Gelber 2001, 12, 14, 138.

¹⁴³ Tal 2004, 158.

¹⁴⁴ Morris 2008, 183, 185; Karsh 2010, 199; Gelber 2001, 118.

¹⁴⁵ Karsh 2002, 27, 28.

Arabivaltioiden armeijoiden joistakin heikkouksista huolimatta Palestiinan mandaatin juutalaisyhteisöjen tilanne oli Efraim Karshin mukaan huhtikuuhun 1948 mennessä ”äärimmäisen tukala”. Israelin ensimmäinen pääministeri David Ben-Gurion kertoi 16. toukokuuta 1948 hallitukselle, että juutalaisten erilaisiin sotilasjoukkoihin kuului 30 000 miestä, joista vain 40 prosenttia oli pystytty aseistamaan. Toukokuussa kaikki juutalaiset häädettiin Transjordanian Arabilegioonan valtaamilta alueilta kuten Itä-Jerusalemin juutalaiskorttelista. Arabivaltioiden kesken oli hiljainen hyväksyntä sille, että Transjordania valtaa Länsirannan vastineeksi osallistumisestaan sotaan. Transjordanian sotilaallisesti vahva Arabilegioona valtasi sodan aikana Länsirannan, mutta rajoitti sotatoimensa siihen. Ilan Pappén mukaan tämä ”osoittautui ratkaisevaksi tekijäksi”, joka lopulta käänsi voimatasapainon Israelin hyväksi.¹⁴⁶

Benny Morrisin mukaan juutalaisten pelko toisesta holokaustista oli todellinen. Kadunmiehen ja -naisen pelot hälvenivät vasta kun arabiarmeijat osoittautuivat paljon pienemmiksi ja amatöörimäisemmiksi kuin Israel odotti. Morrisin mukaan kummallakin osapuolella oli taipumus liioitella vastapuolen sotilaallista kykyä. Israel epäili arabeilla olevan aseissa 165 000 miestä, mutta todellisuudessa arabivaltioiden hallitukset jättivät runsaasti sotilaita kotimaahan turvaamaan hallintoa mahdollisilta maiden sisäisiltä ristiriidoilta. Arabivaltioiden armeijoiden todellinen yhteenlaskettu miesvahvuus oli Morrisin mukaan noin 70 000. Syyskuuhun 1948 mennessä Israelilla oli jo selvä ylivoima – Morrisin mukaan rivissä oli parhaimmillaan yli 108 000 sotilasta. Uushistorioitsijoiden mukaan Israel hyötyi kahdesta sodan aikana solmitusta tulitauosta. Arabivaltiot sen sijaan eivät varustautuneet sotilaallisesti tulitaukojen aikana.¹⁴⁷

Klassinen sionistinen koulukunta pitää Israelia sotilaallisesti heikompana osapuolena ennen kesäkuuta 1948, jonka jälkeen Israelin vahvempi organisaatio ja saavutettu miesylivoima alkoivat purra taistelukentällä. Uushistorioitsijat korostavat tutkimuksissaan juutalaisten jo ennen sodan syttymistä saavuttamaa sotilaallista vahvuutta – sodan jokaisella hetkellä Israelilla oli selvä miesylivoima. Arabijohtajat suhtautuivat yksityisesti kielteisesti omiin mahdollisuuksiinsa. Pelko osoittautui oikeutetuksi – neljä vuotta sodan jälkeen kaikkien sotaan osallistuneiden arabimaiden paitsi Irakin hallitukset kaatuivat ja johtajat murhattiin tai joutuivat maanpakoon. Ilan Pappén mukaan arabimaiden armeijat menestyivät sodan ensimmäisten kolmen viikon aikana, mutta arabiarmeijoiden hyökkäys muuttui lopulta tappioksi ja hätiköidyksi vetäytymiseksi.¹⁴⁸

Efraim Karshin mukaan arabiarmeijoiden hyökkäyksen selkeästi merkittävin vaikutus oli, että

¹⁴⁶ Karsh 2010, 118, 210–2011; Pappé 2017, 60.

¹⁴⁷ Morris 2008, 204–206, 296; Morris 2007, 133.

¹⁴⁸ Morris 2007, 134; Gelber 2001, 11; Pappé 2017, 63.

palestiinalaispakolaisten kotiinpaluun todennäköisyys heikkeni. Israelin johto oli niin hämmästynyt arabikylien nopeasta tyhjentymisestä, että aluksi osa juutalaisjohtajista epäili paon olevan taktinen liike arabiarmeijoiden aseman vahvistamiseksi, ja eivät siksi innostuneet ajatuksesta pakolaisten paluusta.¹⁴⁹

3.4 Israelin, Transjordanian ja suurvaltojen toiminta

Klassinen sionistinen koulukunta katsoo, että Israelin itsenäisyysota ei ollut tavallinen yhteenotto kahden osapuolen välillä, vaan monenkeskinen konflikti ensin mandaattiajan juutalaisten ja palestiinalaisten ja sen jälkeen itsenäisen Israelin valtion ja viiden liittoutuneen arabimaan välillä. Merkittävänä osapuolena oli koko ajan myös siirtomaavalta Britannia, jonka joukkojen läsnäololla oli merkittävä vaikutus konfliktin kulkuun, vaikka ne eivät enää juurikaan puuttuneet turvallisuustilanteeseen. Avi Shlaimin mukaan mikään kuvaus Israelin itsenäisyysodasta ei ole täydellinen ilman Israelin ja Transjordanian epätavallisen läheisen kahdenvälisen suhteen painoarvon huomioimista.¹⁵⁰ Huomioin tutkimuksessani myös aikakauden suurvaltojen Neuvostoliiton, Yhdysvaltojen ja Britannian toimet. Kylmä sota oli käynnistymässä ja kumpikin leiri hamusi jalansijaa Lähi-idässä. Millaisiksi israelilaiset tutkijat ovat siis tulkinneet Israelin, Transjordanian ja suurvaltojen keskinäiset suhteet sodan aikana?

Juutalaiset ja arabit hylkäsivät YK:n alaisen UNSCOP:n (United Nations Special Committee on Palestine) tekemän Palestiinan jakosuunnitelman marraskuussa 1947. Avi Shlaimin mukaan juutalaiset ottivat kuitenkin suunnitelman ilolla vastaan, sillä se antoi valtiolle ensimmäistä kertaa selkeän kansainvälisen hyväksynnän. Arabivaltiot varoittivat YK:ta siitä, että yhdenkään juutalaisen ei annettaisi muuttaa Palestiinaan.¹⁵¹

Juutalaisviraston poliittisen osaston johtaja Golda Meyerson (myöhemmältä nimeltään Golda Meir) tapasi Transjordanian kuninkaan Abdullahin marraskuussa 1947. Avi Shlaimin mukaan osapuolet tekivät kirjoittamattoman sopimuksen palestiinalaisten ohittamisesta päätöksenteossa ja mandaattiajan alueiden rauhanomaisesta jaosta. Juutalaiset perustaisivat YK:n heille varaamalle alueelle itsenäisen juutalaisvaltion ja Transjordania liittäisi arabialueet kuten Länsirannan valtakuntaansa. Tällainen historiantulkinta haastaa klassisen sionistisen käsityksen monoliittisesta ja juutalaisvaltiolle vihamielisestä arabiosapuolesta. Uushistorioitsijoiden mukaan arabivaltiot olivat

¹⁴⁹ Karsh 2010, 221–222.

¹⁵⁰ Karsh 2002, 22, 23; Shlaim 2004, 436.

¹⁵¹ Shlaim 2004, 100–103.

syvästi erimielisiä siitä, miten sionistien haasteeseen tulisi vastata – Transjordanian kuningas Abdullah oli valmis tekemään Israelin kanssa salaisen sopimuksen palestiinalaisten kustannuksella.¹⁵²

Klassisen sionistisen historioitsijan Yoav Gelberin mukaan tiukka sensuuri esti Israelissa julkisen keskustelun Israelin ja Transjordanian sodanaikaisista suhteista 1960-luvulle asti. Maiden yhteistyön paljasti Israel Beer vuonna 1966. Beer työskenteli itsenäisyys sodan aikana Israelin puolustusvoimien esikunnassa ja kuului keskustavasemmistolaiseen Yhdistyneeseen työväkeen, joka vastusti YK:n jakosuunnitelmaa ja Abdullahin kanssa käytyjä neuvotteluja. Beerin mukaan maiden välisen salaliiton tarkoituksena oli antaa Abdullahille vapaat kädet Länsirannan suhteen. Yoav Gelber pitää Avi Shlaimin tulkintaa osoituksena jälkikolonialistisen lännen syyllisyydentunnosta. Shlaimin väite Israelin ja Transjordanian salaliitosta ei Gelberin mukaan kestä lähempää tarkastelua, vaan arkistolähteet kumoavat hänen päätelmänsä. Gelber korostaa, että maiden välinen yhteistyö oli laajan piirin tiedossa Israelin johdossa.¹⁵³

Golda Meir yritti neuvotella kuningas Abdullahin kanssa toisen ja viimeisen kerran juuri ennen sodan syttymistä 11. toukokuuta 1948. Kummankin koulukunnan mukaan neuvottelut päättyivät tuloksettomina siksi, että Meir vaati YK:n jakosuunnitelman kunnioittamista. Ilan Pappén mukaan israelilaiset hyväksyivät YK:n esittämän jakosuunnitelman, koska he tiesivät, että arabivaltioiden johto ei hyväksy suunnitelmaa. Israelilaiset myös arvioivat, että alueiden hallinnasta päätettäisiin lopulta taistelukentällä sotimalla eikä kabineteissa puhumalla. Abdullah ei enää lämmennyt ajatukselle juutalaisvaltiosta, vaan tarjosi mahdollisuutta autonomiseen alueeseen hänen kuningaskunnassaan. Avi Shlaim kirjoittaa Abdullahin näyttäneen tapaamisessa masentuneelta ja hermostuneelta. Shlaim antaakin kuvan sotaan vastahakoisesti ryhtyneestä kuninkaasta, joka kertoo halunneensa aina vain rauhaa, mutta jota Britannia painostaa ryhtymään vastatoimiin. Meir hylkäsi Abdullahin ehdotuksen, sillä Morrisin mukaan juutalaisten tavoitteena oli saada oma suvereeni valtionsa, joten vähemmistöstatusta ei voinut hyväksyä. Efraim Karsh kirjoittaa, että ”[Abdullahin] ajatuksen kategorinen hylkääminen ei tehnyt vaikutusta kuninkaaseen”. Karsh tulkitsee Abdullahin olleen voimansa tunnossa. Abdullah koki olevansa asemassa, josta hän pystyi esittämään epätoivoisille juutalaisille ehtoja.¹⁵⁴

Transjordanian kuningas Abdullah oli ainoa arabivaltioiden johtaja, joka tuki toisessa maailmansodassa Britanniaa alusta lähtien. Avi Shlaimin mukaan Britannian ulkoministeri Ernest

¹⁵² Shlaim 2004, 94,99; Morris 2007, 136,137.

¹⁵³ Gelber 2004, 2–4.

¹⁵⁴ Shlaim 2004, 161–165; Pappé 2017, 59; Morris 2008, 191; Karsh 2002, 51.

Bevin halusi, että maan politiikka Lähi-idässä perustuu hyviin suhteisiin kuningas Abdullahiin, joka ei kannattanut itsenäistä Palestiinan valtiota.¹⁵⁵ Kummankin koulukunnan mukaan Transjordanian pääministerin Tawfik Abu al-Hudan kanssa järjestetyssä salaisessa tapaamisessa Britannia ja Transjordania sopivat, että Palestiinan arabialueet turvataan Transjordanialle. Gelberin mukaan päätös aiheutti sen, että Abdullah ei enää sodan jälkeen tuntenut tarvitsevansa alueneuvotteluja Israelin kanssa.¹⁵⁶ Kummankin koulukunnan mukaan useat juutalaispoliitikot epäilivät asiassa brittien salaliittoa, vaikka Britannian ulkoministeriö päätteli vasta 8. toukokuuta 1948, että arabivaltiot aikovat hyökätä. Arabiarmeijoiden operaatio käynnistyi 14. toukokuuta. Sodan syttyessä britit kuitenkin rahoittivat Transjordanian arabilegioonan hyökkäystä.¹⁵⁷

Efraim Karshin mukaan Britannialle ja Yhdysvalloille öljyrikkaat ja strategisesti tärkeitä vesireittejä kuten Suezin kanavaa hallinnoivat arabit ovat aina olleet tärkeämpiä liittolaisia kuin juutalaiset. Yhdysvallat kuitenkin pelkäsi, että Israel jäisi Neuvostoliiton etupiiriin – Benny Morrisin mukaan Yhdysvaltojen keskustiedustelupalvelun CIA:n raportissa epäiltiin arabien voittavan sodan. Britannia ei halunnut vihamielisiä suhteita arabimaihin. Sir John Troutbeck totesi, että ”juutalaisvaltio ei ole sen enempää meidän kuin arabienkaan etujen mukainen”. Gelber pitää Troutbeckia Israel-vastaisena ja Karsh kuvailee ulkoministeri Beviniä kiivaaksi juutalaisvaltion vastustajaksi. Britanniaa tulikin Karshin mukaan suurin este YK:n jakosuunnitelman täysimääräiselle toteutumiselle.¹⁵⁸

Yoav Gelberin mukaan Transjordanian asemasta Britannian politiikassa tuli myöhemmin juopa sen ja Yhdysvaltojen välille, sillä amerikkalaisten mielestä nimenomaan brittien arabimyönteinen politiikka vei Israelia Neuvostoliiton käsiin. Leiriytyminen näkyi sekä Britannian että Israelin käytännön päätöksissä – Ernest Bevin puolusti Transjordanialle epäedullista asevientikieltoa koska pelkäsi Yhdysvaltojen muutoin varustavan Israelia. Avi Shlaimin mukaan David Ben-Gurion ei uskaltanut antaa käskyä valloittaa koko Jerusalemia, koska pelkäsi Britannian reaktiota.¹⁵⁹ Shlaimin mukaan Ben-Gurion vastusti itsenäisen palestiinalaisvaltion luomista Länsirannalle.¹⁶⁰

Klassinen sionistinen koulukunta myöntää Israelin ja Transjordanian väliset neuvottelut, mutta arkistolähteet eivät heidän mielestään tue käsitystä salaliitosta. Abdullahin kunnioitus juutalaisia kohtaan ei loppujen lopuksi johtunut mistään sopimuksesta, vaan käytännönläheisestä asenteesta –

¹⁵⁵ Shlaim 2004, 63, 96, 111, 159.

¹⁵⁶ Gelber 2004, 5–7; Shlaim 2004 111–113.

¹⁵⁷ Morris 2008, 361; Shlaim 2004, 148; Gelber 2001, 70, 132.

¹⁵⁸ Karsh 2002, 72, 73; Morris 2008, 175; Gelber 2001, 246.

¹⁵⁹ Gelber 2004, 46; Gelber 2001, 186, 91; Shlaim 2004, 252.

¹⁶⁰ Shlaim 2004, 247–248.

hän ei uskonut arabilegioonan pärjäävän Israelille. Britannian ulkoministeriä Ernest Bevinia klassinen sionistinen koulukunta pitää Israel-vastaisena ja maan politiikan tavoitteena itsenäisen juutalaisvaltion syntymisen estämistä. Päämäärän saavuttamiseksi Britannia tuki vahvasti Transjordanian niin sotilaallisesti kuin diplomaattisesti. Uushistorioitsija Avi Shlaim pitää tätä väitettä virheellisenä, sillä hänen mukaansa Bevin halusi yhteistyöllä Transjordanian kanssa ennen kaikkea estää itsenäisen Palestiinan valtion synnyn.¹⁶¹

3.5 Sodanjälkeiset neuvottelut

Viimeinen käsittelemäni koulukuntien tulkintakysymys koskee Israelin itsenäisyys sodan jälkeisiä neuvotteluja. Yksikään arabivaltio ei solminut sodan jälkeen rauhaa Israelin kanssa. Sionistisen käsityksen mukaan Israel ponnisteli rauhan eteen kaikin voimin, mutta esteenä oli arabijohtajien periksiantamattomuus ja haluttomuus solmia rauhaa juutalaisvaltion kanssa.

Israel ja Egypti solmivat aselevon helmikuussa 1949. Efraim Karshin mukaan sopimuksen merkitystä ei pidä vähätellä. Egypti oli suurin arabivaltio eikä yksikään toinen osapuoli tekisi aselepoa Israelin kanssa ennen sitä. Libanon ja Syyria seurasivat perässä, mutta vain Transjordanian osoitti kiinnostusta kestävän ja pitkäaikaisen rauhansopimuksen solmimiseen. Karshin mukaan Abdullah oli osoittanut kiinnostusta neuvotteluihin jo lokakuussa 1948, mutta Britannia esti yhteydenpidon vaatien Israelilta tuntuvia alueluovutuksia. Tärkein oli Etelä-Israelissa sijaitseva Negevin autioma. Avi Shlaimin mukaan britit eivät halunneet Abdullahin neuvottelevan ennen kuin Negevistä on varmistettu strateginen osa Transjordanialle.¹⁶²

Uushistorioitsijoiden mukaan klassisen sionistiset historioitsijat ovat aina väittäneet, että vuonna 1948 ja sen jälkeen Israel yritti saada aikaan todellisen rauhansopimuksen, mutta arabivaltiot eivät suostuneet tunnustamaan Israelin olemassaoloa. Avi Shlaimin mukaan väite ei pidä paikkaansa Transjordanian kohdalla. Maiden välinen yhteydenpito käynnistyi uudelleen sodan päätyttyä. Transjordanian kuningas Abdullah halusi tehdä lopullisen rauhansopimuksen. Neuvottelujen merkittävimmit aiheiksi nousivat Jerusalemin asema, Gaza ja Länsirannan tunnustaminen osana Transjordanian valtakuntaa.¹⁶³

Klassisen sionistisen koulukunnan mukaan palestiinalaisten pakolaisongelma oli Israelin odotuksien

¹⁶¹ Gelber 2004, 287; Shlaim 2004, 114.

¹⁶² Shlaim Avi, The Debate about 1948. Artikkelit teoksessa Making Israel. Toim. Benny Morris, 2007; Karsh 2002, 82–84; Shlaim 2004, 250.

¹⁶³ Shlaim 2004, 271, 316, 320, 335.

mukaisesti sodanjälkeisten neuvottelujen suurin kysymys. Yoav Gelber huomauttaa, että arabeilta tuli sodan aikana vain yksi neuvottelutarjous, mihin osasyynä oli, että Britannia aliarvioi Abdullahin rauhantahdon. Gelberin mukaan Israelin ajatuksena oli ottaa takaisin 100 000 pakolaista, mikä ei kelvannut arabimaille. Joulukuussa 1948 Israelin poliittiseksi linjaksi muotoutui, että rauhansopimuksen solmimisen jälkeen palestiinalaispakolaiset olisi asutettava arabivaltioihin ja ihmissalakuljetus Israeliin olisi estettävä. Britit olivat kiinnostuneita vain alueluovutuksista, eivät pakolaisista.¹⁶⁴

Lopulta Israelia ja Transjordaniaa yhdistäväksi tekijäksi nousi Jerusalemin asema. Kummatkin vastustivat Jerusalemin kansainvälistämistä, joka sisältyi YK:n kaavailemaan uuteen päätöslauselmaan. Sitä ennakoiden David Ben-Gurion siirretti Israelin hallinnon Tel Avivista Jerusalemiin ja julisti sen maan pääkaupungiksi. Yoav Gelberin mukaan Transjordanian kuningas Abdullah vastusti Jerusalemin kansainvälistämistä koska se hänen mielestään hyödyttäisi juutalaisia.¹⁶⁵

Israelin ja Transjordanian myöhemmin käymät lisäneuvottelut eivät johtaneet rauhansopimukseen, vaikka Yhdysvallat ja Britannia tukivat niitä padotakseen Neuvostoliiton vaikutusvaltaa alueella. Epäonnistumiseen vaikuttivat Avi Shlaimin mukaan Israelin vahvuus ja kuningas Abdullahin heikkous – Israel oli kiinnostunut rauhasta, mutta ei ollut valmis maksamaan siitä kovaa hintaa. Benny Morris on eri mieltä. Hänen mukaansa Israelin suurempi aktiivisuus ei olisi helpottanut tilannetta. Shlaimin mukaan David Ben-Gurion epäili Britannian yrittävän palata Palestiinaan ”takaoven kautta”. Shlaimin mielestä arabien suhteen Ben-Gurionilla oli enemmän yhteistä kovan linjan Irgunin johtajien Ze’ev Jabotinskyn ja Menachem Beginin kuin oman puolueensa maltillisen siiven kanssa. Lopulta Länsiranta liitettiin Jordaniaan vain Britannian ja Pakistanin tunnustamana huhtikuussa 1950.¹⁶⁶

Yoav Gelberin mukaan David Ben-Gurion uskoi Transjordanian kuninkaan Abdullahin olevan Britannian talutusnuorassa, mikä vähensi osapuolten välistä luottamusta. Toisin kuin uushistorioitsijat väittävät Israelin poliittinen eliitti ei ollut neuvotteluissa yhtenäinen, vaan mielti ratkaisua Transjordanian ja palestiinalaisten välillä. Gelberin mukaan lähteet osoittavat, että jo kesällä 1948 Israel olisi ollut valmis hyväksymään palestiinalaisvaltion. Palestiinalaisilla ei kuitenkaan ollut enää poliittista vaikutusvaltaa, mikä sai Israelin kääntymään Transjordanian kuninkaan Abdullahin puoleen. Israelille aiheutti pettymyksen Abdullahin halu lykätä neuvotteluita,

¹⁶⁴ Gelber 2001, 69, 193, 260, 264, 286, 294.

¹⁶⁵ Shlaim 2004, 373–375; Gelber 2004, 88, 96.

¹⁶⁶ Shlaim 2004, 343, 356, 357, 396–397, 420, 432–434; Morris 2008, 417; Gelber 2001, 104.

koska ilmapiiri arabimaissa oli vihamielinen ja kotimaan vaalit lähestyivät. Aseleposopimus syntyi vasta kun Korean niemimaan tilanne muuttui suurvalloille vaikeaksi ja Yhdysvallat ja Britannia halusivat vakauttaa Lähi-idän tilanteen.¹⁶⁷

Klassisen sionistisen koulukunnan mukaan suurimmat esteet rauhanponnisteluille olivat arabivaltioiden hankala sisäpolitiikka ja suurvaltojen heikko osallistuminen Lähi-idän rauhanponnisteluihin. Uushistorioitsijat korostavat Israelin vahvuutta ja arabivaltioiden heikkoutta. Avi Shlaimin mukaan Israel ei voimansa tunnossa ollut valmis koviin myönnytyksiin, mutta Benny Morris ei usko, että myönnytyksistä olisi ollut apua. Uussionistinen historioitsija Raphael Israeli korostaa Israelin sijaan arabivaltioita, jotka eivät hänen mukaansa olisi tehneet myönnytyksiä juutalaisvaltiolle vuonna 1948 vaikka juutalaiset olisivat tehneet mitä tahansa.¹⁶⁸

Kaikki israelilaiset historiantutkijat koulukunnasta riippumatta ovat yhtä mieltä siitä, että Israelin valtion perustaminen ja selviytyminen vuonna 1948 oli sionistisen unelman täyttymys. Historioitsija Micah Goodmanin mukaan pääministeri David Ben-Gurion teki kolme kivuliasta ideologista kompromissia: Ben-Gurion uhrasi maallisen juutalaisvaltion ihanteensa yhtenäisyyden hyväksi, hyväksyi Palestiinan mandaattialueen jakamisen ja luopui unelmastaan sosialistisesta Israelista.¹⁶⁹

3.6 Johtopäätökset Israelin itsenäisyssodasta

Tutkimuksen teon alkaessa oletin klassisen sionistisen koulukunnan ja uushistorioitsijoiden olevan selvästi jakaantuneita tulkinnoissaan koskien Israelin itsenäisyssotaa. Osittain hypoteesini pitää paikkansa – klassiset sionistit tulkitsevat arabimaiden olevan suuremmassa vastuussa sodan tapahtumista ja uushistorioitsijat kritisoivat vahvasti Israelin harjoittamaa politiikkaa. Tämä tulkinnallinen perusero on selkeä ja selittää koulukuntien olemassaolon.

Paikoin koulukuntien välinen raja on häilyvä. On yllättävää, että kirjoituksissaan kummatkin koulukunnat hylkäävät itsenäisyssodan alkuperäisen sionistisen narratiivin Daavidin ja Goljatin kohtaamisesta. Israelin itsenäisyssodan lopputulos ei ollut ihme, vaan poliittisten ja sotilaallisten realiteettien sekä sodan aikana tehtyjen operatiivisten päätösten saneleman tapahtumaketjun looginen päätös. Efraim Karsh ja Benny Morris ovat historiankirjoituksessaan yhtä mieltä siitä, että sotaa edeltänyt arabimaiden johtajien kova retoriikka ja sionismia kohtaan tuntema viha oli

¹⁶⁷ Gelber 2001, 243; Gelber 2004, 111, 121, 128, 147–148, 166, 289.

¹⁶⁸ Israeli 2016, 96.

¹⁶⁹ Goodman 2018, 133.

useimmiten aitoa. Arabiarmeijoiden tavoitteena oli vastasyntyneen Israelin ja jopa sen juutalaisten asukkaiden tuhoaminen tai maasta karkottaminen.

Klassinen sionistinen koulukunta ja Benny Morris ovat lisäksi esimerkiksi yhtä mieltä siitä, että palestiinalaisia ei karkotettu suunnitelmallisesti sodan aikana. Benny Morrisin mukaan Israelin valtioksi muodostuneen alueen ”etninen puhdistus”, vaikkakaan ei järjestelmällisesti suunniteltuna, oli ainoa tapa voittaa itsenäisyysota tilanteessa, jossa koko valtion tulevaisuus oli vaakalaudalla.¹⁷⁰ Uushistorioitsijoiden rivit ovat hajonneet aatteellisesti. Morrisin mielipide Palestiinan ”etnisen puhdistuksen” oikeutuksesta on lähempänä uussionisteja kuin perinteisesti vasemmistolaisia uushistorioitsijoita. Palestiinalaishistorioitsija Edward Said syyttää Ilan Pappéa lukuun ottamatta kaikkia uushistorioitsijoita tutkimustulosten johtopäätösten ristiriitaisuudesta. Saidin mukaan on omituista, että Benny Morris todistaa teoksissaan palestiinalaisten joutuneen karkotetuksi Palestiinan alueelta vuonna 1948, mutta teoksissaan ”Morris kieltäytyy tekemästä ilmiselvää johtopäätöstä”. Näin Said kritisoi vahvasti sitä, että Morris ei pidä vuoden 1948 tapahtumia suunnitelmallisena palestiinalaisten etnisenä puhdistuksena. Georgetownin yliopiston historian professorina toimineen Hisham Sharabin mukaan israelilaiset uushistorioitsijat ovat kertoneet tehdyistä vääryyksistä, mutta eivät ota julkisesti kantaa vääryyttä vastaan.¹⁷¹

Suurvaltopolitiikan osalta klassinen sionistinen koulukunta näkee Britannian roolin lähinnä kielteisessä valossa arabimaiden tukijana. Yhdysvalloista sen sijaan tulee vähitellen Israelin turvallisuuden tukijalka. Neuvostoliitto kummittelee taustalla, mutta toisin kuin Britannian ja Yhdysvaltain kohdalla, yksittäiset neuvostopoliitikot eivät tutkimuksissa tule esille aktiivisina toimijoina. Uushistorioitsijat pitävät Israelin ja Transjordanian neuvotteluja niiden ja Britannian yhteisenä salaliittona itsenäistä palestiinalaisvaltiota vastaan. Klassisten sionistien mukaan kyse ei ollut salaliitosta, vaan Transjordanian kuningas Abdullah yksinkertaisesti toimi käytännönläheisesti.

Ilan Pappé katsoo, että Israelin itsenäisyys sodan historiantulkinnalla on historiapolitiittista merkitystä:

”Niin kauan kuin kansainvälinen yhteisö ei tunnusta Israelin aiempien ja nykyisten etnisten puhdistusten täysiä seurauksia, Lähi-idän konfliktiin ei saada ratkaisua. Palestiinalaisten pakolaiskysymyksen ohittaminen murentaa mahdollisuuksia saavuttaa sopua osapuolten välille. Tämän vuoksi on niin tärkeää tunnustaa, että vuoden 1948 tapahtumissa oli kyse etnisestä

¹⁷⁰ Gelber 2011, 139.

¹⁷¹ Morris 2007, 309, 314.

puhdistuksesta. Silloin konfliktin poliittinen ratkaisu ei voi ohittaa konfliktin juurisyytä eli palestiinalaisten karkottamista.”¹⁷²

Uushistorioitsijoiden rivit hajosivat aatteellisesti 2000-luvun alussa. Benny Morris on kuvaillut aatteellista muutostaan Haaretz-lehden haastattelussa vuonna 2004: ”Minun käännekohtani on vuosi 2000. En ollut kovin optimistinen ennen sitäkään. Pitää paikkansa, että äänestin aina [vasemmistopuolueita kuten] Työväenpuoluetta, Meretziä tai Sheliä. Vuonna 1988 kieltäydyin reservin palveluksesta miehitetyillä alueilla ja sain sen vuoksi vankilatuomion, mutta epäilin silti aina palestiinalaisten aikeita. Camp Davidin [rauhanneuvottelujen] tapahtumat ja sen seuraukset muuttivat epäilykseni varmuudeksi. Kun palestiinalaiset torjuivat [pääministeri Ehud] Barakin rauhantarjouksen heinäkuussa 2000 ja Clintonin tarjouksen joulukuussa 2000, ymmärsin että he eivät hyväksy kahden valtion ratkaisua. He haluavat kaiken. Lodin, Akkon ja Jaffan.”¹⁷³

”En usko, että palestiinalaisten johtajat ja palestiinalaiset haluaisivat syvimmiltään jakaa Palestiinaa juutalaisten kansa. Se on perusasetelma, joten ei ole väliä, että millaista tarjousta heille esittää. Oli kyseessä sitten Trumpin tai Clintonin rauhantarjous. He sanovat ei,” linjaa Benny Morris amerikkalaisen lehden haastattelussa helmikuussa 2020.¹⁷⁴

Uushistorioitsijoiden Ilan Pappén ja Benny Morrisin johtopäätös eroaa toisistaan kuin yö päivästä. Pappén mielestä Lähi-idän konflikti on mahdollista ratkaista, jos Israel ja kansainvälinen yhteisö tunnustavat etniset puhdistukset ja niiden seuraukset. Morris katsoo, että mitä tahansa Israel tekeekin niin palestiinalaiset eivät ole valmiita tekemään rauhaa. Alun perin vasemmistoon kallellaan olleena, mutta oikeistolaiseen ajatteluun 2000-luvulla siirtyneenä Benny Morris on kuin Israelin poliittisten voimasuhteiden muutoksen perikuva.

Efraim Karsh tekee teoksessaan *Palestine Betrayed* klassisen sionistisen historiantulkinnan. Karsh arvioi, että Israelin valtion perustamista 1948 seurannut palestiinalaisten pakolaisongelma, jota palestiinalaiset kutsuvat katastrofiksi (arab. al-Nakba), on itseaiheutettu. Karshin mukaan vasta Kuuden päivän sota vuonna 1967 ja Israelin siinä tekemät aluevaltaukset pakottivat arabivaltiot myöntämään juutalaisvaltion olevan todellisuutta. Uushistorioitsijat ovat kierrättäneet historiankirjoitukseensa Israelin itsenäisyys sodan tyypillisen palestiinalaisen narratiivin. Karsh perustelee, että kirjoitti kirjansa ”historiallisen totuuden lunastamiseksi” vuosikymmeniä kestäneen

¹⁷² Pappé 2017, 65.

¹⁷³ Shavit 2004.

¹⁷⁴ Stutman 2020.

palestiinalaismyönteisen propagandan jälkeen.¹⁷⁵ Katson, että Efraim Karsh myöntää kirjassaan *Palestine Betrayed* hänellä olevan historiantutkimuksellisen motiivin lisäksi historiapolitiittinen motiivi teoksensa kirjoittamiseen. Karsh vain katsoo, että hänellä on oikeutettu syy motiiviinsa.

Uussionistiseen koulukuntaan kuuluvan historioitsija Raphael Israelin mielestä uushistorioitsijat heijastavat nykypäivän Israelia koskevan kritiikkinsä vuoden 1948 tapahtumia koskevaan historiantulkintaansa. Israelin mukaan vuoden 1948 tapahtumat on vuosikymmenien kuluessa nostettu palestiinalaisten vaikeuksien symboliksi. Israeli arvioi, että Israelin itsenäisyysodasta on vuosikymmenien aikana tullut juutalaisuuden ja islamin välinen konflikti.¹⁷⁶ Näin Israeli katsoo juutalaisten ja palestiinalaisten tutkijoiden välisen historiadebatin olevan luonteeltaan uskonnollinen. Tämä näkemys eroaa klassisesta sionistisesta koulukunnasta ja uushistorioitsijoista, jotka korostavat kyseessä olevan kahden kansan eli juutalaisten ja palestiinalaisten välinen konflikti.

Israelilaisten historiantutkijoiden koulukuntien lähentyminen todennäköisesti jatkuu, mutta tulkinnallinen perusero koskien Israelin itsenäisyysotaa säilyy myös tulevaisuudessa. Uushistorioitsijoiden tulkinta on lähentynyt palestiinalaista historiantulkintaa. Mustafa Kabha arvioi palestiinalaisten historioitsijoiden samaistuvan uushistorioitsijoiden historiantulkintaan, mutta sen ohella tarvitaan myös palestiinalaista historiantulkintaa. Palestiinalainen kirjallisuus- ja kulttuurikriitikko Faisal Darraj katsoo, että palestiinalaisten kollektiivinen muisti ja identiteetti syntyivät vuoden 1948 tapahtumien vaikutuksesta. 1980-luvun lopulla syntyneellä uudella historiantulkinnalla on ollut käytännön vaikutusta israelilaisten historialliseen muistiin: israelilaiset koulukirjat uudistettiin 1990-luvun puolivälissä kuvailemaan niiden palestiinalaisten kokemuksia, jotka joutuivat pakenemaan asuinsijoiltaan Israelin itsenäisyysodan aikana.¹⁷⁷

4 Kuuden päivän sota 1967

Kuuden päivän sodan israelilaisen historiadebatin keskeiset teemat ovat lähdeostosten perusteella:

1. Israelin sisäpolitiikka ja yhteiskunnalliset jännitteet
2. Tiivistyvät suurvaltasuhteet ja kysymys sodan aloittajasta
3. Itä-Jerusalemin, Länsirannan, Gazan ja Golanin miehittäminen
4. Palestiinalaisten pakolaisongelman muuttuminen pysyväksi

¹⁷⁵ Karsh 2010, 7, 245, 257.

¹⁷⁶ Israeli 2016, 96, 98, 142.

¹⁷⁷ Israeli 2016, 96, 169–170, 186; Shlaim, Avi: *The Debate about 1948*. Artikkeliteoksessa *Making Israel*. Toim. Benny Morris 2007.

Näiden teemojen historiografisella analysoinnilla pyrin seuraavissa alaluvuissa löytämään lähdeoteoksista tulkinnat, joita Kuuden päivän sodan tapahtumat ovat israelilaisessa historiantutkimuksessa saaneet.

4.1 Israelin sisäpolitiikka ja yhteiskunnalliset jännitteet

Levi Eshkol seurasi David Ben-Gurionia Israelin pääministerinä vuosina 1963–1969. Eshkol ja Ben-Gurion edustivat Israelin politiikkaa ensimmäiset vuosikymmenet hallinnutta vasemmistolaista Mapai-puoluetta, joka lopulta yhdistyi vasemmistolaisten Ahdut HaAvoda- ja Rafi-puolueiden kanssa Israelin Työväenpuolueeksi vuonna 1968.

Levi Eshkol teki hallituskautensa päätavoitteen selväksi aloittaessaan Israelin pääministerinä 27. kesäkuuta 1963. Israelin parlamentille Knessetille pitämässään puheessa Eshkol linjasi, että hänen hallitukselleen tärkein kysymys on israelilaisten turvallisuudesta huolehtiminen. Puhetta pitäessään Eshkol kääntyi joidenkin häntä kritisoineiden vasemmistolaisten puoleen ja kysyi, että ”kuka muu kuin Neuvostoliitto lietsoo asevarustelua Lähi-idässä?” Eshkolin mukaan suurin uhka Israelille oli Neuvostoliiton toimittama asemateriaali, joka virtasi Lähi-idän arabivaltioihin.¹⁷⁸

Israelissa käytiin parlamenttivaalit marraskuussa 1965, jonka jälkeen vaalit voittanut Mapai muodosti Levi Eshkolin toisen hallituksen tammikuussa 1966. Mapain ja Ahdut HaAvodan lisäksi hallituksessa aloittivat uskonnollisten sionistien kansallinen uskontopuolue, sosialistinen Mapam, itsenäiset liberaalit, ortodoksijuutalaisten Poalei Agudat ja kaksi pientä Israelin arabien vaalilistaa. Yksikään ministereistä ei tiennyt, että he edustaisivat jo seuraavana vuonna sota-ajan hallitusta.

Historioitsija Tom Segevin mukaan ennen vuotta 1967 Israelissa vallitsi synkkä tunnelma. ”Kun kaikki toivo on mennyttä, ei voi toivoa muuta kuin ihmettä,” Haaretz-lehden pääkirjoituksessa todettiin keväällä 1967. Israelia vuosina 1966–67 riivannut talouden taantuma nosti työttömyyden 11,6–12,4 prosenttiin työvoimasta. Merkittävästi heikentynyt taloustilanne ja siihen liittyvä yhteiskunnallinen apatia johtivat poikkeuksellisen vilkkaaseen maastamuuttoon erityisesti Yhdysvaltoihin. Samaan aikaan Israeliin muutti ennätysellisen vähän juutalaisia – vuonna 1967 vain hieman yli 18 000. Tom Segevin mukaan niihin aikoihin israelilaiset ymmärsivät ensimmäistä kertaa, että heillä oli vapaa oikeus jättää kotimaansa. Vuonna 1966 Israelissa asui 2,3 miljoonaa

¹⁷⁸ Jewish Telegraphic Agency 1963.

juutalaista ja hieman yli 300 000 arabia. Laaja maastamuutto koettiin yleisesti uhaksi sionismin menestykselle. Kirjailija Haim Gouri puki sanoiksi useiden israelilaisten poliitikkojen ajatukset sanoessaan, että ”jokainen maastamuutto on petos”.¹⁷⁹

Noin kaksikymmentä vuotta itsenäistymisensä jälkeen israelilainen yhteiskunta oli muuttunut usealla eri tavalla. Israelin perustava ideologia, sionismi, syntyi ja muovautui 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Euroopassa. Lähi-idässä syntyneet sefardijuutalaiset olivat pitkään aliedustettuina Israelin johtotehtävissä. Vähitellen niin israelilaisessa politiikassa kuin historian tutkimuksessakin Euroopassa syntyneet tekivät tilaa Lähi-idässä syntyneille juutalaisille. Yhteiskunnallinen muutos oli merkittävä, sillä vuonna 1967 vain yksi neljäsosa israelilaisista oli syntynyt Israelin alueella. Kuuden päivän sotaan osallistui Israelin ensimmäinen täysi-ikäiseksi kasvanut ja asepalvelukseen astunut ikäpolvi. Euroopassa syntyneissä aškenasijuutalaisissa yhteiskunnan muuttuminen herätti huolta. Vuonna 1925 syntynyt historioitsija Shabtai Teveth pelkäsi olevan muodostumassa sukupolvi, joka ei enää tuntenut kiintymystä länsimaiseen kulttuuriin, vaan ”lähialueemme kulttuuriin”. Aškenasijuutalaisten älymystössä oli pelkoa, että Israel on muuttumassa ”Lähi-idän maaksi”. Tom Segevin mukaan eri taustoista tulleiden juutalaisten välisissä näkemyseroissa oli kyse israelilaisen unelman ja identiteetin perustasta.¹⁸⁰

Israelilainen yhteiskunta oli vuonna 1967 tilanteessa, jossa se ei ollut taloudellisesti ja ideologisesti yhtä yhtenäinen kuin maan itsenäistyessä. Tulo- ja varallisuuserot olivat kasvaneet ja juutalaisen väestön sisällä ryhmien väliset näkemykset erosivat toisistaan merkittävästi. Kuudessa päivässä israelilaisten yhteiset viholliset yhdistivät kansan tavalla, joka vahvisti sionismia ja muutti Lähi-idän ulko- ja turvallisuuspoliittisen tilanteen vuosikymmeniksi.

4.2 Tiivistyvät suurvaltasuhteet ja kysymys sodan aloittajasta

Israelilaisen historiadebatin merkittävin Kuuden päivän sotaa koskeva aihe on kysymys sodan aloittajasta. Syttyikö sota Israelin vai Egyptin aloitteesta? Voiko sodan syttymisestä syyttää vain yhtä osapuolta? Kuinka suuri vaikutus tapahtumiin oli suurvalloilla kuten Yhdysvalloilla ja Neuvostoliitolla?

1960-luvun lopulla suurvaltasuhteilla oli vahva vaikutus mahdolliseen Lähi-idän suursodan syttymiseen. Israelin entisellä pääministerillä David Ben-Gurionilla oli yhä vaikutusvaltaa ja hän

¹⁷⁹ Segev 2007, 49, 128, 138.

¹⁸⁰ Ibid., 8, 56–57, 61, 63.

kannatti läheisiä suhteita Yhdysvaltoihin. Pääministeri Levi Eshkol halusi parantaa suhteita Neuvostoliittoon ja julisti Knessetissä tammikuussa 1966, että ”Israel vastustaa niin kutsuttua kylmää sotaa ja haluaa sen päättyvän”. Guy Laronin mukaan Israelin oli pitänyt valita kumppanikseen Yhdysvallat Korean sodan aikana vuonna 1950. Tehty ratkaisu viilensi suhteet Neuvostoliittoon.¹⁸¹

Itsenäisyys sodan jälkeen Israel ja Transjordania ja solmivat aselevon vuonna 1949. Maiden välistä uutta rajaa kutsuttiin vihreäksi linjaksi. Jordanjoen Länsiranta ja Itä-Jerusalem olivat Transjordanian hallinnassa, mutta Gazan kaistale siirtyi Egyptin hallintaan. YK:n rauhanturvajoukko UNEF valvoi Siinain niemimaalla Israelin ja Egyptin välistä rajaa vuoden 1956 Suezin kriisin jälkeen. YK:n rauhanturvajoukkojen intialainen komentaja Indarjit Rikhye tapasi Egyptin presidentin Gamal Abdel Nasserin toukokuussa 1967. ”Luulen, että Lähi-itään syttyy suuri sota ja epäilen, että saamme siivota sen jälkiä vielä viisikymmentä vuotta myöhemmin,” arvioi Rikhye osuvasti tapaamisen jälkeen.¹⁸²

Uushistorioitsijat ja israelilaisten historioitsijoiden nuorempaa ikäpolvea edustava Guy Laron ovat samaa mieltä siitä, että Israelin poliittisella ja sotilaallisella johdolla oli ennen Kuuden päivän sotaa todistettavasti halua laajentaa aluettaan. Israelilaisten haave uusista alueista ei koskenut vain eliittiä. Historioitsija Meron Benvenisti puki sanoiksi israelilaisten vanhemman sukupolven tunnekokemuksen: ”Länsiranta oli osa lapsuudenmaisemaani”. Tom Segev kuitenkin arvioi, että tavalliset israelilaiset eivät vakavissaan odottaneet rajojen muuttuvan ja ilmaisivat haluavansa rauhaa olemassa olleiden rajojen puitteissa.¹⁸³

Ilan Pappén ja Tom Segevin mukaan useat israelilaiset poliittiset johtajat ja sotilasjohtajat kieltäytyivät luopumasta alkuperäisestä sionistisesta unelmasta, vaan halusivat Jordanjoen kummankin puolen alueet osaksi Israelin valtiota. Pääministeri Levi Eshkol kirjoitti halustaan saada Länsiranta osaksi juutalaisvaltiota jo vuonna 1927. Työministeri Yigal Allon, joka toimi upseerina Israelin itsenäisyys sodassa, valittiin, että armeija ”ei saanut silloin hoitaa hommaa loppuun”. Segevin mukaan Israelin ensimmäinen pääministeri David Ben-Gurion tosin väitti ehdottaneensa Länsirannan valtaamista jo vuonna 1948. Pappén mukaan Israelin sotilasjohto suunnitteli vakavissaan Länsirannan valloittamista Transjordanialta vuosina 1958 ja 1960.¹⁸⁴

¹⁸¹ Laron 2017a, 88–89, 186.

¹⁸² Oren 2002, 86.

¹⁸³ Segev 2007, 182.

¹⁸⁴ Pappé 2017, 70–71; Segev 2007, 7, 87, 175–177.

Uushistorioitsijoiden suhtautumisessa on kuitenkin aste-eroja. Ilan Pappén tulkinta israelilaisten historioitsijoiden, poliitikkojen ja sotilasjohdon näkemyksistä on Tom Segeviä tiukempi. Pappé katsoo klassisten sionististen historioitsijoiden kuten Michael Orenin ylläpitävän kansallista myyttiä, jonka mukaan Kuuden päivän sota oli väistämätön sotilaallinen konflikti ja vastaus Transjordanian tekemiin iskuihin 5. kesäkuuta 1967. Pappén mukaan on yksiselitteisesti todistettavissa, että Israelin poliittinen ja sotilaallinen johto suunnittelivat 1960-luvun puolivälistä lähtien Länsirannan kattavan suur-Israelin luomista. Lopulta paras tilaisuus suunnitelman toteuttamiselle sattui olemaan kesäkuussa 1967.¹⁸⁵

Tom Segevin lisäksi Guy Laron kirjoittaa, että Ben-Gurion ja sotilasjohtajat olisivat halunneet valloittaa Länsirannan ja myös Siinain jo vuonna 1948. Historioitsija Heidi Huuhtasen mukaan Israelin armeija suunnitteli Länsirannan valtaamista vuonna 1958 kun Jordanian kuningashuone oli vaikeuksissa, joten hän vahvistaa Pappén esittämää väitettä.¹⁸⁶ Ben-Gurion kieltäytyi hallituksessa armeijan suunnitelmasta koska piti yli miljoonaa uutta arabiasukasta demografisena riskinä vasta kymmenen vuotta itsenäisenä eläneelle juutalaisvaltiolle:

”Kerroin heille vaarasta mikä syntyy, kun yrittää ottaa miljoona arabia osaksi kolmen ja puolen miljoonan asukkaan yhteiskuntaa,” David Ben-Gurion kirjoitti päiväkirjassaan 19. elokuuta 1958.¹⁸⁷

Kuuden päivän sota oli Tom Segevin mukaan pohjimmiltaan sota israelilaisten ja palestiinalaisten välillä. 1960-luvun puolivälissä perustettu palestiinalaisten vapautusjärjestö PLO käynnisti iskut israelilaisia siviilejä vastaan, minkä palestiinalaiset kokivat olevan suoraa jatkoa vuoden 1948 konfliktille. Useat palestiinalaistelijat tekivät iskuja Israeliin Syyriasta käsin, mikä lisäsi Israelin ja Syyrian välisiä jännitteitä.¹⁸⁸

Guy Laronin mukaan Israel viestitti amerikkalaisten kautta Syyrialle uhkavaatimuksen 7. toukokuuta 1967: jos sotilaalliset iskut eivät pääty niin Israelin armeija vastaa voimatoimin. Neuvostoliiton politbyroo sai 12. toukokuuta tiedon ”Israelin päämajaa läheltä olevalta lähteeltä”, että Israelin armeija on saanut valmiiksi suunnitelmansa iskeä Syyriaan. Kokenut neuvostodiplomaatti Georgi Kornienko ja Egyptin Neuvostoliiton suurlähettiläs Murad Ghaleb arvioivat muistelmissaan, että politbyroo sai tiedon israelilaiselta kaksoisagentilta. ”Jos Israel levitti itse huhua välittömästi iskusta Syyriaan, niin se sai syyttää vain itseään alueellisesta kriisistä, joka

¹⁸⁵ Pappé 2017, 68–69.

¹⁸⁶ Laron 2017a, 106–107; Juusola & Huuhtanen 2002, 50.

¹⁸⁷ Pappé 2017, 71.

¹⁸⁸ Segev 2007, 13.

syntyi muutaman seuraavan päivän aikana. Jos kyseessä oli disinformaatiokampanja, se iski omaan nilkkaan,” Laron arvioi Israelin poliittisen johdon toimintaa.¹⁸⁹

Neuvostoliitto varoitti Syyriaa jo saman päivän aikana. Guy Laronin mukaan syyrialaiset tiesivät, että Israelin ja Syyrian vastaiselle rajalle ei keskitetty lisää israelilaisia sotilaita, mutta vahvistivat silti Neuvostoliiton raportin väitteet. Seuraavana päivänä Neuvostoliiton ulkoministeri Andrei Gromyko varoitti Egyptin suurlähettilästä Ghalebistä, että Israel suunnittelee hyökkäystä Syyriaan. Israelin halu pelotella Syyriaa ja Syyrian halu saada Neuvostoliiton tukea oli johtanut tilanteeseen, jossa Laronin mukaan Egypti uskoi Lähi-idän olevan vain yhden askeleen päässä suursodasta.¹⁹⁰

Egypti vaati YK:n rauhanturvajoukkoja poistumaan Siinain niemimaalta toukokuun puolivälissä 1967 ja siirsi joukkojaan Siinaille. Segevin mukaan vaatimuksen taustalla oli Egyptin presidentti Gamal Abdel Nasserin huoli Israelin Syyriaa kohtaan osoittamasta aggressiosta. Guy Laronin mukaan Neuvostoliitto päätteli 20. toukokuuta, että Israel oli vain päättänyt lykätä hyökkäystään Syyriaan, minkä Neuvostoliitto koki oikeuttavan Egyptin armeijan pysyvän läsnäolon Siinailla. Seuraavaksi Egypti sulki Tiraninsalmen 21. toukokuuta 1967. Tiraninsalmen ja Akabanlahden kautta tapahtuva laivaliikenne Eilatiin oli elintärkeää Israelin taloudelle ja energiahuollolle. ”Kaikille oli selvää, että olimme saavuttaneet pisteen, josta ei ollut enää paluuta entiseen. Arpa oli heitetty,” kirjoitti Israelin puolustusvoimien komentaja Yitzhak Rabin päiväkirjaansa viitaten Egyptin toteuttamaan Siinan miehittämiseen. Michael Orenin mukaan ei ole löytynyt mitään todisteita siitä, että Nasser olisi epäroinyt Tiraninsalmen sulkemista sodanuhan vuoksi.¹⁹¹

Michael Orenin mukaan Egyptin armeija oli heikossa kunnossa vuonna 1967, mutta sen armeijalla oli kolminkertainen ylivoima Israelin armeijaan nähden. ”Arabien asenne muistuttaa enemmän vuotta 1948 kun vuotta 1956,” arvioi Yhdysvaltain Egyptin suurlähettiläs Richard H. Nolte toukokuussa 1967 viitaten Suezin kriisiin. Nasser halusi uuden sodan tuloksilla palauttaa vuotta 1948 edeltäneen Lähi-idän tilanteen.¹⁹²

Tom Segev arvioi, että israelilaisten enemmistö ei tiennyt poliittisen johdon yrityksistä välttää sota. Israelilaiset kuuntelivat laajasti Egyptin propagandakanavaa, joka toimitti ohjelmia hepreaksi: ”Teidän johtajanne eivät auta teitä. He aiheuttavat teille toisen holokaustin.” Segevin mukaan israelilaiset uskoivat saman kuin heidän kenraalinsa – oli taisteltava tai tuhouduttava. 15.

¹⁸⁹ Laron 2017a, 48–54.

¹⁹⁰ Ibid., 48–54.

¹⁹¹ Segev 2007, 238; Laron 2017a, 243; Oren 2002, 63, 83.

¹⁹² Oren 2002, 62, 93, 95, 97, 159.

toukokuuta 1967, päivänä, jolloin arabivaltiot surivat vuonna 1948 kokemaansa tappiota, Nasser julisti: ”Veljet, meidän velvollisuutemme on valmistautua viimeiseen taisteluun Palestiinasta”.¹⁹³

Israelin johdossa pohdittiin vakavasti ja tarkasti maan seuraavia ratkaisuja kiristyneessä tilanteessa. Guy Laronin mukaan pääministeri Levi Eshkol halusi konsultoida Yhdysvaltoja ennen päätöstä sodasta Egyptin tai muiden arabimaiden kanssa. Tom Segevin mukaan Eshkol linjasi, että Israelin ei pitäisi hyökätä Egyptiä vastaan ilman Yhdysvaltojen hyväksyntää. Laron arvioi, että Yhdysvallat halusi Israelin luovan perusteen hyökätä Egyptiä vastaan, sillä Yhdysvallat ei halunnut näyttäytyä sodanlietsojana. Yhdysvaltain presidentti Lyndon B. Johnson korosti, että Israel kantaa vastuun sotatoimista ja niiden seurauksista. Laron arvioi, että Yhdysvaltain päätös lopettaa edullisen vehnän toimitukset Egyptille oli yksi historiantutkimuksessa vähemmälle huomiolle jääneistä syistä, jotka johtivat vuonna 1967 alueelliseen kriisiin.¹⁹⁴

Michael Oren antaa Kuuden päivän sotaa edeltäneille tapahtumille niin vahvan painoarvon, että hänen mukaansa vuosi 1967 synnytti Israelin ja Yhdysvaltojen pitkäaikaisen strategisen liittolaisuuden. Ensimmäinen istuva Yhdysvaltojen presidentti eli Richard Nixon vieraili Israelissa vasta vuonna 1974.¹⁹⁵

Israelin hallitus päätti kokouksessaan 28. toukokuuta 1967 antaa diplomaateille kolme viikkoa aikaa löytää keinot välttää sota, mutta kenraalit eivät olleet halukkaita odottamaan niin kauan. Michael Orenin mukaan Israelin hallituksessa äänet jakautuivat 9–9, jonka jälkeen pääministeri Levi Eshkolin kanta ratkaisi päätöksen käyttäen diplomatiaa. Eshkolin tekemä päätös oli pettymys kenraali Yitzhak Rabinille. Historioitsija Daniel Gordis katsoo, että Israelin johto sai 1. kesäkuuta 1967 ensimmäisen merkin siitä, että Yhdysvallat voisi antaa sen tehdä sodan ensi-iskun. Kyseisenä päivänä Yhdysvaltain ulkoministeri Dean Rusk oli julkisessa haastattelussa torjunut ajatuksen hillitä Israelin sotilaallista toimintaa. Lopulta Israelin hallitus teki päätöksen hyökkäyksestä Egyptiä vastaan 4. kesäkuuta 1967. Sinä päivänä paljastui, että Yhdysvallat ei halunnut tai voinut auttaa Israelia sotilasoperaatiossa, jonka tavoitteena olisi ollut avata Tiraninsalmi laivaliikenteelle. Diplomaattinen tie oli kuljettu loppuun eikä ollut enää syytä odottaa.¹⁹⁶

Pääministeri Levi Eshkol korosti, että historia tulee arvioimaan hallituksen päätöksen oikeutuksen. Hallituksen 4. kesäkuuta 1967 muotoilemassa julistuksessa todetaan, että Israel toimii ennakoivasti

¹⁹³ Segev 2007, 286–287.

¹⁹⁴ Segev 2007, 236; Laron 2017a, 202, 211–213.

¹⁹⁵ Oren 2002, 14.

¹⁹⁶ Segev 2007, 335–337; Oren 2002, 124; Gordis 2016, 271.

”ympärillään kiristyvää vihamielisyyden piiriä vastaan”. Päätös hyväksyttiin hallituksessa äänin 12–2. Michael Oren arvioi, että päästyään puolustusministeriksi Moshe Dayan hivutti Israelia sotaan. Kuuden päivän sota käynnistyi seuraavan päivän aamuna 5. kesäkuuta 1967. Laronin mukaan Israelin kenraaleista Rabin ja Dayan tekivät päätöksen, että hyökkäyksen tavoitteena oli Egyptin maavoimien ja erityisesti ilmavoimien täydellinen tuho.¹⁹⁷

David Ben-Gurionin johtama vasemmistolainen Rafi ja Menachem Beginin johtama oikeistolainen Herut liittyivät Eshkolin hallitukseen 5. kesäkuuta 1967. Ilan Pappé huomauttaa, että Rafilla ja Herutilla vahvistetussa hallituksessa olivat edustettuina Knessetin kaikki puolueet lukuun ottamatta kommunisteja.¹⁹⁸ Eshkolin kansallisen yhtenäisyyden hallituksen kaltaista hallitusta ei oltu nähty Israelissa sitä ennen eikä ole nähty sen jälkeen.

Michael Oren vierittää syyn sodan syttymisestä Neuvostoliitolle. Orenin mukaan Neuvostoliitto syötti Egyptille ja Syyrialle tiedon Israelin armeijan joukkojen keskittämisestä Syyrian vastaiselle rajalle, mikä vaikutti merkittävästi Egyptin presidentin Gamal Abdel Nasserin päätökseen keskittää armeijansa joukkoja Siinain niemimaalle toukokuussa 1967. Klassisen sionistisen koulukunnan historioitsijana Orenin teesi on, että Israel oli pakotettu sotatoimiin kesäkuussa 1967.¹⁹⁹

Israel pelkäsi Egyptin iskua Dimonan ydinreaktoriin, jonka epäillään olevan osa Israelin ydinaseohjelmaa. Michael Orenin mukaan Dimonan turvallisuus oli suuri tekijä Kuuden päivän sodan syttymisessä, vaikka hän katsookin, että lähdeaineiston perusteella Nasser ei todellisuudessa suunnitellut iskua Dimonan ydinreaktoriin.²⁰⁰

Uushistorioitsija Tom Segevin mukaan Israelin ulkoministeri Abba Eban ilmoitti hallitukselle, että tieto Israelin joukkojen liikkeistä Syyrian vastaisella rajalla kulkeutui Egyptin tietoon Neuvostoliiton Egyptin suurlähettilään Dmitri Chuvakhinin kautta. Eban ei perustellut väitettään, mutta Israelin lehdistö omaksui Ebanin esittämän väitteen. Segev väittää, että useat historioitsijat ovat omaksuneet tämän katteettoman väitteen Neuvostoliiton vastuusta sodan syttymisessä. Segevin esittämä kritiikki kohdistuu selvästi esimerkiksi Michael Oreniin, jonka historiantutkimus Kuuden päivän sodasta julkaistiin viisi vuotta ennen Segevin kirjaa. Oren saa hieman tukea yllättävältä taholta: Uushistorioitsija Ilan Pappé toteaa, että ”neuvostojohtajat rohkaisivat Nasseria astumaan kuilun reunalle”. Pääministeri Levi Eshkol on Segevin tulkinnan mukaan pääsyllinen Kuuden

¹⁹⁷ Laron 2017a, 254–255, 267, 274–275, 283; Oren 2002, 156–157.

¹⁹⁸ Pappé 2017, 77–78.

¹⁹⁹ Oren 2002, 55, 66.

²⁰⁰ Ibid., 75, 77, 340.

päivän sodan syttymiseen, sillä hän oli antanut kenraalien suorittaa sotilasoperaatioita Syyriaa vastaan. Segev katsoo, että Eshkolin olisi pitänyt laittaa sodan välttäminen oman egonsa edelle.²⁰¹

Guy Laron katsoo, että Neuvostoliiton kommunistisen puolueen pääsihteerin Leonid Brežnevin ja pääministerin Aleksei Kosyginin erilaiset näkemykset tekivät Neuvostoliiton Lähi-idän politiikasta ristiriitaisen ja heikon vuosina 1965–1967. Neuvostoliitto teki selväksi Syyrian puolustusministerille Hafez al-Assadille, että Lähi-idässä ei haluttu joutua Kuuban ohjus kriisiin kaltaiseen suurvaltojen konfliktiin. Neuvostoliitto tunnusti Israelin valtion oikeuden olemassaoloon, mutta tunsu toukokuussa 1967 menettäneensä otteensa Lähi-idän tapahtumista. Neuvostodiplomaatti uskoutui tuolloin ranskalaiselle kollegalleen ja Laronin mukaan kertoi, että Neuvostoliitto ei usko arabivaltioiden pystyvän voittamaan sotaa Israelia vastaan. Egypti oli Neuvostoliiton mielestä mennyt liian pitkälle.²⁰²

Michael Oren väittää, että operaatio Aamunkoitto, Egyptin suunnittelema hyökkäys Israelia vastaan 27. toukokuuta 1967, oli enää tuntien päässä toteutumisesta, kun Nasser päätti perua hyökkäyksen. Syy hyökkäyksen peruuttamiseen oli Neuvostoliiton diplomaattien antama varoitus, jonka mukaan Yhdysvallat oli tietoinen Egyptin hyökkäyssuunnitelmasta. Nasser katsoi tiedon olevan todiste siitä, että Israel oli onnistunut soluttautumaan Egyptin hallintoon. Tom Segevin mukaan pääministeri Levi Eshkol pyrki johtamaan harhaan ulkoministeri Abba Ebania ja Yhdysvaltain presidenttiä Lyndon B. Johnsonia väittämällä, että Israel olisi välittömän vaaran kohteena. Tavoitteena oli sodanuhkaa korostamalla saada Yhdysvaltojen tuki mahdolliselle Israelin sotilasoperaatiolle.²⁰³

Ilan Pappé arvioi, että ”Israelin hallituksella ei ollut mitään aikomusta antaa riittävästi aikaa rauhanneuvottelijoille” kuten ulkoministeri Ebanille. Toisaalta Tom Segevin mukaan Egyptin armeija hyväksyi hyökkäyssuunnitelman iltapäivällä 25. toukokuuta 1967. Osittaisena lähteenä väitteelle on Israelin tiedustelupalvelun Egyptiltä kaappaama materiaali. On syytä myös mainita, että amerikkalainen historioitsija John B. Quigley pitää vähäisinä todisteita siitä, että Egyptillä olisi ollut toimeenpanokelpoinen suunnitelma sotilasoperaatiosta Israelia vastaan.²⁰⁴

Guy Laronin mukaan Egyptin presidentti Gamal Abdel Nasser sai etukäteisvaroituksen Israelin suunnittelema hyökkäyksestä 4. kesäkuuta 1967 mennessä. Egyptin armeijan ylipäällikkö Abdel Hakim Amer ja alemmat upseerit eivät kuitenkaan ottaneet tosissaan Nasserin heille välittämiä

²⁰¹ Segev 2007, 230, 245, 251; Pappé 2017, 74.

²⁰² Laron 2017a, 218–223, 237, 240, 243.

²⁰³ Oren 2002, 118–120; Segev 2007, 257–259.

²⁰⁴ Pappé 2017, 75; Quigley 2012, 34.

huolestuttavia tietoja. Egyptin armeijan hävittäjät jäivät Siinain lentokentille kuin tarjottimelle Israelin hyökätessä. Puoli kahdeksalta aamulla 5. kesäkuuta 1967 kaksisataa israelilaista hävittäjää lensi kohti Egyptin ilmatilaa. Israelilaiset tiesivät, että Egyptin armeijan lentäjät olisivat nauttimassa aamupalaa eivätkä ehtisi nopeasti lentokoneisiinsa. Jordanian armeijan tutka-asema havaitsi israelilaiset hävittäjät, mutta ei pystynyt varoittamaan Egyptin armeijaa, koska se oli vaihtanut käyttämiensä radiotaajuuksien koodit ilmoittamatta siitä jordanielaisille. Kolmen tunnin aikana Israelin armeijan hävittäjät tuhosivat satoja Egyptin ilmavoimien lentokoneita, ja kolmannes egyptiläisistä lentäjistä menehtyi iskuissa. Israelin ilmavoimat tuhosivat valtaosan Egyptin hävittäjistä suoraan kentille.²⁰⁵

Kuuden päivän sodassa Israel valtasi Egyptiltä Gazan kaistaleen ja Siinain niemimaan sekä Jordaniasta Länsirannan (ml. Itä-Jerusalem) vain kahdessa päivässä. Sodan viimeisinä päivinä Israel valtasi myös Golanin kukkulat Syyrialta. Sotatoimien lopputulos oli nöyryyttävä tappio toistensa kanssa liittoutuneille Egyptille, Syyrialle ja Jordanielle, joiden sotilasoperaatioihin osallistui yhteensä noin 240 000 sotilasta.²⁰⁶ Israelin armeija kutsui Kuuden päivän sodan aikana palvelukseen noin 100 000 sotilasta.

4.3 Itä-Jerusalem, Länsirannan, Gazan ja Golanin miehittäminen

Israelilaiset historioitsijat katsovat varsin yksimielisesti, että ennen Kuuden päivän sotaa Israelin poliittinen ja sotilaallinen johto jakautui karkeasti kuvaillen sodan aloittamista kannattaneisiin haukkoihin ja rauhanpyrkimyksiä kannattaneisiin kyyhkyihin. Haukkoihin kuului ennen kaikkea sotilaallista johtoa kuten armeijan komentaja Yitzhak Rabin ja kyyhkyihin poliittista johtoa kuten pääministeri Levi Eshkol. Guy Laronin mukaan Rabin halusi iskeä sotilaallisen ensi-iskun Egyptiin ja keskittyä sitten taisteluun Syyrian kanssa. Laronin, Michael Orenin ja Tom Segevin mukaan Israelin kenraalikunnassa oli halua vallata 1948 saamatta jäänyt Itä-Jerusalem. Laronin mukaan avainasemassa Israelin sotilaalliseen voittoon ja alueiden miehittämiseen oli pitkäaikainen suunnittelutyö: ”Jokaista liikettä ja jokaista taistelusuunnitelmaa oli harjoiteltu uudelleen ja uudelleen vuosien ajan”.²⁰⁷

Israelilaisilla kenraaleilla Yitzhak Rabinilla, Uzi Narkissilla ja Moshe Dayanilla oli kuitenkin toisistaan eriävät näkemykset sodan tavoitteista. Kuuden päivän sodassa Dayan antoi käskyt

²⁰⁵ Laron 2017a, 277, 280; Gordis 2016, 272–273.

²⁰⁶ Oren 2002, 137.

²⁰⁷ Laron 2017a, 148, 153, 285; Oren 2002, 155; Segev 2007, 355, 545–546.

hyökätä Jordanian hallitsemalle Länsirannalle, mutta kielsi aluksi joukkoja valtaamasta Itä-Jerusalemia. ”En halua sitä Vatikaania,” Dayan kommentoi Jerusalemin kaupunkia. Narkissille sen sijaan Itä-Jerusalemin valloittaminen oli sodan tärkeimpiä tavoitteita. Michael Oren arvioi, että Moshe Dayanin todellinen ajattelu Jerusalemistä ja muista taisteluista on säilynyt arvoituksena, sillä lopulta Dayan hyväksyi hyökkäyksen Itä-Jeruseleemiin 7. kesäkuuta 1967. Historiantutkimuksensa johtopäätöksissä Oren arvioi, että Dayanin toimintaa voi ymmärtää vain hänen egonsa kautta: Kenraaleista Dayan, eikä kukaan muu, antaa käskyn hyökätä pyhään kaupunkiin.²⁰⁸ Orenin historiantulkinta pohjaa muutoin varsin tarkasti lähteisiin, mutta Dayanin kohdalla hän ei voi vastustaa kiusausta arvioida historiallisen henkilön luonteen vaikutusta sodan tapahtumiin ilman selkeää lähdeaineistoa.

Israelilaiset kenraalit kuten Rabin, Narkiss ja Dayan ottivat vastaan kaiken myönteisen julkisuuden Itä-Jerusalemin valtaamisesta. Poliitikotkin pyrkivät valokeilaan. Entinen pääministeri David Ben-Gurion kiirehti Itä-Jeruseleemiin Itkumuurille valloituksen jälkeen. Itkumuuri on ainoa säilynyt osa juutalaisille pyhästä Jerusalemin toisesta temppelistä, jonka Herodes Suuri rakennutti mahdollisesti 400-luvulla eKr. ja jonka roomalaiset tuhosivat vuonna 70 jKr. Ben-Gurionia oli syytetty siitä, että Israelin armeija ei vallannut Itä-Jerusalemia vuonna 1948. Tom Segevin mukaan Jerusalemin yhdistäminen Israelin alaisuuteen nähtiin israelilaisten keskuudessa ”historiallisen virheen korjaamisena”. Ilan Pappé katsoo Länsirannan ja Gazan miehityksen edustavan sionisteille ”vuonna 1948 aloitetun työn valmistumista”. David Ben-Gurionia huolettanut arabiasukkaiden juutalaisvaltiolle muodostama demografinen uhka ratkaistiin Pappén mukaan päätöksellä olla antamatta miehitettyjen alueiden asukkaille Israelin kansalaisuutta.²⁰⁹

Kolme kuukautta sodan päättymisen jälkeen Israelin hallitus sai tilaamansa oikeudellisen selvityksen, jonka mukaan siviilien asuttaminen ”hallinnollisille alueille” oli kansainvälisen lain vastaista. Israel kuitenkin katsoi, että Jordania ei ollut koskaan laillisesti liittänyt Länsirantaa itseensä, joten kiistellyn alueen valloittaminen ei tarkoittanut juridisesti miehittämistä. Näin Israel antoi kansalaisilleen mahdollisuuden asua Länsirannalla. Noin kuusi kuukautta sodan jälkeen hallinnollisilla alueilla oli kymmenen israelilaista siirtokuntaa ja yli 800 siirtokuntalaista.²¹⁰ Nykyään Länsirannalla on 230 israelilaista siirtokuntaa, joissa asuu yli 600 000 israelilaista (ml. Itä-Jerusalem).

²⁰⁸ Oren 2002, 192, 235, 242, 335.

²⁰⁹ Laron 2017a, 295; Segev 2007, 380–381; Pappé 2017, 81.

²¹⁰ Segev 2007, 576, 580.

1960-luvun alkupuolella perustettiin vain noin kymmenen kibbutsia tai moshavia, minkä vuoksi vasemmistolainen ja sekulaari sionistinen liike oli historioitsija Daniel Gordisin mukaan henkitoreissaan. Kuuden päivän sodassa miehitetty alueet vahvistivat työväentaustaisen sionismin asemaa Israelissa.²¹¹ Työväenliikkeen ilo oli ennen aikaista, sillä vähitellen sionismin vahvimaksi ääneksi nousivat uskonnolliset siirtokuntalaiset, joista suurimmalla osalla ei ollut työväentaustaa.

Miehitetty alueet vahvistivat merkittävästi messiaanista tulkintaa sionismista ja Israelin valtion luonteesta. Kuuden päivän sodan jälkeen esimerkiksi rabbi Zvi Yehuda Kook (1891–1981) julisti, että Jumala sionismin kautta ”pakottaa meidän kättämme”; ”me emme pakota loppua, loppu pakottaa meitä”. Israelilaiset oikeistosionistit johtajat ryhtyivät käyttämään usein uskonnollisävyistä nimitystä Erets Yisrael silloinkin, kun aiemmin puhuttiin sekulaarista Israelin valtiosta. Israelin uskonnollinen asema vahvistui merkittävästi myös muualla kuin Israelissa asuvien juutalaisten keskuudessa. Israelilaisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeiseksi linjaukseksi muodostui ajatus Jerusalemistä Israelin ikuisena ja jakamattomana pääkaupunkina.

Itä-Jerusalemin joutuminen Israelin haltuun herätti arabivaltioissa uskonnollista tuohtumusta, sillä Tempelivuorella sijaitsee yksi islamin pyhimmistä paikoista al-Aqsa-moskeija (arab. al-Haram al-Sharif).²¹² Näin ollen voi katsoa, että Kuuden päivän sota vahvisti yleisesti uskonnollisten ryhmien asemaa Lähi-idän valtioiden politiikassa. Arabivaltioissa islamistiset liikkeet nousivat nopeasti haastajiksi aiemmille arabinationalismiin kytkeytyneille valtavirran kansanliikkeille, joista jälkimmäistä edusti Israelille sodan hävinnyt Egyptin presidentti Gamal Abdel Nasser.

Micah Goodmanin mukaan Israelin vuosikymmeniä kestänyt miehitysvalta palestiinalaisia siviilejä kohtaan edustaa uskonnollista epäonnistumista. Israelin läsnäolo vuonna 1967 valloitetuilla alueilla on sionismin täyttymys, mutta myös rikkomus sionismia vastaan. Ortodoksijuutalainen professori Yeshayahu Leibowitz vaati jo vuonna 1967 israelilaisia vetäytymään miehityiltä alueilta. Leibowitzin mukaan ”Israelin sielun pelastaminen” oli juutalaisten uskonnollinen velvollisuus. Goodman kysyy, että jos sionismi on kansallinen vapautusliike niin eikö se ole ristiriidassa itsensä kanssa alistaessaan toista kansaa? Toisaalta voi kysyä, että eikö Israel riko sionismia vastaan, jos se luovuttaa juutalaiselle kansalle kuuluvia alueita? Kuuden päivän sodan seurauksena Israelin läsnäolo miehityillä alueilla on sekä ristiriidassa sionismin kanssa että sen täyttymys.²¹³ Goodman

²¹¹ Gordis 2016, 287.

²¹² Juusola & Huuhtanen 2002, 32–33, 142.

²¹³ Goodman 2018, 114, 116; Gordis 2016, 288.

huomauttaa, että tästä näkökulmasta katsoen sekä uushistorioitsijat että klassiset sionistiset historioitsijat ovat historiantulkinnassaan oikeassa.

4.4 Palestiinalaisten pakolaisongelman muuttuminen pysyväksi

Kuuden päivän sodan jälkeen israelilainen yhteiskunta siirtyi yhä kauemmas Euroopasta tulleiden juutalaisten ajattelusta. Arabivaltioiden tappio sodassa Israelille oli samalla israelilaisten haukkojen voitto israelilaisista kyyhkyistä. Kenraalit voittivat filosofit. 1960-luvun puolivälissä Jerusalemin Heparalaisen yliopiston henkilökuntaan kuului yhä sen perustajajäseniä, jotka olivat 1940-luvulla esittäneet, että Israelista tulisi virallisesti kahden kansan, juutalaisten ja arabien, yhteinen valtio. Esityksen tehneet yhteiskunnalliset ajattelijat kuten filosofi Schmuel Hugo Bergman, tutkija Gershom Sholem ja yliopiston lehtori Akiba Ernst Simon olivat muuttaneet Israeliin Keski-Euroopasta. He osasivat hepreaa, mutta puhuivat mieluummin saksaa.²¹⁴ Kolmikön esityksellä ei ollut muuttuneessa israelilaisessa yhteiskunnassa enää mitään menestymisen mahdollisuuksia.

Israelilaisille upseereille sotamenestys tuntui kuin tarinalta suoraan Raamatun sivuilta.

”Kaksituhatta vuotta historiaa herää henkiin silmiäni edessä,” kuvaili tuntojaan majuri Arie Ben-Or, kun hänen joukkonsa olivat valloittaneet Jerikon kaupungin. Yliopistoissa Kuuden päivän sota loi kiinnostuksen palestiinalaisten ja israelilaisten välisiä suhteita koskevalle tutkimukselle. Israelin itsenäisyysotaan asti juutalaisia tutkijoita kiinnostanut kysymys juutalaisten asuttamien alueiden rajoista nousi jälleen poliittiseen ja akateemiseen väittelyyn. Historioitsija Israel Bartalin mukaan Kuuden päivän sodan voitto mahdollisti ensimmäistä kertaa israelilaisille historiantutkijoille sionismin kriittisen tarkastelun.²¹⁵ 1960-luvun lopulta lähtien Israelin akateemisessa elämässä vahvistui vähitellen mahdollisuudet kriittiselle keskustelulle sionismista samalla kun poliittinen ja sotilaallinen johto olivat entistä vahvemmin sionismin kannalla.

Kuuden päivän sota päättyi tulitaukosopimukseen 10. kesäkuuta 1967. ”Sotilaat kiiruhtivat luomaan pysyvän miehityksen Länsirannalle,” kirjoittaa Guy Laron viitaten Israelin sotilasjohtoon. Laron korostaa, että Kuuden päivän sodan lopputulos vei juutalaiset ja palestiinalaiset suoraan yhteyteen toistensa kanssa, ja loi osalle juutalaisista messiaanisen innon siirtokuntien perustamiseen

²¹⁴ Segev 2007, 156.

²¹⁵ Gelber 2011, 124, 126; Segev 2007, 394.

Länsirannalle.²¹⁶

Michael Orenin mukaan Israel vaati Kuuden päivän sodan jälkeen, että palestiinalaisten pakolaisongelma täytyy sopia osana kattavaa rauhansopimusta samalla tavalla kuin vuonna 1948. Toisaalta asenteet palestiinalaisia kohtaan saattoivat olla erittäin tiukkoja. ”Toivomme, että he pakenisivat kuten vuonna 1948,” linjasi israelilainen kenraali Uzi Narkiss tarkoittaen palestiinalaisia. Tom Segevin mukaan palestiinalaisia myös karkotettiin miehityiltä alueilta. Israelin virallisten arvioiden mukaan Kuuden päivän sota sai 200–250 000 palestiinalaista pakenemaan kodeistaan.²¹⁷

Israelilaisten historioitsijoiden tulkinnat Israelin johtajien sodanjälkeisistä toimista vaihtelevat. Michael Oren kehuu pääministeri Levi Eshkolin toimintaa sodan aikana ja sen jälkeen. Oren kehuu myös Eshkolin rauhantahtoa toisin kuin Tom Segev ja Guy Laron. Segevin mukaan Eshkol halusi muuttaa Israelin ja arabivaltioiden välillä vuodesta 1948 lähtien vallinneen voimatasapainon. Eshkol toivoi, että Jordanian kuningas Hussein asuttaisi Palestiinan arabit valtakuntaansa ja näin tuhoaisi palestiinalaisen kansallisidentiteetin. Segev arvioi Eshkolin tienneen mitä Länsirannan miehittäminen tarkoittaisi Israelille: yli miljoona palestiinalaista asuisi israelilaisten hallitsemalla alueella, mikä vahvistaisi palestiinalaista identiteettiä. ”Ehkä hän [Eshkol] ajatteli, että Länsiranta on vain neuvotteluase,” Segev epäilee. Ministeri Yigal Allon vaati Israelin hallituksen kokouksessa, että miehitystä on jatkettava, kunnes rauhansopimus on tehty ”jopa kuukausien tai vuosien” päästä.²¹⁸

Israelin poliittinen ja sotilaallinen johto tuskin ymmärsi 1960-luvun lopulla, että kuinka pitkä projekti Länsirannan miehityksestä tulee. Kuuden päivän sodan jälkeen Israelin hallituksen täytyi pohtia, että millainen valtio Israel pohjimmiltaan on ja miten arabien kanssa voidaan elää. Kirjailija Amos Oz vieraili vasta valloitetussa Itä-Jerusalemossa nuorena varusmiehenä kesällä 1967 ja pohti kotimaansa tilannetta pyhän kaupungin kaduilla kävellessään:

”Jerusalem on minun, mutta kuitenkin minulle vieras. [...] Kaupunki on asutettu. Vieraat ihmiset asuvat siellä: en ymmärrä heidän kieltään, mutta he asuvat siellä, missä ovat aina asuneet ja minä

²¹⁶ Laron 2017a, 305, 310.

²¹⁷ Oren 2002, 306; Segev 2007, 404, 408–410.

²¹⁸ Oren 2002, 316; Segev 2007, 359–360.

olen vieras. Heidän silmissään loistaa viha. He toivovat kuolemaani. Syytetty vieras. [...] Vaellan kaupungin katuja tarraten konekivääriini kuin hahmo lapsuuteni painajaisista: vieras mies vieraassa kaupungissa.”²¹⁹

Tom Segev katsoo, että Kuuden päivän sodan jälkeiset vuodet olivat juutalaisten ja palestiinalaisten ensimmäinen yritys saada aikaan kansojen välinen yhteisymmärrys. Segevin mielestä Israelin poliittiselta ja sotilaalliselta johdolta kuten Levi Eshkolilta ja Moshe Dayanilta puuttui ”visio, rohkeutta ja myötätuntoa”. Israel menetti mahdollisuutensa ratkaista palestiinalaisten pakolaisongelma. ”Israel saattaa hallita palestiinalaisia 50 vuotta,” arvioi Dayan.²²⁰ Haukka Dayan oli oikeassa, mutta toisaalta kyyhkyt olivat oikeassa siinä, että miehityksellä Israel vain syvensi esteitä pysyvälle rauhalle arabivaltioiden kanssa. Segevin mukaan Yhdysvallat ei houkutellut Israelia luopumaan sodassa miehittämistään alueista. Amerikkalaisten asenne vahvisti israelilaisten käsitystä, että rauhanneuvotteluissa ei ollut syytä kiirehtiä.²²¹

Pääministeri Levi Eshkolin maallinen taival päättyi pian sodan jälkeen, 26. helmikuuta 1969. Eshkol oli kuollessaan 73-vuotias ja ensimmäinen virassa ollessaan menehtynyt Israelin pääministeri. Michael Oren arvioi, että Eshkol jää historiaan pääministerinä, joka loi nykyisen Israelin valtion. Tom Segevin mukaan Eshkol ei uskaltanut pääministerinä vastustaa haukkoja, vaan kyyhkyn ominaisuuksistaan huolimatta halusi juutalaisten historian lehdille haukkojen siivillä. Toimittajat kautta maailman olivat kutsuneet konfliktia Kuuden päivän sodaksi, ja pääministerinä Eshkol vahvisti puolustusministeriölle heinäkuun lopussa 1967 sen olevan sodan virallinen nimi.²²² Eshkol halusi israelilaisten muistavan kuusi luomisen päivää.

Kuuden päivän sodan jälkimainingeissa toimittaja Amos Elon kyseenalaisti sionismin periaatteita teoksessaan *Israelilaiset: perustajat ja pojat* (1971). Kirjassaan Elon kuvasi israelilaisten tunteja vuonna 1968, kun he juhlivat kaksikymmentä vuotta kestänyttä itsenäisyyttään: ”Näky Jerusalemissa 2. toukokuuta 1968 oli niin liikuttava, että osa valtavan ihmismeren väestä itki. Vielä useampi koki olonsa ylpeäksi. Harva israelilainen muistaa kansanjuhlaa, joka olisi yhtä tunteikas tai välitön kuin tämä. Silti juhlahumu peittyi erikoiseen surumielisyyteen.”²²³

²¹⁹ Gordis 2016, 284.

²²⁰ Segev 2007, 502, 512, 522, 525, 542, 581.

²²¹ Ibid., 574.

²²² Ibid., 451.

²²³ Elon 1971, 6.

Klassisen sionistisen historioitsijan Yoav Gelberin mukaan sionistinen ilmapiiri heikkeni Israelissa Kuuden päivän sodan jälkeen ja yksilöllisyys nousi uudeksi ihanteeksi. Muutamassa vuodessa israelilaiset akateemikot, toimittajat ja taiteilijat edistivät uutta yksilönvapautta, kun sionistinen narratiivi oli korostanut yhteisöllisyyttä, kollektiivista kokemusta ja kansallista selviytymistarinaa.²²⁴

4.5 Johtopäätökset Kuuden päivän sodasta

Kuuden päivän sodasta on kaksi vakiintunutta israelilaista historiantulkintaa: Uushistorioitsijoiden mukaan Israel aloitti sodan laajentuakseen ja karkottaakseen palestiinalaiset Itä-Jerusalemista ja Länsirannalta. Klassiset sionistit katsovat, että Israel ei suunnitellut aluevaltauksia, arabivaltioiden sotilaallinen yhteistyö oli yllätys ja sodan syttymiseen vaikutti merkittävästi Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton toiminta Lähi-idässä.

Kumpikin koulukunta jakaa historioitsija Daniel Gordisin arvion: Israelin miehittämien alueiden asema on kaikkein kiistanalaisin Kuuden päivän sodan perintö. Israelin sotilaallinen voitto oli herättänyt uuden konfliktin, jossa vastapuoli ei ollut enää ensisijaisesti arabivaltiot, vaan palestiinalaiset. Professori Hannu Juusolan mukaan Lähi-idän nykyhistorian kannalta Kuuden päivän sota on epäilemättä eräänlainen henkinen vedenjakaja, jonka ”merkitys katalysaattorina nousee toistuvasti esille sekä alan tutkimuksessa, että ihmisten yleisissä mielikuvissa alueen kehityksestä”.²²⁵

Kuuden päivän sodan syvälinen vaikutus näkyy historiadebatin lisäksi ihmisten elämässä. Historioitsija Michael Oren kokee, että Kuuden päivän sota vaikutti enemmän hänen ajatteluunsa ja identiteettiinsä kuin mikään muu yksittäinen historian tapahtuma. Israelin sotilaallinen voitto innosti Orenin suunnittelemaan ja vuosia myöhemmin toteuttamaan muuton Yhdysvalloista Israeliin. Tuhannet muut amerikanjuutalaiset toimivat samoin. Orenin mielestä vuoden 1967 tapahtumat muuttivat Lähi-idän tilannetta, mutta myös paljastivat juutalaisten ja palestiinalaisten välisen konfliktin perusongelmat. ”Vain kuudessa päivässä valloitetut alueet ovat synnyttäneet väittelyn, joka on kestänyt viisikymmentä vuotta,” historioitsija Micah Goodman kirjoittaa.²²⁶ Kuuden päivän

²²⁴ Gelber 2011, 246

²²⁵ Gordis 2016, 293, 300; Juusola 2017.

²²⁶ Oren 2002, 327, 330, 332; Goodman 2018, 2.

sodan seurauksena yli miljoona palestiinalaista asui israelilaisten hallitsemalla alueella, ja vuosikymmenien aikana palestiinalaispakolaisten määrä on kasvanut ja pakolaisongelmasta on tullut pysyvä osa Lähi-idän konfliktia.

Lähi-idän tilanne on muuttunut paljon 1960-luvun lopun jälkeen. Michael Orenin mielestä esimerkiksi Egyptin sotilaallinen murskatappio Kuuden päivän sodassa avasi tien palestiinalaisten nationalismiin vahvistumiselle ja Jasser Arafatin johtaman palestiinalaisten vapautusjärjestön PLO:n johtoasemalle. Egyptissä nousi ääri-islamistinen Muslimiveljeskunta, jonka ideologinen ajattelu levisi koko Lähi-itään. Ilman vuoden 1967 tapahtumia ei olisi syntynyt Israelin ja PLO:n välistä Oslon rauhansopimusta vuonna 1993.²²⁷ ”Kun väittelemme Kuuden päivän sodasta, niin väittelemme todellisuudessa siitä, että millainen mahdollisuus on saada rauha Lähi-itään tänä päivänä,” arvioi Guy Laron. Michael Oren katsoo olevansa osa israelilaisten klassisten sionististen historioitsijoiden koulukuntaa, mutta kuitenkin ”pyrkineensä nousemaan sen yläpuolelle”. Oren halusi vaikuttaa ”ei vain historiadebattiin, vaan ennen kaikkea [Lähi-idän] konfliktin päätökseen”.²²⁸ Orenin näkemystä voi pitää historiapoliittisena vaikuttamisena.

Kuuden päivän sodan menestys tuotti Israelin politiikkaan joukon uusia johtajia. Israelin armeijassa palveli sodan aikana 18 kenraalia, joista kahdeksan valittiin myöhemmin parlamenttiin Knessetiin ja jotkut saivat tehtäviä myös hallituksesta. Kuuden päivän sodassa taistelleista upseereista Yitzhak Rabinista, Ehud Barakista ja Ariel Sharonista tuli pääministereitä. Useimmat israelilaiset kokivat, että armeija oli kesällä 1967 pelastanut heidät tuholta. Tom Segev arvioi, että Kuuden päivän sodan syttymisen syyt ymmärtääkseen ei riitä sotahistorian ja diplomatian tunteminen, vaan on tunnettava israelilaiset. ”Israelilaiset äänestävät puolueita, jotka edustavat heidän näkemyksiään Lähi-idän konfliktista,” arvioi historioitsija Micah Goodman. Lähi-idän konflikti hallitsee Israelin poliittista keskustelua, mikä on yksi Kuuden päivän sodan tunnistamattomista seurauksista.²²⁹

Historioitsija Heidi Huuhtanen arvioi, että vasemmistosionistinen Työväenpuolue näki Kuuden päivän sodassa miehityt alueet turvallisuuskysymyksenä, keinona neuvotella arabimaiden kanssa alueiden palauttamisesta rauhan vastineeksi. Oikeistopuolue Herutille (myöhemmin Likud) miehityt alueet olivat vuonna 1967 ideologinen kysymys: luovuttamaton osa historiallista Erets Yisraelia, Israelin maata. Sodan aiheuttama asennemuutos oli nopea, sillä Herut oli vuonna 1965

²²⁷ Laron 2017a, 309, 311; Oren 2002, XV, 336.

²²⁸ Laron 2017b; Oren 2002, XVI.

²²⁹ Segev 2007, 14–15, 321; Goodman 2018, IX.

ehtinyt luopua koko historiallista Israelia vaativasta politiikastaan.²³⁰

Likud voitti vuoden 1977 parlamenttivaalit ja Israelin pääministeriksi nousi Menachem Begin. Työväenpuolueen pitkä valtakausi oli päättynyt. Tel Avivin yliopiston historian professorin Yaron Tsurin mukaan Likudin nousu valtaan vahvisti sefardijuutalaisten yhteiskunnallista asemaa, sillä uskonnollisuus oli vahvempaa Lähi-idän maista kuin Euroopasta Israeliin tulleiden juutalaisten keskuudessa. Poliittisen muutoksen myötä tutkijat saivat Tsurin mukaan ”ennennäkemättömiä tutkimusapurahoja” Lähi-idän juutalasiin liittyvään historiantutkimukseen.²³¹

1980-luvun lopulla Amos Elon kirjoitti, että oikeistosionistit olivat vuoden 1967 jälkeen tuhonneet Israelin perustajasukupolven edustaman sionismin yhdistäessään sen ”patrioottiseen sovinismiin ja keskiaikaiseen uskonnollisen ortodoksiaan”. Kuuden päivän sodan luoma uskonnollinen hurmos synnytti siirtokuntaliike Gush emunimin, jonka perustivat rabbi Zvi Yehuda Kookin seuraajat vuonna 1974. ”Tämä on se valtio, josta profeetat julistivat. Todellinen Israel on pelastettu Israel, Jumalan kuningaskunta ja Israelin armeija,” julisti rabbi Zvi Yehuda Kook Israelin itsenäisyyspäivänä vuonna 1967. Gush emunim oli rabbien johtama ortodoksijuutalainen painostusryhmä, jonka tavoitteena oli siirtokuntien perustaminen miehitetyle alueille. Tavoitteena oli koko historiallisen Israelin asuttaminen ja pitäminen valtion hallinnassa.²³²

Gush emunimilla ei ole enää virallisesti toimintaa, mutta liikkeen tavoitteet ovat vuosikymmenien ajan saaneet ymmärrystä ja kannatusta oikeistosionistien keskuudessa. Likud halusi 1970- ja 1980-luvuilla ratkaista Kuuden päivän sodassa miehitettyjen alueiden kohtalon pitämällä alueet ja niiden turvallisuushallinnon Israelilla, mutta antamalla palestiinalaisille alueellisen itsehallinnon. David Ben-Gurion ja Moshe Dayan olivat olleet huolissaan miehitettyjen alueiden arabien muodostamasta uhasta kansalliselle turvallisuudelle, mutta Menachem Beginin strategiana oli saavuttaa mahdollisimman laaja hallinta maa-alueesta esimerkiksi siirtokuntia perustamalla, mutta samalla estää palestiinalaisten tulo Israelin kansalaisiksi. Myöhemmin uushistorioitsijat ovat kritisoineet voimakkaasti Likudin edustamaa strategiaa.

Guy Laron toivoo kirjassaan, että Israelin sodanaikaiset johtajat olisivat miettineet sodasta

²³⁰ Juusola & HUUHTANEN 2002, 46, 53.

²³¹ MORRIS 2007, 246.

²³² Juusola & HUUHTANEN 2002, 85–86.

aiheutuvia ongelmia. Laron kysyy, että olisiko Israel aloittanut Kuuden päivän sotaa, jos sen todellinen hinta olisi ymmärretty? Tulkinnassaan sodan aloittajasta Guy Laron on uushistorioitsijoiden kuten Tom Segevin linjoilla. Laron katsoo, että Kuuden päivän sota voimisti jo olemassa olevia alueellisia jännitteitä ja vuonna 1973 syttynyt Jom Kippurin sota oli sen suoraa seurausta. Michael Oren katsoo, että sodan syttymisestä ovat vastuussa Egypti ja Neuvostoliitto. Vuoden 1967 tilanteessa tarvittiin vain yksi kipinä sytyttämään alueellinen tulipalo. ”Vihamielisyyden rajat on rikottava ennen kuin voidaan vetää rauhan rajat,” Oren päättää teoksensa. Laron myöntää olevansa pessimistinen Lähi-idän tulevaisuuden suhteen, koska kenraalit johtavat yhä alueen valtioita. Aivan kuten vuonna 1967.²³³

Michael Oren toteaa, että suurista muutoksista huolimatta on liian aikaista arvioida Kuuden päivän sodan lopullista perintöä. Oren katsoo kuitenkin oppineensa tutkimustyönsä aikana, että Lähi-idässä politiikka on sattumanvaraista ja vaikeasti ennakoitavaa sekä tapahtumien kulultaan mielivaltaista ja lopputulokseltaan räjähdysherkkää.²³⁴

5 Tutkimustulokset: Kamppailu sionismin yhteiskunnallisesta asemasta

Olen tutkielmassani käsitellyt israelilaisen akateemisen historiantutkimuksen päälinjat ja koulukunnat. Olen lisäksi kuvannut Israelin itsenäisyysotaa ja Kuuden päivän sotaa käsittelevän israelilaisen englanninkielisen historiantutkimuksen suurimmat historiantulkintaan liittyvät kiistat ja osapuolten näkemykset vuosina 1988–2018. Tähänastisessa tutkimuksessa näitä asioita on selvitetty vain Israelin itsenäisyysodan osalta.

Olen tutkielmassani tarkastellut, että millaista on israelilainen kansallinen historiankirjoitus kansakunnan rakentamisen välineenä. Israelilaisen historiantutkimuksen tekemät tulkinnat historian tapahtumista ja niiden seurauksista ovat israelilaisten historiankirjoittajien kynästä valettu kansakunnan perustus. Sionistisella narratiivilla vahvistetaan Israelin kansakunnan juutalaiskansallista identiteettiä. Israelin historiakamppailun ytimessä on kaksi vakiintunutta koulukuntaa Israelin itsenäisyysodan ja Kuuden päivän sodan tapahtumista: klassinen sionistinen tulkinta ja jälkisionistinen tulkinta, joista jälkimmäistä edustavat suurin osa israelilaisista uushistorioitsijoista.

²³³ Laron 2017a, 313; Oren 2002, 333–334.

²³⁴ Oren 2002, 337–338, 341.

Palestiinalaistautaiset historioitsijat kyseenalaistivat ensin 1970-luvulla ja israelilaiset uushistorioitsijat 1980-luvulta lähtien klassisen sionistisen narratiivin. Uushistorioitsijat kuten Benny Morris, Ilan Pappé ja Avi Shlaim onnistuivat kääntämään israelilaisen historiadebatin Israelin tekemiin toimiin itsenäisyysodassa ja Kuuden päivän sodassa. Heidän kirjoittamiensa historiantutkimusten julkaisu englanniksi länsimaissa herätti kiihkeän akateemisen keskustelun ja lisäsi kiinnostusta sionismia ja sen tutkimusta kohtaan. Akateeminen väittely laajeni vähitellen julkiseksi historiadebatiksi Israelissa ja kansainvälisesti.

Israelin kansakunnan rakentamisen perustus asetettiin seuranneessa historiadebatissa niin kyseenalaiseksi, että klassisten sionistien kuten Efraim Karshin, Yoav Gelberin ja Michael Orenin oli välttämätöntä vastata siihen historiantutkimuksella. Yksi historiapolitiikan tehokkaimmista keinoista on vaikeista asioista vaikeneminen, mutta kiusallisistakaan menneisyyden tapahtumista ei ole enää voitu Israelissa vaieta, mikä on yksi israelilaisen historiadebatin saavutuksista. ”Aktiivinen unohtaminen on tietoinen historiapoliittinen teko”, kuten Seppo Hentilä kirjoittaa.²³⁵ Sotiin liittyvä historiadebatti on korostanut lähdeaineiston syvällisen analyysin ja lähdekritiikin painoarvoa israelilaisessa historiantutkimuksessa.

Onko sionistinen näkemys Israelin synnystä ”keksitty perinne” kuten Eric Hobsbawm kutsuu kansallisen tradition luomista?²³⁶ Israelin klassisen sionistisen narratiivin sankari on ollut juutalainen kansa, joka on vuosisadasta toiseen pitänyt elossa toiveen ja tahdon palata esi-isänsä maille. Sionistisen narratiivin esittämän sankaruuden äärimmäinen manifestaatio on Israelin itsenäisyysota, jossa kansallisen myytin mukaan altavastajana taisteluun lähtenyt juutalaisten armeija voitti arabivaltioiden armeijat.

Oletin, että koulukuntien esittämä historiantulkinta eroaa selkeästi toisistaan, mutta paikoin koulukuntien välinen raja on häilyvä. Kummatkin israelilaisen historiantutkimuksen koulukunnat katsovat, että Israelin itsenäisyysodan lopputulos ei ollut ihme, vaan poliittisten ja sotilaallisten realiteettien sekä sodan aikana tehtyjen operatiivisten päätösten saneleman tapahtumaketjun looginen päätös. Useimpien uushistorioitsijoiden mukaan palestiinalaisia karkotettiin suunnitelmallisesti vasta perustetun Israelin alueelta vuosina 1947–1949. Uushistorioitsija Ilan

²³⁵ Hentilä 2018, 254, 302.

²³⁶ Ibid., 67.

Pappé katsoo, että kyseessä oli palestiinalaisten ”etninen puhdistus”. Klassinen sionistinen koulukunta ja uushistorioitsija Benny Morris ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että palestiinalaisia ei karkotettu suunnitelmallisesti sodan aikana.

Israelin itsenäisyys sodan ja Kuuden päivän sodan tapahtumat kuuluvat israelilaisessa historiadebatissa erottamattomasti yhteen. Israelin itsenäisyys sota on modernin kansakunnan rakentamisen ja historiadebatin alkupiste. Kuuden päivän sota puolestaan loi nykyisen Lähi-idän konfliktin kipupisteet. Kuuden päivän sodassa Israel valloitti alueita kuten Itä-Jerusalem, mikä on klassisille sionisteille unelmien täyttymys: Juutalaisen kansan paluu historialliseen Eretz Yisraeliin, Israelin maahan. Uushistorioitsijat korostavat, että Kuuden päivän sota ja sitä seurannut Gazan, Länsirannan ja Golanin kukkuloiden miehitys teki palestiinalaisten pakolaisongelmasta pysyvän ilmiön.

Klassisten sionistien mukaan Israel ajautui Kuuden päivän sotaan Egyptin sotilaallisten toimien vuoksi, mutta uushistorioitsijat arvioivat, että Israel halusi sotaa valloittaakseen Länsirannan. Kuuden päivän sota voimisti ratkaisevasti kehitystä, jossa Israelin vahvaa valtiota ja yhtenäisyyttä korostanut ulkopoliittika korvautui ideologisella ulkopoliittikalla. 1970-luvun lopusta lähtien juutalaiset uskonnolliset ja kansalliset arvot saivat vahvan aseman israelilaisessa ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Hannu Juusolan mukaan useat historiantutkijat ovat nähneet kuuden päivän sodan rajapyykiksi, jonka jälkeen Israeliin on noussut voimakas radikaalioikeisto.²³⁷

Mitä merkitystä historiadebatilla on nykypäivän israelilaisille ja palestiinalaisille? Voiko uushistorioitsijoiden kirjoitusten jälkeen Israelin itsenäisyys sodan klassista sionistista tulkintaa pitää tekemällä tehtynä keinotekoisena luomuksena, historiapolitiittisena artefaktina?

Olen tutkielmassani osoittanut kuinka israelilaisessa englanninkielisessä historiantutkimuksessa voi katsoa esiintyvän historiapolitiikkaa. Maailman ainoan juutalaisvaltion kansakunnan rakentaminen on kummallekin osapuolelle niin tärkeä kysymys, että kun historiantutkimukselliset perusteet päättyvät niin historiapolitiikka alkaa. On syytä painottaa historioitsija Heino Nyyssösen tapaan, että historian käyttöä ei ole helppo erottaa sen väärinkäytöstä. Se mikä on klassiselle sionistille asianmukaista historian käyttöä voi olla uushistorioitsijalle historian väärinkäyttöä. Tärkeintä on

²³⁷ Juusola & Huuhtanen 2002, 61.

Heino Nyysösen mukaan muistaa, että historiaa väärinkäyttävä historiantutkija ”menee helposti politiikan ja politikoinnin puolelle”.²³⁸ Kumpikin koulukunta on mennyt paikoin politiikan ja politikoinnin puolelle. Yleisesti voi todeta, että uushistorioitsijat ovat olleet aatteellisesti lähellä vasemmistoa ja erityisesti pääministeri Yitzhak Rabinin johtamaa vuosien 1992–1996 Työväenpuoluetta ja klassisen sionistisen koulukunnan tutkijat ovat 2000-luvulla olleet aatteellisesti lähellä Benjamin Netanyahun johtamaa oikeistolaista Likudia.²³⁹

Israelin kansakunnan rakentamisessa tärkeitä kysymyksiä ovat Pertti Grönholmin ja Heino Nyysösen muotoilemat ”keitä ja millaisia me olemme”, ”mistä me olemme tulleet” ja ”mihin me olemme menossa”.²⁴⁰ Kummatkin koulukunnat pyrkivät historiantutkimuksellaan vastaamaan näihin Grönholmin ja Nyysösen esittämiin kysymyksiin. Historiankirjoitus kertoo israelilaisen kansakunnan tarinaa. Israelin käymien sotien seurauksena on syntynyt israelilainen historiadebatti, joka katsoo arvioivasti menneisyyteen, mutta on myös ikkuna kansakunnan tulevaisuuteen.

Kirjailija Amos Ozin mukaan israelilaisia jakavat kysymykset ovat käytännössä samoja, jotka jakoivat sionistiliikettä ennen valtion perustamista: Mikä on sionismin ja juutalaisuuden suhde? Ovatko juutalaiset ensisijaisesti kansallinen ryhmä vai uskonnollinen yhteisö? Ozin mielestä taistelu sionismista on taistelua juutalaisesta kulttuurista ja identiteetistä.²⁴¹

Seppo Hentilän mukaan historiankirjoituksella on kaikkina aikoina ja kaikissa kulttuureissa ollut erilaisia legitimaatiotehtäviä.²⁴² Esimerkiksi Saksassa uuden historiantulkinnan tehtäväksi katsottiin oikeuttaa Länsi-Saksan ja DDR:n yhdistyminen Saksan liittotasavallaksi vuonna 1990. Israelissa historiankirjoituksella on rakennettu kansakuntaa vuoden 1948 itsenäistymisestä lähtien. Itsenäisyys sodan historiantulkinta vaikuttaa israelilaisten ja palestiinalaisten käsitykseen Israelin valtion olemassaolon oikeutuksesta ja kansakunnan olemuksesta. Israelilaisella historiantutkimuksella on todellisia vaikutuksia yhä käynnissä olevaan Lähi-idän konfliktiin. Israelin käymien sotien historiantulkinnosta ei keskustella juurikaan niiden historiallisessa viitekehyksessä, vaan jatkuvan Lähi-idän konfliktin ja siihen liittyvien tulevien ratkaisujen valossa.²⁴³

²³⁸ Nyysösen 2019, 4.

²³⁹ Israeli 2016, 103.

²⁴⁰ Hentilä 2018, 23.

²⁴¹ Juusola & Huuhtanen 2002, 61.

²⁴² Hentilä 2018, 10.

²⁴³ Gelber 2011, 169–170.

Esimerkiksi entinen pääministeri Benjamin Netanyahu on tunnustanut itsenäisyys sodan yhteiskunnallisen merkityksen puheessaan Israelin parlamentille Knessetille 16. toukokuuta 2011: ”[Lähi-idän konfliktissa] ei ole kyse vuodesta 1967, vaan kyseessä on konflikti vuodesta 1948. Syvimmiltään Israelin valtion olemassaolosta.”

Klassisen sionistisen narratiivin mureneminen heikentää sionistista ideologiaa, jolle Israelin valtio ja kansakunnan omakuva pitkälti perustuu tänäkin päivänä. Ilman erityislaatuista synty tarinaa Israelin valtio on vain yksi kansakunta muiden joukossa. Tämä on toisaalta joidenkin uushistorioitsijoiden kuten Ilan Pappén julkisesti esittämä toivomus. Benny Morris poikkeaa selkeästi näkemyksessään muista uushistorioitsijoista. Morrisin mielestä palestiinalaisten pakolaisongelma palvelee ennen kaikkea arabivaltioiden Israel-vastaista politiikkaa. Israelin avoimen yliopiston professorin Mustafa Kabhan mukaan palestiinalaishistorioitsijat epäilevät uushistorioitsijoiden kykyä uudistaa sionismia ja muuttaa Israelin valtiota. Kabha mainitsee Morrisin esimerkiksi uushistorioitsijasta, joka aloitti ”nuorena kapinallisena, mutta on palannut heimonsa pariin”.²⁴⁴

Lähi-idän konfliktissa on osaltaan kyse erilaisten historiantulkintojen välisestä konfliktista. Sirikka Ahonen korostaa, että avoin moninäkökulmainen historia torjuu ”whataboutismia” eli jonkin politiikan puolustautumisen verukkeella ”tekiväthän toisetkin niin”.²⁴⁵ Tämän päivän Lähi-idän konfliktissa perustellaan usein omia päätöksiä viitaten sellaisiin tekoihin, jotka konfliktin toinen osapuoli on tehnyt menneisyydessä. Moninäkökulmainen historiantulkinta voi olla konflikteja ehkäisevää historiapolitiikkaa.

Tutkielmassani osoitan, että jälkisionistinen historiankirjoitus haastaa klassisen sionismin tarjoamalla vaihtoehdoksi perustuslaillista israelilaista identiteettiä, jossa habermasilaisittain Israelissa ei korosteta etnisyyttä, vaan yhteisiä sosiaalisia arvoja ja asenteita. Sionistisen narratiivin puolustajat näkevät jälkisionismin jopa uhaksi Israelin kansakunnalle. Klassisen sionistisen historioitsijan Yoav Gelberin mielestä jälkisionistit ovat vain omaksuneet palestiinalaisten narratiivin Israelin itsenäisyys sodan ja Kuuden päivän sodan historiantulkinnasta.²⁴⁶

²⁴⁴ Morris 2008, 410; Morris 2007, 301.

²⁴⁵ Ahonen 2021, 66.

²⁴⁶ Gelber 2011, 159.

Ulkopoliittisen instituutin vierailevan vanhemman tutkijan Olli Ruohomäen mukaan 2000-luvulla Lähi-idän rauhanprosessin ”hiljainen kuolema” on johtanut siihen, että Israelin ja palestiinalaisten konflikti ei enää ole Lähi-idän geopolitiikan polttopisteessä.²⁴⁷ Lähi-idän geopoliittisen kehityksen vuoksi israelilaisessa yhteiskunnassa voi jatkossa olla aiempaa enemmän historiantutkimuksellista tilausta ja historiapoliittista liikkumatilaa erilaisille historiantulkinnolle Israelin itsenäisyysodasta ja Kuuden päivän sodasta.

Uuden sukupolven israelilaiset historiantutkijat voivat saada käyttöönsä lisää aikaisemmin suljettua, Israelin itsenäisyysodan ja Kuuden päivän sodan tapahtumia koskevaa lähdemateriaalia. Osa esimerkiksi itsenäisyysotaa koskevasta Israelin armeijan arkistomateriaalista on ollut suljettuna tiedustelutietojen arkaluontoisuuteen vedoten. Israelin avoimen yliopiston professori Mustafa Kabha myös toivoo, että israelilaiset historioitsijat pyrkivät tutkimaan arabivaltioiden lähdearkistoja, jos ja kun ne avautuvat laajemmin.²⁴⁸

Tel Avivin yliopiston emeritusprofessori Yaacov Shavit ei usko, että uushistorioitsijat haluavat laajentaa mahdollisten historiantulkintojen kirjoa, vaan haluavat sen sijaan asettaa Israelin historiantutkimukselle uuden, hegemonisesta asemasta nauttivan jälkisionistisen narratiivin.²⁴⁹ Israelin kansakunnan rakentamisessa on vaarallista pyrkiä yhteen historialliseen ja yhteiskunnalliseen totuuteen. Historioitsija Pertti Haapalainen arvioi seuraavasti Suomen sisällissotaan liittyviä tulkintoja ja kiistaa sodan nimestä: ”Yhteen totuuteen pyrkiminen on tieteelle vierasta ja yhteiskunnalle vaarallista. [...] Ehkä on valaisevaa ajatella niinkin, että samalla kun kaikki sodalle tarjotut nimitykset ovat oikeita, ne ovat myös vääriä.”²⁵⁰

Israelilaisen kansallisen historiankirjoituksen seuraava vaihe voi olla, että sionistinen ja jälkisionistinen historiantulkinta saavat vähitellen rinnalleen molempia näkökulmia ymmärtävän ja sovintoa hakevan narratiivin. Nuoremman sukupolven historioitsijoiden Guy Laronin ja Micah Goodmanin historiantutkimuksessa on viitteitä historiantulkinnallisesta kehityksestä, jossa tunnustetaan Israelin menneisyyden synnit ja tunnustetaan nykypäivän onnistumiset. Sionistista teesiä seurasi uushistorioitsijoiden antiteesi, jonka jälkeen voi tulla uuden sukupolven synteesi.

²⁴⁷ Ruohomäki 2017.

²⁴⁸ Morris 2007, 316; Dowty 2005, 177–181.

²⁴⁹ Gelber 2011, 269–270.

²⁵⁰ Hentilä 2018, 289.

Lähdeluettelo

Aikakauslehdet

Ahonen, Sirkka: Menneisyys politiikan armoilla. Ulkopoliittikka 3/2021, Ulkopoliittinen instituutti.

Dowty, Alan: The Normalisation of Israeli History. Journal of Israeli History numero 2, Routledge 2005.

Grönholm, Pertti & Nyysönen, Heino: Historian käyttö ennen ja nyt – faktana ja fiktiona. Kosmopolis, Rauhan-, konfliktin- ja maailmanpolitiikan tutkimuksen aikakauslehti. 3/2019, Suomen rauhantutkimusyhdistys ry.

Kansikas, Suvi: Menneisyys ulkopoliitiikan välineenä: Venäjän muistilait ja historian politisoiminen. Kosmopolis, Rauhan-, konfliktin- ja maailmanpolitiikan tutkimuksen aikakauslehti. 3/2019, Suomen rauhantutkimusyhdistys ry.

Karsh, Efraim: Benny Morris's Reign of Error, Revisited. The Middle East Quarterly, numero 13/2005. Middle East Forum (Karsh 2005a).

Karsh, Efraim: The European Misreading of the Israeli-Palestinian Conflict: Finnish Foreign Minister Erkki Tuomioja – A Case Study. Jerusalem Center for Public Affairs, 12. heinäkuuta 2005 (Karsh 2005b).

Khalidi, Walid: Plan Dalet, Master Plan for the Conquest of Palestine. Middle East Forum, marraskuu 1961.

Morris, Benny: The New Historiography: Israel Confronts Its Past. Tikkun, 11-12/1988.

Nyysönen, Heino: Natsipelle ja fillarikommunisti ovat nekin historian käyttöä. Kosmopolis, Rauhan-, konfliktin- ja maailmanpolitiikan tutkimuksen aikakauslehti. 3/2019. Suomen rauhantutkimusyhdistys ry.

Sanomalehdet

Arnot, Chris: "I felt it was my duty to protest." The Guardian, 20. tammikuuta 2009.

Segev, Tom: His colleagues call him a traitor. Haaretz, 24. toukokuuta 2005.

Shavit, Ari: Survival of the Fittest. Haaretz, 9. tammikuuta 2004.

Traubman, Tamara: Haifa University President Calls on Dissident Academic to Resign. Haaretz, 26. huhtikuuta 2005.

Tepperman, Jonathan D: An Israeli Who's Got Everybody Outraged. The New York Times, 17. huhtikuuta 2004.

Kirjallisuus

A Historiantutkimuksen metodologia

Ahonen, Sirkku: Suomalaisuuden monet myytit, 2017.

Althusser, Louis: Essays on Ideology, 1984.

Blåfield, Antti (toim.): Historian käyttö ja väärinkäyttö. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki 2016.

Berger, Stefan, Donovan, Mark & Passmore, Kevin: Writing National Histories. Western Europe Since 1800. Routledge, New York 1999.

Furay, Conal & Salevouris, Michael J: The Methods and Skills of History: A Practical Guide. Harlan Davidson, 1988.

Hentilä, Seppo: Pitkät varjot. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki 2018.

Hobsbawm, Eric & Ranger, Terence: The Invention of Tradition. Cambridge University Press, 1983, uusintapainos 2013.

Räsänen, Matti & Tuomi-Nikula, Outi: Saksanmaalla - Kansanelämää keskiajalta nykypäivään. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.

B Tutkimukset Israelin itsenäisyysodasta

Flapan, Simha: The Birth of Israel. Myths and Realities. Pantheon Books, New York 1987.

Gelber, Yoav: Palestine 1948. War, Escape, and the Emergence of the Palestinian Refugee Problem. Sussex Academic Press, Brighton & Portland 2001.

Gelber, Yoav: Israeli-Jordanian Dialogue, 1948-1953: Cooperation, Conspiracy or Collusion? Sussex Academic Press, Brighton & Portland 2004.

Karsh, Efraim: Fabricating Israeli History: The "New Historians". Frank Cass & Co, 2. painos, Lontoo & Portland 1999.

Karsh, Efraim: The Arab-Israeli Conflict: The Palestine War 1948. Osprey, Oxford 2002.

Karsh, Efraim: Palestine Betrayed. Yale University Press, Lontoo 2010.

Morris, Benny: 1948 and After. Clarendon Press, Oxford 1990.

Morris, Benny: Righteous Victims. Penguin Random House, New York 1999.

Morris, Benny: The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited. Cambridge University Press, 2004.

Morris, Benny: 1948: A History of the First Arab-Israeli War. Yale University Press, Lontoo 2008.

Pappé, Ilan: The Ethnic Cleansing of Palestine. Oneworld, Lontoo & New York 2006.

Shlaim, Avi & Rogan, Eugene L: The Politics of Partition. King Abdullah, The Zionists and Palestine 1921–1951. Oxford University Press, 2004.

Tal, David: War in Palestine 1948. Strategy and Diplomacy. Routledge, 2004.

C Tutkimukset Kuuden päivän sodasta

Bowen, Jeremy: Six Days. How the War Shaped the Middle-East. Gardners Books, Eastbourne 2003.

Goodman, Micah: Catch-67. The Left, The Right, and the Legacy of The Six-Day War. Yale University Press, 2018.

Laron, Guy: The Six Day War. The Breaking of the Middle-East. Yale University Press, Lontoo 2017 (Laron 2017a).

Oren, Michael: Six Days of War. June 1967 and the Making of the Modern Middle East. The Random House Publishing Group, New York 2002.

Segev, Tom: 1967. Israel, the War, and the Year That Transformed the Middle-East. Metropolitan Books, 2007.

Quigley, John B: The Six-Day War and Israel Self-Defense. Questioning the Legal Basis of Preventive War. Cambridge University Press, 2012

D Muu juutalaisuuteen, sionismiin ja Israeliin liittyvä kirjallisuus

Elon, Amos: The Israelis. Founders and Sons. Holt, Rinehart & Winston, 1971.

Gelber, Yoav: Nation and History: Israeli Historiography between Zionism and Post-Zionism. Vallentine Mitchell, Elstree 2011.

Gilbert, Martin: Churchill and the Jews, A Lifelong Friendship. Holt Paperbacks, 2007.

Gilbert, Martin: Israel, A History. Custom House Books, New York 2008.

Gordis, Daniel: Israel, A Concise History of a Nation Reborn. HarperCollins, New York 2016.

Gorny, Yosef: Zionism and the Arabs, 1882-1948. Oxford University Press, 1987.

Herzl, Theodor: Juutalaisten valtio. 1896. Suom. Shalom-Kustannus Oy, Helsinki 1981.

Israeli, Raphael: Old Historians, New Historians, No Historians. The Derailed Debate on the Genesis of Israel. Wipf & Stock, Eugene 2016.

Juusola, Hannu & Huuhtanen, Heidi (toim.): Uskonto ja politiikka Lähi-idässä. Gaudeamus, Helsinki 2002.

Morris, Benny (toim.): Making Israel. University of Michigan Press, Ann Arbor 2007.

Pappé, Ilan: The Idea of Israel. Verso Books, Lontoo 2014.

Pappé, Ilan: Ten Myths about Israel. Verso Books, Lontoo 2017.

Rabinovich, Abraham: The Yom Kippur War: The Epic Encounter that Transformed the Middle-East. Shocken Books, Berliini 2017.

Sharan, Shlomo: Israel and the Post-Zionists: A Nation at Risk. Sussex Academic Press, Eastbourne 2003.

Shapira, Anita & Penslar, Derek J: Israeli Historical Revisionism. Frank Cass Publishers, Lontoo 2002.

WWW-dokumentit

Holmila, Antero: Israelin itsenäistyminen ja myyttinen historia. Tieteessä tapahtuu, 6/2008. WWW-dokumentti <<https://journal.fi/tt/article/view/618/>>.

Häkkinen, Vesa: Historiasta on tullut osa ulkopoliittikkaa. Ulkoministeriön blogit, 25.4.2017. WWW-dokumentti <<https://blogit.ulkoministerio.fi/hybridaturpoa/historiasta-on-tullut-osa-ulkopoliittikkaa/>>.

Jewish Telegraphic Agency: New Israel Cabinet Sworn into Office in Knesset; German Issue

Raised. Jewish Telegraphic Agency Daily News Bulletin, 27.6.1963. WWW-dokumentti <<https://www.jta.org/archive/new-israel-cabinet-sworn-into-office-in-knesset-german-issue-raised>>.

Junkkari, Marko: Juha Sipilä ammentaa historiaansa sodanjälkeisestä jälleenrakennuksesta. Helsingin Sanomat, 7.10.2015. WWW-dokumentti <<https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000002857817.html>>.

Juusola Hannu: Israelin synty (1948) uudessa tutkimuksessa. Historiallinen yhdistys, 17.10.2002. WWW-dokumentti <<https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108197/63219>>.

Juusola, Hannu: Sota joka muutti Lähi-idän. 50 vuotta kuuden päivän sodasta. Lähi-itä Nyt, 23.5.2017. WWW-dokumentti <<https://lahi-itanyt.fi/nyt/sota-joka-muutti-lahi-idan/>>.

Juusola, Hannu: Ovatko sionismin unelma toteutuneet 70-vuotiaassa Israelissa? Lähi-itä Nyt, 11.5.2018. WWW-dokumentti <<https://lahi-itanyt.fi/nyt/ovatko-sionismin-unelmat-toteutuneet-70-vuotiaassa-israelissa/>>.

Laron, Guy: The Historians' War Over the Six Day War. The Nation, 5.6.2017 (Laron 2017b). WWW-dokumentti <<https://www.thenation.com/article/archive/historians-war-six-day-war/>>.

Pugin, Leo: Israel pohti ydinaseen käyttämistä vuonna 1973. Helsingin Sanomat, 10.11.2013. <WWW-dokumentti <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000002687557.html>>.

Remnick, David: Blood and Sand. New Yorker, 28.4.2008. WWW-dokumentti <<https://www.newyorker.com/magazine/2008/05/05/blood-and-sand-books-david-remnick>>.

Ruohomäki, Olli: Diplomatian hautausmaa – vuoden 1967 sodan seuraukset Israelin ja arabimaiden suhteille. Lähi-itä Nyt, 26.5.2017. WWW-dokumentti <<https://lahi-itanyt.fi/nyt/diplomatian-hautausmaa-vuoden-1967-sodan-seuraukset-israelin-ja-arabimaiden-suhteille/>>.

Stutman, Gabe: In Bay Area, candid Israeli historian Benny Morris sounds off on genocide and politics. The Jewish News of Northern California, 24.2.2020. WWW-dokumentti <<https://www.jweekly.com/2020/02/24/in-bay-area-candid-israeli-historian-benny-morris-sounds-off-on-genocide-and-politics/>>.